

DO NOT Give Up:

Donut Economy voor organisaties uit
de dienstverlenende sector die met
jongeren werken

DO NUT Give Up:

Donut Economy voor organisaties uit de dienstverlenende sector die met jongeren werken
(2021-2-EE01-KA220-YOU-000048246)

Rahastab Euroopa Liit. Avaldatud seisukohad en avamused on siiski ainult autori(te) omad ega pruugi kajstada Euroopa Liidu ega Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendusamet (EACEA) seisukohti. Ei Euroopa Liit ega EACEA ei saa nende eest vastutada.

Co-funded by
the European Union

HOE DIT BOEK TE GEBRUIKEN

Dit is een interactief boek, klik, geniet en ontdek

Voor iedereen toegankelijk
klik erop in het hoofdstuk
In de index

Om de link te openen voor
meer informatie
klik op de groene en
in de onderstreepte tekst

Klik op de knop in de kop
woord **INDEX** terug
naar de hoofdindex

Index

“We hebben niet het recht om ons af te vragen of we het gaan halen of niet. Het enige wat we ons moeten afvragen is wat het juiste is om te doen. Wat vraagt de planeet van ons, als we erop willen blijven leven?”

Wendell Berry

Over deze gids

De donut economie verwijst naar een alternatief, op solidariteit gebaseerd, coöperatief en eenvoudiger samenlevingsmodel, dat zich verzet tegen het huidige systeem van groei dat is gebaseerd op overproductie en overconsumptie, waarvan de tendens onbetwistbaar onhoudbaar is voor de toekomst van de aarde en haar bevolking. Zoals Yayo Herrero (2010) aangeeft “we leven in een bio-cidaal systeem”.

De donut economie is gericht op het behoud van natuurlijke grondstoffen en bodemrijkheid, en tegelijkertijd het behoud van sociale integriteit. Met andere woorden, het heroverweegt de rol van onze soort in het ecosysteem en formuleert een nieuwe ethiek om de huidige sociaal-economische praktijken te heroriënteren (die steeds urgenter worden door het gebrek aan ernst, enthousiasme en duidelijke strategieën).

Hoe kunnen we dit soort transitie in de praktijk brengen en ervoor zorgen dat het democratisch is en gebaseerd op de concepten van gemeenschappelijk welzijn en zorg voor de planeet?

Deze gids is bedoeld om de onderlinge relatie tussen de donut economie en de rol die organisaties uit de sociale economie daarin kunnen spelen te onderzoeken, vooral wanneer ze met jongeren werken. We introduceren de basisconcepten van de donut economie en de link met de waarden en het werk van organisaties van de sociale economie, zoals de partnerorganisaties van dit project, omdat we geloven dat ze een cruciale rol kunnen spelen in de verandering.

1. Donut Economie: theorie en praktijk

“Als iets onmogelijk te verkrijgen lijkt, ongeacht welke inspanningen er worden geleverd, betekent dit dat er een onoverkomelijke grens is bereikt op dat niveau, en geeft het aan dat er behoefte is aan een verandering van niveau, een doorbraak van het plafond. Streven naar het punt van uitputting op dat niveau degradeert het. Het is beter om de grens te accepteren, erover na te denken en te genieten van al zijn bitterheid.

Simone Weil

1.1 Waar komen we vandaan?

Het idee van planetaire grenzen, hoewel eerder bekend, kreeg pas in de jaren zestig erkenning, toen een golf van nieuwe auteurs waarschuwde voor de onmogelijkheid van continue economische groei

Het concept van de donut economie krijgt steeds meer belangstelling van organisaties uit de dienstverlenende sector en sociale bewegingen, maar het roept ook een aantal vragen op en vraagt om verduidelijking, vooral bij de jongere generaties. Wat is het en hoe heeft het zich ontwikkeld? Dit hoofdstuk beschrijft de geschiedenis en geeft een overzicht van de fundamenteën.

Deze zorgen en studies waren vooral invloedrijk in het beroemde rapport **“Limits to Growth”**, in opdracht van het Massachusetts Institute of Technology door de Club van Rome, gepubliceerd in 1972 en geproduceerd door 17 professionals. Prominent onder hen was de biofysicus en milieuwetenschapper Donella Meadows (en haar man Dennis Meadows), vandaar dat het rapport soms ook wel het “Meadows Report” wordt genoemd.

Dit onderwerp komt ook voor in een verzameling geschriften van de Roemeense wiskundige en econoom Nicholas Georgescu-Roegen (1906-1994). Deze wetenschapper introduceerde als een van de eersten de natuurwetenschappen in de economie en voerde aan dat het voortdurend vergroten van de economie onmogelijk is, omdat het in strijd is met de natuurwetten. Op basis van zowel evolutionaire biologie als thermodynamica voerde hij aan dat productie moet worden beschouwd als een verlengstuk van biologische evolutie en als zodanig moet gehoorzamen aan de wetten van de thermodynamica.

Vanuit dit perspectief versnelt economische groei de entropie en vormt op een gegeven moment een belemmering voor de primaire productie. Zijn bijdragen zijn belangrijk omdat hij, misschien voor het eerst, openlijk schreef over de absurditeit van groei tot in het oneindige in een eindige wereld, en vandaar de noodzaak om de traditionele economie te vervangen door een bio-economie, of met andere woorden, de noodzaak om banden te verweven tussen de economie en de biosfeer (Latouche, 2009).

In de daaropvolgende decennia verliest de bewe-

ging zelf aan kracht en versmelt ze met de Europese groei van groen- en milieubeleid, dat uiteindelijk echter als ineffectief wordt beschouwd.

Sindsdien heeft het discours van grondstoffen-schaarste zich verder ontwikkeld en is het ook terug te vinden in soortgelijke filosofieën in andere delen van de wereld, zoals het concept van **Buen Vivir in Latijns-Amerika**, **Ecoswaraj of Radical Ecological Democracy** (ook bekend als RED) in India, **Ubuntu** in Zuid-Afrika, of inheemse overtuigingen toegepast op het discours van de-growth in Australië, inclusief de basis van menselijk welzijn (in zijn meer holistische kijk, voorbij kapitaalaccumulatie en technologische gadgets, omvat de gemeenschap en het emotionele aspect), of inheemse overtuigingen toegepast op het discours van de-growth in Australië.

Ze omvatten allemaal als basis menselijk welzijn **(in de meest holistische visie, voorbij de accumulatie van kapitaal en technologische snufjes, en omvatten ook de gemeenschap en het emotionele aspect)**, gelijkheid en rechtvaardigheid, bestuur gebaseerd op directe participatie, solidariteit of de waardigheid van arbeid (Kothari et al., 2015).

De donut economie wordt ook gekenmerkt door de biofysische grenzen van de planeet die niet mogen worden overschreden om te voorkomen dat er vitale risico's voor de gemeenschap worden genomen.

Activiteit: Planetaire grenzen: onze grenzen begrijpen en beschermen

Doelstellingen

- Begrijp de concepten van “planetaire grenzen” en “duurzaamheid”.
- Identificeer individuele en collectieve acties om het milieu te beschermen.
- Stimuleer kritisch denken en ecologische verantwoordelijkheid.

Materialen

- PowerPoint-presentaties of educatieve video's.
- Lakens en pennen.
- Recycling van materialen voor praktische activiteiten.
- Computers of tablets voor onderzoek.

Workshop Structuur

Blok 1: Introductie en bewustwording (1 uur)

- Welkomstactiviteit (15 min): Presentatie en ijsbreker dynamiek.
- Educatieve lezing (30 min): Presentatie over planetaire grenzen, klimaatverandering, biodiversiteit, watercyclus, enz.
- Groepsdiscussie (15 min): reflectie over hoe deze kwesties ons dagelijks leven beïnvloeden.

Blok 2: Onderzoek en analyse (1 uur)

- Groepswerk (30 min): Elke groep onderzoekt een andere planeet grens.
- Korte presentaties (30 min): elke groep deelt zijn bevindingen en voorstellen om de verschillende problemen te verzachten.

Blok 3: Praktische activiteit (1 uur)

- Creatieve workshop (30 min): maak artistieke werken of modellen met gerecycled materiaal materialen om de geleerde concepten weer te geven.
- Tentoonstelling en feedback (30 min): toon de werken en bespreek de ideeën achter elke creatie.

Blok 4: Actieplan en afsluiting (1 uur)

-Actieplanning (30 min): Creëer een individueel en groeps actieplan bijdragen aan duurzaamheid.

-Eindreflectie en afsluiting (30 min): uitwisseling van gedachten, presentatie van certificaten of souvenirs, en erkenningen.

Advies

- Zorg voor een interactieve en participatieve omgeving.
- De inhoud aanpassen aan de leeftijd en achtergrondkennis van de jongeren mensen.
- Neem voorbeelden op die lokaal of relevant zijn voor uw omgeving.
- Zorg voor tijd voor vragen en open discussies.
- Overweeg een materiedeskundige uit te nodigen om de ervaring te verrijken.

Vragen die jij als facilitator kunt gebruiken tijdens de activiteit.

Het opnemen van interessante en doordachte vragen kan de ervaring van deze workshop over planetaire grenzen verrijken. Hier zijn 10 vragen die kunnen worden gebruikt om discussie en kritisch denken te genereren:

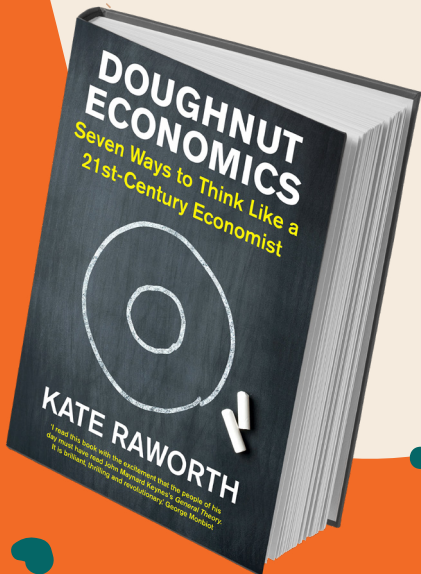

-
- Wat zijn planetaire grenzen en waarom zijn ze belangrijk voor onze toekomst?
 - Hoe beïnvloedt klimaatverandering de grenzen van de planeet en wat is de impact ervan op ons dagelijks leven?
 - Op welke manieren kunnen onze dagelijkse handelingen deze grenzen overschrijden of respecteren?
 - Wat is de relatie tussen biodiversiteit en planetaire grenzen?
 - Hoe kunnen overheidsbeleid en bedrijfsacties de grenzen van de planeet beïnvloeden?
 - Wat is de rol van technologie en innovatie bij het beheren van planetaire grenzen?
 - Hoe kunnen lokale gemeenschappen bijdragen aan de mondiale duurzaamheid?
 - Met welke uitdagingen worden we geconfronteerd bij het proberen een evenwicht te vinden tussen economische ontwikkeling en milieubehoud?
 - Hoe kan kennis van planetaire grenzen onze consumptie beslissingen beïnvloeden?
 - Welke strategieën kunnen we hanteren om anderen voor te lichten over het belang van het respecteren van planetaire grenzen?

1.2 Donut economie, wat is het?

in 2017 geïntroduceerd door de Britse econoom Kate Raworth in haar **boek “Donut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st Century Economist”**. realiteit van een planeet die op de rand van de ineenstorting van het klimaat staat. In plaats van een groeiend BBP (Bruto Binnenlands Product) gelijk te stellen aan een succesvolle samenleving, zou ons doel moeten zijn om het hele menselijke leven in te passen in wat Raworth de “sweet spot” noemt tussen de “sociale basis” (waar iedereen heeft wat hij nodig heeft om een goed leven te leiden), en het “milieu plafond”. Over het algemeen leven mensen in rijke landen boven het milieu plafond. Die in armere landen vallen vaak onder de sociale bodem. De ruimte ertussen: dat is de Donut.

De theorie is zo genoemd omdat ze visueel wordt weergegeven door twee donutvormige schijven: de ene in het midden is de sociale basis, die fundamentele grondrechten omvat, en de buitenste ring is het ecologische plafond, dat niet kan worden overschreden. In het midden is de ruimte waarin de mensheid kan gedijen, als de grenzen van de planeet worden gerespecteerd. Beide cirkels vallen samen met de **Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties**. **Cristina Gallach** (een lid van het VN-team dat in 2015 de Sustainable Development Goals lanceerde) herinnerde er tijdens een toespraak op het Nationale Milieucongres in 2018 zelfs aan dat het SDG-logo zijn ronde vorm precies dankt aan de theorie van het eerdere artikel van Raworth, in 2012.

WAT ZIJN DE GRENZEN VAN HET DONUT MODEL?

Econoom Kate Raworth gebruikte de negen milieu drempels die niet mogen worden overschreden - beschreven **door Johan Rockström et al in 2009** - om een verdere natuurlijke achteruitgang te voorkomen die de gezondheid van de planeet verder in gevaar zou brengen:

- » **klimaatverandering.**
- » **verlies van biodiversiteit.**
- » **oceaanverzuring.**
- » **land conversie.**
- » **zoetwaterwinning.**
- » **veel stikstof en fosfor.**
- » **chemische vervuiling.**
- » **luchtvervuiling.**
- » **en de aantasting van de ozonlaag.**
- » **Op hun beurt zijn er 12 sociale doelen die essentieel zijn voor de welvaart van de mensheid, waarvan vele fundamentele mensenrechten zijn:**

- » **voedselveiligheid.**
- » **fatsoenlijke inkomens.**
- » **water en sanitair.**
- » **gezondheid.**
- » **onderwijs.**
- » **energie.**
- » **geslachtsgelijkheid.**
- » **sociale gelijkheid.**
- » **veerkrachtigheid.**
- » **politieke participatie.**
- » **huur en werk.**
- » **netwerken.**
- » **en toegang tot huisvesting.**

DO NOT Give Up

Donut Economie: theorie en praktijk

14

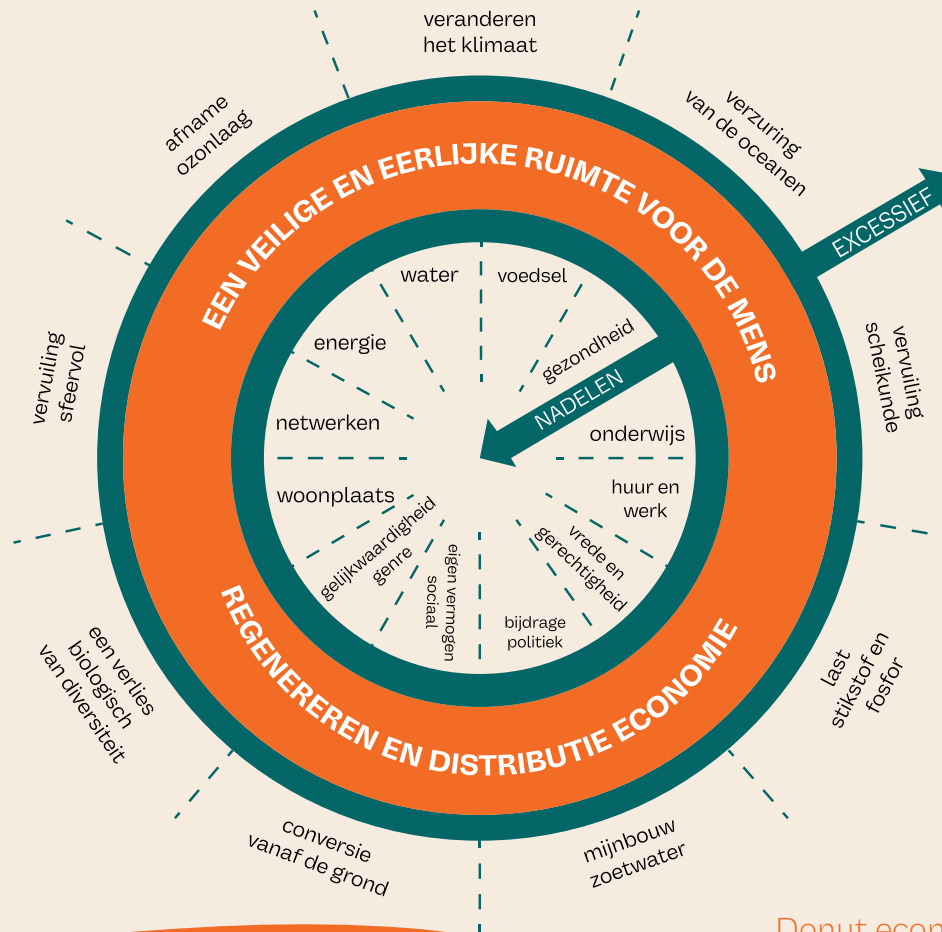
SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Image from Sustainable Development

ECONOMIE ETEN

Het stelt voor prioriteiten vast te stellen
de economie vermindert de ongelijkheid
en zorgen voor ecologische duurzaamheid

Donut economie, grafische weergave.

Donut en COVID-19. Een praktijkvoorbeeld van implementatie.

In april 2020, tijdens de eerste COVID-19-golf, kondigde het stadsbestuur van Amsterdam aan dat het zou herstellen van de crisis en toekomstige rampen zou vermijden door het idee van Kate Raworth te implementeren. **Amsterdam**, de Nederlandse hoofdstad, **was de eerste stad ter wereld die zich officieel heeft gecommitteerd aan de Donut Economy**.

“Ik denk dat het ons kan helpen de gevolgen van de crisis te boven te komen”, zegt burgemeester van Amsterdam, Marieke van Doornick, in een interview voor [The Guardian](#). Het centrale uitgangspunt was simpel: het doel van economische activiteit zou moeten zijn om te voorzien in de basisbehoeften van alle mensen, maar binnen de beschikbare middelen van de planeet.

“Als we ons ineens zorgen moeten maken over klimaat, gezondheid, banen, huisvesting, zorg en gemeenschappen, is er dan een

raamwerk dat ons daarbij kan helpen?” Raworth voegde eraan toe: **“Ja, die is er. En hij is klaar voor gebruik”**.

De ambitie van Amsterdam was dan ook om de 872.000 inwoners binnen de veilige ruimte van de Donut te brengen. Dat wil zeggen, **ervoor zorgen dat ze toegang hebben tot een goede kwaliteit van leven, terwijl ze dit op een duurzame manier doen en zonder de planeet verder onder druk te zetten**. Geleid door de organisatie van Raworth, [Donut Economics Action Lab \(DEAL\)](#), introduceert de stad enorme infrastructuurprojecten, nieuwe werkgelegenheid programma's en nieuw openbaar beleid en contracten, rekening houdend met de filosofie van de Donut Economy.

Van Doorninck legt uit wat en hoe dat gebeurt aan de hand van de woningcrisis. In Amsterdam kan bijna 20% van de huurders na het betalen van de huur niet in hun basisbehoeften voorzien en slechts 12% van de circa 60.000 aanvragers van een sociale huurwoning slaagt. Een simpele oplossing zou kunnen zijn om meer woningen te bouwen, maar het Amsterdam Donut-model laat zien dat de CO2-uitstoot van het stedelijk gebied al 31% boven het niveau van 1990 ligt. Daarnaast is de invoer van bouwmaterialen, voedsel en consumentenproducten van buiten de stad verantwoordelijk voor 62% van deze uitstoot.

Daarom zegt Van Doorninck dat de gemeente regels heeft opgesteld voor de bouw van dergelijke woningen, om het gebruik van gerecyclede en natuurlijke materialen, zoals hout, te waarborgen.

“The Donut brengt ons niet de antwoorden, maar een nieuwe manier van kijken naar het probleem dat we hebben, zodat we niet in dezelfde structuren blijven als voorheen,” zei ze.

Ilektra Kouloumpi, senior strateeg bij **Circle Economy**, dat het Amsterdamse voorbeeld ‘leren door te doen’ is. Ze zijn erg geïnteresseerd in experimenteren. het omzetten in een **hulpmiddel voor besluitvorming en ontwerp**. En dat gebeurt in een **participatieve vorm**.

Zonder **het grote belang van burgerbewegingen uit het oog te verliezen**, hebben zo’n 400 individuen en lokale organisaties een netwerk opgericht, de **Amsterdam Donut Coalition genaamd**, om hun eigen programma’s van activisme en zelforganisatie van buurten, gezinnen en collectieven uit te voeren.

Een deel van de uitdaging zal zijn om bedrijven meer maatschappelijk gericht te maken, zegt Drouin. “We kunnen het systeem niet transformeren als bedrijven nog steeds afhankelijk zijn van investeringen van aandeelhouders, die voornamelijk gebaseerd zijn op geld in plaats van op doel”.

Het creëren van publiek bewustzijn zal ook een uitdaging zijn, zegt ze. “Hoe kunnen we een stad worden die gebaseerd is op de donut economie als mijn buurvrouw er nog nooit van heeft gehoord of niet begrijpt waarom het voor haar relevant is? Waarom zouden mensen zich druk maken om een nieuw economisch model als ze moeite hebben om hun huur te betalen?” of hun kinderen naar school sturen?”.

“Uiteindelijk hebben we een gezamenlijk gecreëerde droom nodig”, zegt Drouin, “iets waar we naar uit kunnen kijken, iets waar niemand achterblijft, noch de mensen, noch de planeet”.

Dat is wat in de eerste plaats zoveel mensen naar het Donut-model heeft getrokken. “Het model is krachtig omdat het eenvoudig is en iedereen aanspreekt”, zegt Kouloumpi. “Het probleem is hoe je

die mensen bij elkaar brengt; dit is een zeer gemengde groep.”

“Raworth zegt dat veel ervan neerkomt op communicatie, mensen veranderen, stuk voor stuk.” Het lijkt alsof het een eeuwigheid kan duren om van paradigma te veranderen”, zegt Raworth, “maar bij één persoon kan het in een oogwenk gebeuren.”

“De wereld ervaart een reeks schokken en verrassende gevolgen die ons in staat stellen om van het idee van groei naar ‘bloeien’ te gaan.” - zegt Raworth - **“Groeien betekent dat ons welzijn in balans is. We weten dit heel goed op het niveau van ons lichaam. Dit is het moment waarop we lichamelijke gezondheid gaan verbinden met planetaire gezondheid.”**

Amsterdam was de pioniersstad, maar zeker niet de enige. DEAL heeft een stortvloed aan aanvragen ontvangen van verschillende gemeenten en andere entiteiten die na COVID-19 willen bouwen aan meer veerkrachtige samenlevingen.

De gemeente **Kopenhagen** besloot al in juni 2020 het voorbeeld van Amsterdam te volgen, evenals het **Brussels** Gewest, de kleine stad Dunedin (**Nieuw-Zeeland**), in september 2020, Nanaimo (**British Columbia**), in december 2020, en **nog veel meer over de hele wereld**. Een globale kaart van Donut Economy-initiatieven en -activisten is [hier te zien](#).

Om de Donut-economie in hun stedelijke managementmodellen op te nemen, moeten steden de volgende vragen beantwoorden:

Doelstelling: Wat of wie dient de stad?

Netwerken: hoe zet de stad haar koopkracht en netwerken in?

Bestuur : Hoe wordt de stad bestuurd? Wie wordt betrokken bij besluitvormingsprocessen?

Onroerend goed: wie bezit de rijkdommen van de stad?

Financiën: Staat financiën in dienst van de stad, of staat de stad in dienst van financiën?

Hier wordt een video gepresenteerd van een voorgestelde techniek voor het implementeren van de Donut in de context van steden. In feite gaat het om het beantwoorden van de volgende vraag: Hoe kan onze stad het huis zijn waar mensen gedijen, met respect voor het welzijn van alle mensen en de gezondheid van de hele planeet?

Dit kan worden gedaan door middel van vier cruciale “lenzen” die voortkomen uit de combinatie van twee domeinen (het sociale en het ecologische) en twee schalen (het lokale en het globale).

Video: [De donut verkleinen naar de stad](#)

Gids: [methodologische gids voor het maken van portretten van steden](#)

Een ander praktisch voorbeeld dat naar voren kwam tijdens de pandemische context en dat is gebaseerd op de Donut Economy, is het document van het [WEALL](#) Initiative, de Wellbeing Alliance; een samenwerking van organisaties, allianties, bewegingen en individuen die werken aan een economie van menselijk en ecologisch welzijn. Dit document verzamelde de volgende principes gebaseerd op de Donut Economy, als een praktisch raamwerk om hun werk te begeleiden.

BOUWEN BETER RUG

10 PRINCIPES

1. Nieuwe doelen - sociaal rechtvaardig en ecologisch veilig

2. Groene infrastructuur en aanbod

3. Bescherm milieunormen

4. Universele basisdiensten

5. Gegarandeerd levensonderhoud

6. Eerlijke verdeling

7. Betere democratie

8. Welzijnseconomische organisaties

9. Samenwerking

10. Publieke controle over geld

De auteurs beschrijven elk van de principes als volgt:

1. Nieuwe doelstellingen: ecologisch veilig en ecologisch eerlijk.

Prioriteit geven aan het welzijn van de mens op de lange termijn en ecologische stabiliteit bij alle besluitvorming; inkrimpen en desinvesteren in economische sectoren die niet bijdragen aan ecologische en welzijnsdoelstellingen; investeer in degenen die dat wel doen; een rechtvaardige transitie voor iedereen mogelijk maken, die banen creëert.

2. Bescherming van milieunormen.

Bescherm al het bestaande klimaatbeleid en emissiereductiedoelstellingen, milieuregelgeving en -beleid in alle reacties op COVID-19.

3. Groene en bevoorradingsinfrastructuur.

Ontwikkel nieuwe groene infrastructuren en bevoorrading, en duurzame sociale praktijken als

onnel van COVID-19-herstel. Verander steden bijvoorbeeld in autovrije steden; uitbreiding van openbaar vervoer, groene energie, ecologisch duurzame voedselproductie, koolstofarme huisvesting; milieuvoorwaarden toepassen op reddingsoperaties van koolstofintensieve industrieën.

4. Universele basisdiensten.

Ervoor zorgen dat aan de behoeften van iedereen wordt voldaan, inclusief gratis ziektekostenverzekering voor de hele bevolking, op het punt van toegang; gratis universele voorzieningen of vouchers voor basisniveaus van water, elektriciteit, gas, huisvesting, voedsel, mobiliteit en onderwijs.

5. Gegarandeerd levensonderhoud.

Ervoor zorgen dat iedereen de middelen heeft om fatsoenlijk te leven, bijvoorbeeld door inkomens- en/of baangaranties, of de herverdeling van werkgelegenheid, door arbeidstijdverkorting.

6. Eerlijke verdeling.

Creëer meer gelijkwaardige samenlevingen, nationaal en wereldwijd, door een eerlijke verdeling van middelen en kansen. Bijvoorbeeld progressievere

en milieuvriendelijkere inkomsten- en vermogensbelastingen; openbaar/gemeenschappelijk eigendom van belangrijke bronnen en infrastructuur.

7. Betere democratie.

Zorgen voor effectieve, transparante en inclusieve democratische processen, op alle niveaus; maak een einde aan regelgevende vangst door bedrijfsbelangen en corruptie.

8. Economische welzijnsorganisaties.

Prioriteit geven aan sociale en ecologische doelstellingen in alle bedrijven en organisaties; beginnen van de circulaire economie implementeren om het gebruik van bronnen en verspilling tot een minimum te beperken; zorgen voor economische en organisatorische democratie.

9. Samenwerking.

Zorgen voor samenwerking en solidariteit, op alle niveaus, ook in de internationale politiek en de

wereldeconomie; over industriële sectoren en ministeries; op alle schaalniveaus (wereldwijd, nationaal, regionaal en lokaal).

10. Publieke controle over geld.

Introduceer publieke en democratische controle op geldschepping. Besteed nieuw gecreëerd geld aan investeringen die sociale en milieudoelstellingen bevorderen.

“Als we ons echt in een catastrofale situatie bevinden - en dat zijn we - is het geen catastrofistisch discours, maar een oefening in realisme om dat te proberen te analyseren”.

Jorge Riechmann

Een ander praktisch voorbeeld werd aangedragen door de Franse econoom Serge Latouche (2009), toen hij sprak over “degrowth”, een zusterconcept van de donut economie, met zijn beroemde “acht R’s”, die acht onderling afhankelijke acties en doelstellingen symboliseren:

1. Evalueer opnieuw. Dat wil zeggen, de samenleving diagnosticeren en nieuwe waarden promoten, zoals samenwerking versus competitie, plezier versus verplichting of workaholisme, humanisme versus consumentisme, enz.

2. Reconceptualisering. Met andere woorden, het vinden van nieuwe manieren om realiteit en succes te interpreteren die zich zouden vertalen in het herdefiniëren van concepten als rijkdom en armoede of schaarste en overvloed.

3. Herstructureren. Zowel de samenleving als de productie, in overeenstemming met de nieuw vastgestelde waarden.

4. verplaatsen. En meer waarde geven aan de lokale bevolking, vooral als het gaat om het voorzien in basisbehoeften.

5. Herverdeling. Dat zou een nieuwe organisatie van de distributie van goederen betekenen.

6. Verminderen. Vooral de impact van economische activiteit, die een expansieve consument is van de biosfeer, maar ook van werkuren en massatoerisme.

7. Hergebruik. Gekoppeld aan de poging om de levensduur van producten te verlengen en een einde te maken aan de irrationele geprogrammeerde veroudering.

8. Recyclen. Voornamelijk gebaseerd op de principes van de Circulaire Economie .

Deze basislijst zou, zoals Latouche zelf opmerkt, uitgebreid kunnen worden en wordt inderdaad vaak verrijkt met verschillende voorstellen, zoals radicaliseren, herbekeken, opnieuw uitvinden (vooral democratie), formaat wijzigen, snelheid verminderen, ontspannen, aftreden, heroverwegen, enz., maar al deze termen zijn meestal op de een of andere manier opgenomen in de hoofdlijst. Het voorvoegsel “her-” in de acht voorgestelde maatregelen is bekritiseerd als reactionair, of zelfs romantisch en nostalgisch in zijn verlangen om terug te gaan in de tijd. Latouche legt echter uit dat als er een element van reactie in zit, het al-

leen tegen het systeem van excessen en arrogantie is dat wordt weerspiegeld in wat Jean-Paul Besset aan de kaak stelt als het “over”. Zelfs in het Engels is er een mogelijke woordspeling met “over” : “ the leftovers”, “what is left over”, zoals bijvoorbeeld: overdevelopment, overproduction, over mining, overfishing, overconsumption, overpackaging, overindebtedness en een lange et cetera (Besset , 2005 in Latouche, 2009).

Bovendien kan een impliciete waarde van de culturele revolutie van de acht ‘R’ worden teruggebracht tot een enkel woord, waarvan de betekenis in het volgende hoofdstuk nader zal worden uitgewerkt: Resist.

Kortom, de Donut Economy heeft Raworth een aantal spraakmakende bewonderaars opgeleverd; Paus Franciscus onderschreef het terwijl de gevierde Britse natuuronderzoeker Sir **David Attenborough** er een hoofdstuk aan wijdde in zijn laatste boek, “A Life on Our Planet” , waarin hij het **“het kompas van onze soort voor de reis naar een duurzame wereld”** noemde.

David Attenborough

1.3 Donut Economie: waarom?

Zowel ecologie als economie zijn afgeleid van het Griekse woord “oikos” dat “huishouden” betekent, en hoewel beide termen een vorm van huishoudbeheer impliceren, lijken ze steeds verder van elkaar af te staan. In

deze gids wordt getracht het idee van de donut economie en het regulieren niet-formele onderwijs van entiteiten in de sociale economie naar voren te brengen en er een verband tussen te leggen, en stelt het steeds achterhaalde dominante economische en sociale denken in vraag, in het licht van de vele crises die onze samenlevingen en de planeet tegenwoordig beïnvloeden. Het nodigt ons ook uit om het potentieel van de Donut Economy-beweging te bespreken, die wordt ondersteund door entiteiten in de sociale economie, zoals onze verenigingen, zoals we hieronder zullen toelichten.

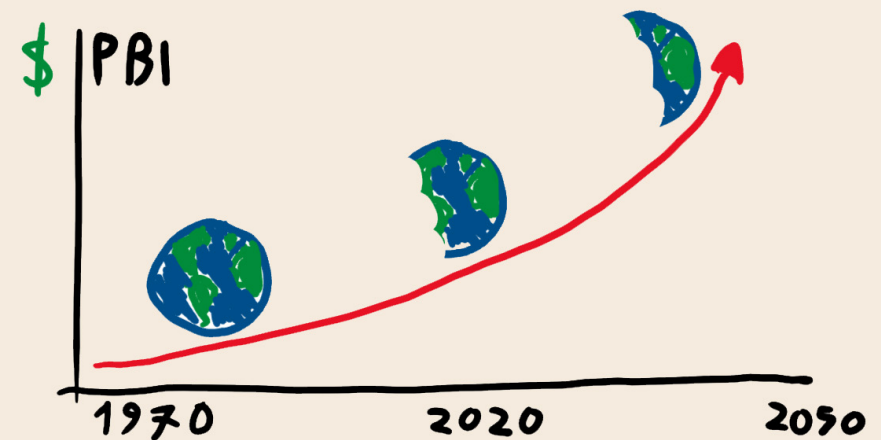
Zoals de sociale wetenschapper en filosoof Karl Polanyi (2001) zei: “het economische systeem is

een onel van de menselijke cultuur, en als de menselijke cultuur bevindt het zich in een constante staat van evolutie”. En zo zou het moeten zijn, zou je kunnen toevoegen, en wel op een zeer urgente manier, zoals onze planeet en onze samenleving dat vereisen. Het volstaat te kijken naar recente gebeurtenissen: de steeds terugkerende fenomenen van klimaatverandering, de alarmerende rapporten van het IPCC, het Intergouvernementeel Expertpanel inzake klimaatverandering, de aanvallen op de democratie, het verlies aan biodiversiteit dat resulteert in het ontstaan van pandemieën, of de ernstige tekortkomingen van onze huidige modus operandi in de sociale, voedsel-, energie-, economische of educatieve netwerken. De groei van het abstracte bruto binnenlands product (bbp) getal is niet waar mensen naar op zoek zijn als ze over groei praten. Het is echter de wens om meer te kunnen consumeren of te verwerven, die het gebruik van meer grondstoffen en energie vereist, hoewel dit niet vaak ronduit wordt gezegd als het over economische groei gaat. Zonder in te gaan op het debat over de nieuwe voorstellen voor

het meten van menselijke welvaart of overvloed, gaat de antropoloog Jason Hickel zo ver dat hij de preoccupatie met het bbp een “fetisj, die het feit verdoezelt dat groei materieel is” noemt. In die zin wordt de Donut-economie, met zijn focus op het verminderen van het gebruik van materialen, energie en handelspatronen zoals hierboven vermeld, een concept dat de betekenis van groei vandaag de dag demystificeert en zelfs verandert.

Veranderingen in ons leefpatroon en in het beheer van de schaarse bronnen lijken onvermijdelijk. Het is alleen de vraag of ze zich blijven voordoen in de vorm van een chaotische reactie op (on)verwachte verstoringen. We leven in tijden van voortdurende crisis, die hopelijk alleen de vorm kan aannemen van een zorgvuldig geplande overgang naar **een sociaaleconomisch model dat opereert binnen de fysieke grenzen van een eindige planeet, en dat moet doen op basis van solidariteit en ethiek.**

Deze gids zal daarom de kennis verdiepen, door gegevens te herzien, eerdere kennis te contrasteren en een nieuwe aanpak te verkennen, door entiteiten van de sociale economie voor te stellen als potentiële partners, in een poging tot overgang naar een nieuw sociaaleconomisch model. Het zal waardevol zijn bij het bieden van een synthese van theoretische aspecten die verband houden met de economie van de donut en de rol die de dienstverlenende sector daarin speelt.

1.4 Wie heeft het het meest nodig?

Crisissen brengen veranderingen. Crisissen brengen hoop. Crises brengen het proces van inkeer sneller en dieper. Laten we echter de waarschuwing van Caraça (2012, geciteerd door Natale et al, 2016:53) in gedachten houden over het Chinese gezegde “crisis betekent ook kans”, wat vandaag een crisis wordt voor de meerderheid en een kans voor enkelen.

Waarom omvat de donut economie zowel ecologische als sociale aspecten?

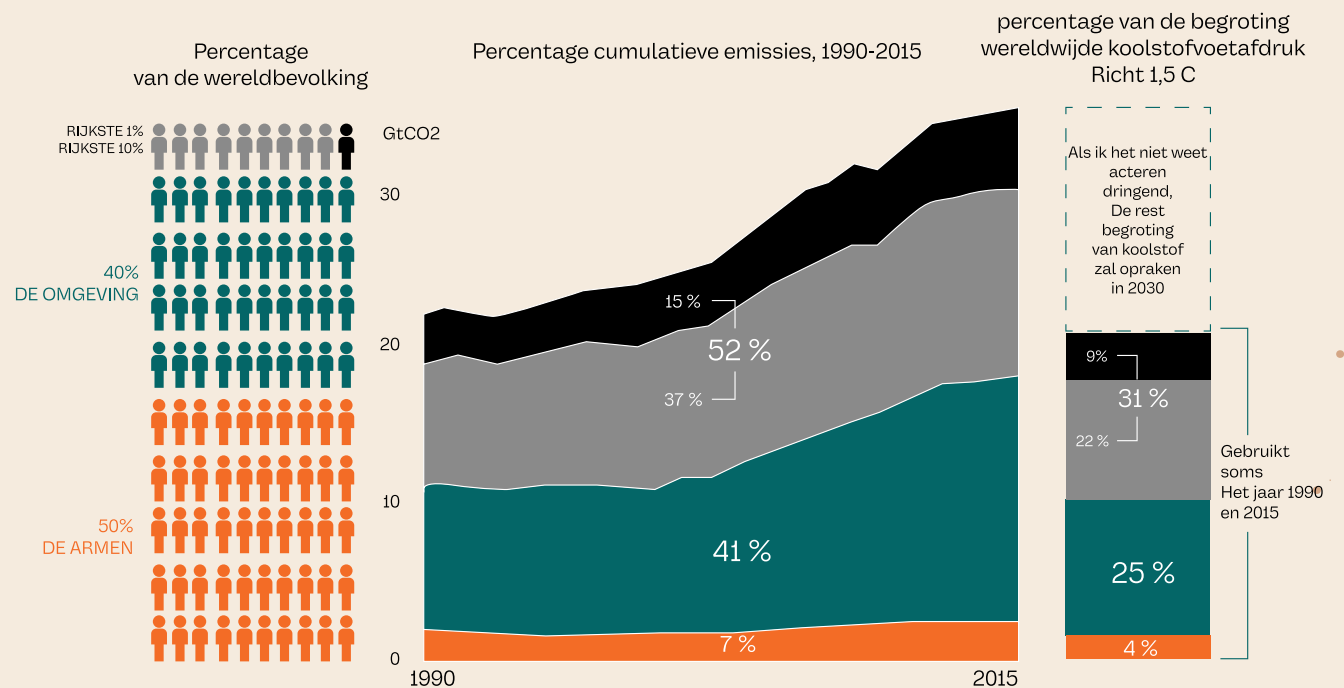
Het pandemiejaar 2020 was daar een duidelijk voorbeeld van. **Terwijl de wereldwijde extreme armoede naar schatting alleen al in 2020 voor het eerst in 20 jaar zal toenemen vanwege de Covid-19-pandemie**, naast de conflicten en klimaatverandering die de inspanningen om deze terug te dringen al tegenwerken (The World Bank Group, 2020), hebben meer dan 60% van de miljardairs ter wereld hun vermogen vergroot. Elon Musk van Tesla en Jeff Bezos van

Amazon voeren de lijst aan (in een tragisch jaar voor de overgrote meerderheid van de mensheid is de rijkdom van laatstgenoemde met 63,3% gegroeid in vergelijking met 2019),(BBC, 2020).

De Donut Economy kan de sociale economie een rol geven in een betere distributie van goederen. Laten we eerlijk zijn. Niet de hele mensheid is even verantwoordelijk voor de huidige crisis (en de crisis die in het verschiet ligt). Het meest recente rapport van Oxfam is zelfs nog vernietigender. Slechts 8 mensen (8 mannen in feite) bezitten al dezelfde rijkdom als 3,6 miljard mensen (de armste helft van de mensheid). Tussen 1990 en 2015 genereerden de rijkste 10% van de wereldbevolking 52% van de koolstofemissies, goed voor bijna een (31%) van het wereldwijde koolstofbudget. Ondertussen genereerde de armste 50% van de wereldbevolking slechts 7% van de uitstoot, verbruikte slechts 4% van het koolstofbudget, en alleen de rijkste 1% van de wereldbevolking genereerde 15% van de cumulatieve uitstoot en consumeerde 9% van het koolstofbudget, twee keer zoveel als de armste helft van de wereldbevolking. (Oxfam, 2020:2). Dit is weergegeven in onderstaande grafieken.

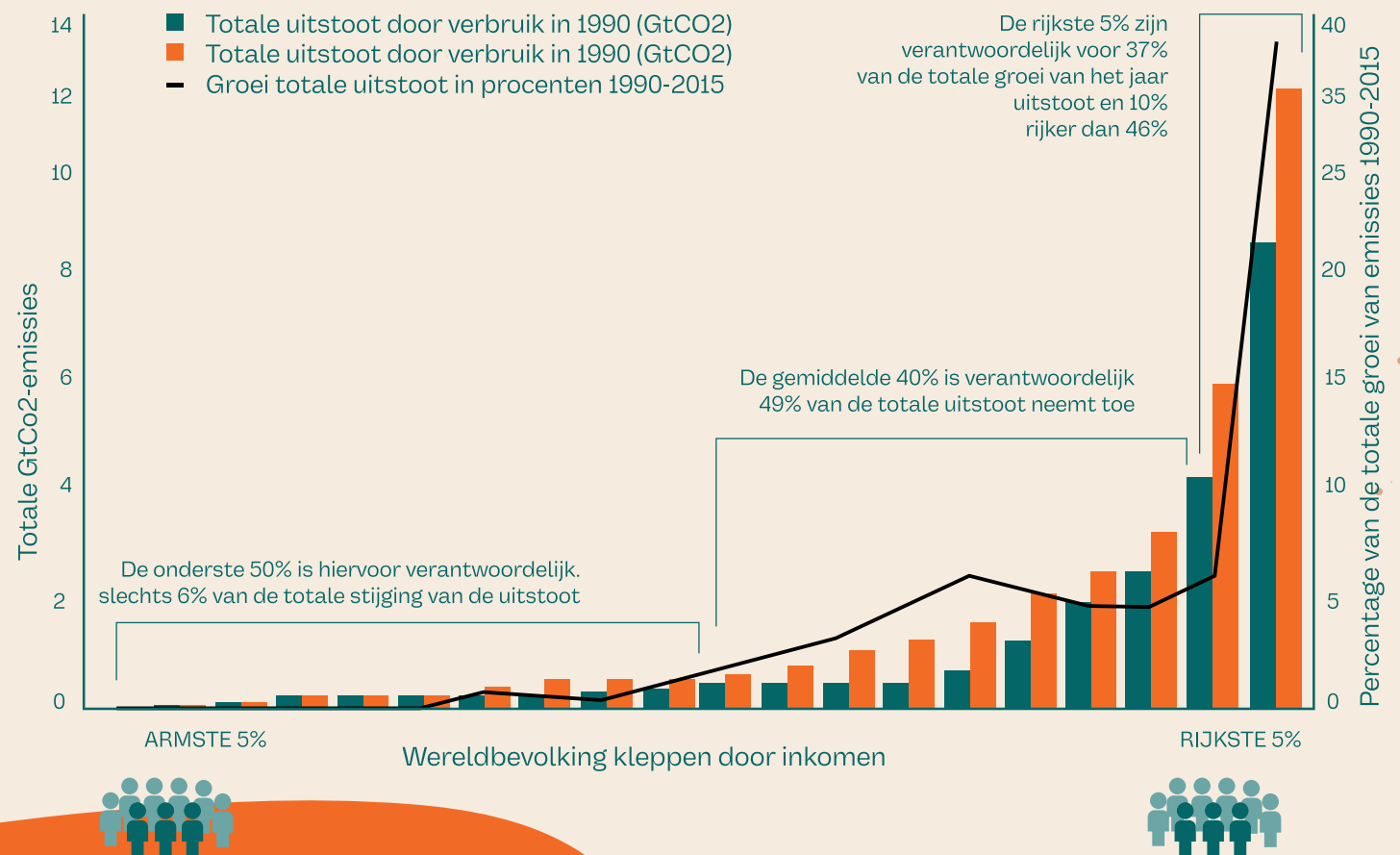
Grafiek 1: Percentage geaccumuleerde emissies en het globale koolstofbudget voor de 1,5 C-doelstelling tussen 1990 en 2015, gerelateerd aan het consumptieniveau van verschillende inkomensgroepen in de wereld

Inkomensdrempel per hoofd van de bevolking 2015 (PPP-lonen 2011) voor de top 1%: \$ 109.000; top 10%: \$ 38.000; Midden 40%: \$ 6.000; en onderste 50%: minder dan \$ 6.000. Het wereldwijde koolstofbudget sinds 1990, met een risico van 33% om de drempel van 1,5 C 1250 Gt te overschrijden.

De ongelijke stijging van de koolstofemissies tussen 1990 en 2015. Bron: Oxfam, 2020.

Grafiek 2: een grafiek van dinosaurussen die koolstofoneffenheden weergeeft toenemende uitstoot tussen 1990 en 2015

De ongelijke stijging van de koolstofemissies tussen 1990 en 2015. Bron: Oxfam, 2020.

Bovendien is, zoals eerder gezien, het huidige economische systeem niet alleen verantwoordelijk voor de financiële en sociale ongelijkheid, maar ook voor de aantasting van het milieu en dus voor de milieuonrechtvaardigheid (Anguelovski, 2015). Evenzo wordt het milieu nog steeds alleen als waardevol beschouwd vanwege de economische eisen waaraan het voldoet door een soort groen kapitalisme dat geobsedeerd is door technologische vooruitgang. Veel zeer vervuilende industrieën en hun milieueffecten zijn verplaatst naar het zuiden van de wereld (Demos, 2016: 35, geciteerd door Rosauero, 2018). Vooruitgang is retrogressief gebleken, aangezien de kapitalistische logica van het globale noorden de natuur alleen maar kan uitbuiten.

De term **milieurechtvaardigheid** verwijst daarom naar bewegingen over de hele wereld die strijden tegen de ongelijke toewijzing van milieurisico's en klimaatracisme (Natale et al., 2016).

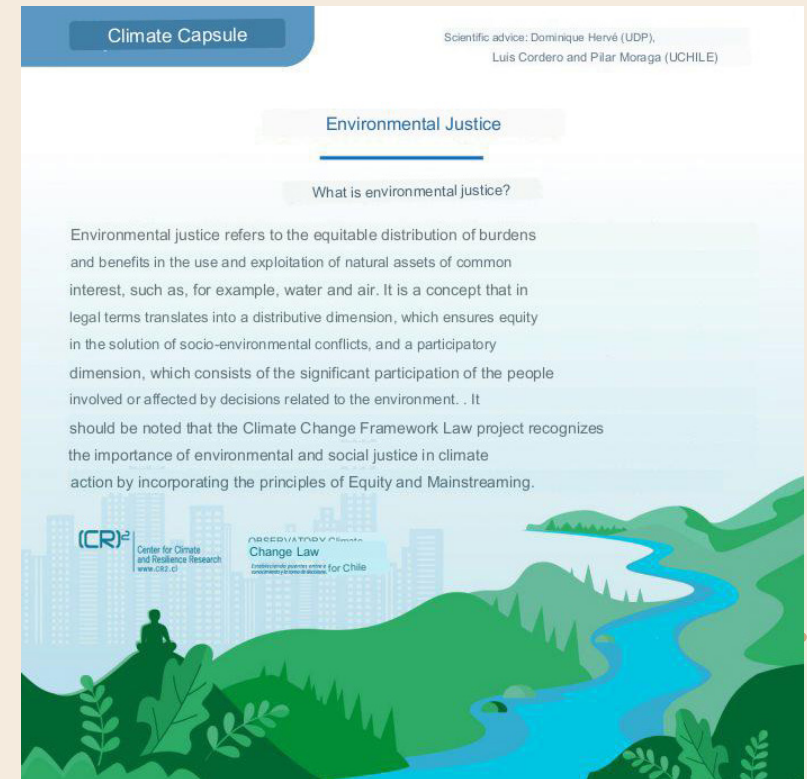

Image from CR2

Mis on keskkonnaalane õiglus?

Zoals Martínez Alier (2012: 64) ons eraan herinnert, moeten campagnes van organisaties voor milieurechtvaardigheid in zuidelijke landen “tegen ecologisch ongelijke ruil en ecologische schuld” en sociale bewegingen in het kader van de donut economie worden gecombineerd. Het probleem van het Globale Noorden is dat het meer produceert en consumeert dan het nodig heeft, ten koste van het ‘Zuiden’, het milieu en de toekomstige generaties (Kallis, 2018). **Bovendien wordt in de collectieve verbeelding economische groei gezien als een oplossing voor armoede en ongelijkheid. In rijke landen nemen misdaad, ziekte (vooral geestesziekte), drugs-misbruik en andere ongewenste neveneffecten echter net zo snel toe als hun rijkdom, gemeten naar het BBP. Het is dus een goede herverdeling en niet groei die het welzijn verbetert** (Kallis, 2018; Parrique, 2019).

De economie van de Donut spreekt daarom over beleid voor de herverdeling van middelen, ten voordele van de kansarmen en, zoals we hieronder zullen onderstrepen, als een duidelijke uitdaging voor de heersende kapitalistische orde. In de landen van het Noorden zou dit beleid bijvoorbeeld moeten pleiten voor de invoering van een basisinkomen, universeel, onvoorwaardelijk en individueel staatsburgerschap, dat de mogelijkheden van de meest kansarmen zou vergroten. Sommigen hebben parallel zelfs gepleit voor de vaststelling van een maximaal toegestaan inkomen. Er moeten ook maatregelen worden aangemoedigd die op een centrale plaats rekening houden met de verbetering van de levensstandaard van de inwoners van arme landen, natuurlijk altijd op basis van de verdediging van formules die niet de ontwikkelings- en productivistische modellen die in het noorden in crisis verkeren (Taibo, 2009: 59).

We moeten de obsessie met groei doorbreken en ons richten op het bevorderen van economieën op basis van herstel van ecosystemen en herverdeling van rijkdom (Raworth, 2017).

De donut economie ondersteunt de visie van **sociale rechtvaardigheid als kernwaarde, vooral in termen van distributieve, maar ook ecologische rechtvaardigheid**. Hoe zou het bereikt kunnen worden? Een samenleving die zich door deze ideeën laat leiden, zou nieuwe processen en instellingen moeten bouwen om collectief te kiezen hoe haar middelen worden toegewezen om te voorzien in de basisbehoeften en vormen van compensatie. Op zich is dit helemaal geen nieuw en dus radicaal concept. In feite hebben samenlevingen het eeuwenlang toegepast, vóór de industriële revolutie. Voorbeelden? De Franse term 'dépense' verwijst naar de besteding van het overschot van een samenleving dat verder gaat dan nodig is om aan essentiële mense-

lijke behoeften te voldoen. Zoals Kallis (2018) zich herinnert, werd het overschot in het oude Egypte besteed aan de bouw van de piramides, lieten de Tibetanen het na aan de monniken, in het middel-eeuwse Europa werd het aan kerken gegeven, terwijl de huidige kapitalistische beschaving het investeert in het produceren van nog meer groei. De nieuwe economieën stellen de burgers echter voor nieuwe manieren te bedenken om met dit overschot om te gaan, manieren om gemeenschap op te bouwen en zorg te dragen voor het milieu, manieren om strikt economische zin ogenschijnlijk onproductief, maar die het kapitaal uit de vicieuze cirkel van groei halen en levenskwaliteit genereren, zoals we hieronder zullen zien.

1.5 De rol van entiteiten van de sociale economie en niet-formeel en regulier onderwijs

‘De Fransen praten over ontwikkeling’, zegt Thierno Ba, directeur van een Senegalese ngo - **‘Maar is dat wat mensen willen? Nee. harmonieuze samenleving waarin elk individu, rijk of arm, vervulling kan vinden’** (Cimade, 1996 geciteerd door Latouche, 2020:147).

In de zin van herverdeling van goederen houdt sociale economie zich bezig met de principes en regelmatigheden van de verdeling van het deel van het nationale inkomen dat naar de bevolking gaat en bespreekt economische fenomenen vanuit het oogpunt van bijdragen aan sociaal en individueel welzijn (Narski, 2009). Waarom?

We gaan ons concentreren op hun rol om mensen uit alle lagen van de bevolking de kans te bieden om terug te keren naar de samenleving, omdat ze om verschillende redenen er eerder van werden

uitgesloten. Het belangrijkste idee van organisaties in de sociale economie is om mensen boven winstmaximalisatie te stellen. Wat betekent dit? Organisaties van de sociale economie besteden overschotten aan de activering van mensen die door de samenleving zijn uitgesloten. In omstandigheden waarin de staat zijn geopolitieke belang verliest aan mondiale ondernemingen en bedrijven en lokale markten worden gemarginaliseerd, neemt het belang van de dienstverlenende sector paradoxaal genoeg toe.

Organisaties uit de sociale economie geven hun werknemers (of leden en vrijwilligers) voldoening en roepen een gevoel van zelfontplooiing en tevredenheid op. Deze educatieve en socialiserende rol van de sociale economie op het gebied van sociale uitsluiting en discriminatie kan niet worden onderschat: de markt zal deze laatste functie niet vervullen (Žuk, 2001).

Teresa Crespo benadrukt in haar artikel “Een nieuwe relatie tussen de dienstverlenende sector en

de sociale economie” (“Una nueva relación del Tercer sector y la Economía social”, 2013) ook dat een hechte samenleving, los van het gevoel tot een gemeenschap te behoren, , geniet van een minimale billijke herverdeling van middelen. Bijgevolg, wanneer er wordt gewerkt aan het opbouwen van een eerlijkere en minder exclusieve samenleving, zal er meer cohesie onder de bevolking worden bereikt, en voor zover het economische middelen genereert die worden verdeeld volgens de herverdelende rechtvaardigheidscriteria van sociale entiteiten, profiteert het een grotere deel van de bevolking, zoals personeel, vrijwilligers en alle mensen die zorg of hulp krijgen (2013:70).

In termen van ecologische en sociale rechtvaardigheid beveelt Natale (2016) aan om na te denken over de volgende drie kwesties:

1) de rol van macht analyseren bij het vormgeven van de psyche en sociaal gedrag,

2) afwisselen tussen theorie en praktijk,

3) om te benadrukken dat “actie” niet alleen een kwestie van individueel belang kan zijn.

Need kolm mötet on sotsiaalmajanduse organisaties uit de sociale economie hebben deze drie ideeën verankerd in hun genen en constructie, aangezien ze een meer horizontale of gedeelde machtsverdeling bieden; ze handelen op theoretisch en praktisch gebied en richten zich op het collectief.

Een voorbeeld hiervan zijn spaar- en kredietcoöperaties die het conventionele bankmodel omzeilen. Ze zijn gebaseerd op het model van een collectief dat zijn middelen bundelt met het recht om van deze groep te lenen, afhankelijk van zijn behoeften. Een ander voordeel van deze coöperaties die op lokaal of regionaal niveau opereren, is het feit dat spaargeld lokaal wordt geherinvesteerd.

Het is ook vermeldenswaard het democratische zelfbestuur en het feit dat kredietverenigingen minder betrokken zijn bij de druk om geld te laten groeien, wat een van de belangrijkste aanjagers van economische groei is (Johanisova, 2008).

Een ander voorbeeld zijn de entiteiten die deel uitmaken van de sociale sector, die vrijwillige en non-profitorganisaties zijn en die tot doel hebben de verwezenlijking van sociale rechten en een meer inclusieve samenleving, met minder armoede en uitsluiting, te bevorderen. Hieronder vallen ook internationale samenwerkings- en milieuorganisaties.

Volgens het rapport “Radiografie van de sociale sector in Spanje: uitdagingen en kansen in een veranderende omgeving” (“Radiografía del Tercer Sector Social en España: retos y oportunidades en un entorno cambiante”, 2018), is de betekenis van deze sector in Spanje wordt weerspiegeld **in de bijna 30.000 entiteiten waaruit het bestaat, die voorzien in de behoeften van de meest kwetsbaren: jaarlijks worden meer dan zeven miljoen mensen bijgewoond, door meer dan twee miljoen mensen (inclusief vrijwilligers en werknemers).**

Nagu Jorge Riechmann ütles tsiteerides Francisco Chico Walter'it: „Ma ei usu, et see on 99% lahing võimsa 1% vastu, nagu Occupy Wall Street propageeris. See on 1% kriitikute võitlus selle nimel, et 98% ärkaks üles ja võitleks ülejäänud 1%-ga, kes süsteemi juhivad.“ (2015:242).

Veel van deze mensen hebben behoeften waaraan, zonder de groeiende aanwezigheid van de sociale sector, niet zou worden voldaan, vooral in tijden van crisis, wanneer het belang ervan nog groter is. En hoewel de sociale economie een object van interesse wordt in het overheidsbeleid, onder andere vanwege de grotere reikwijdte van het werk op het gebied van gemarginaliseerde bevolkingsgroepen en het risico op sociale uitsluiting (Czternasty, 2014), kende de overheidsfinanciering voor sociale actie een vertraging in 2017, met een daling van meer dan 2%.

Dit type initiatief heeft ook een “systemisch” nadeel, aangezien de “sociale winstgevendheid” een concept is dat moeilijk in economische termen te meten is, maar dat, belangrijker nog, een van de basiselementen van de sociale economie vertegenwoordigt.

Deze verantwoordelijkheid wordt beoordeeld aan de hand van de impact van de acties die de entiteiten ondernemen om mensen te helpen, een dienst te verlenen, te ondersteunen, te informeren of op te leiden, met als doel hun welzijn, hun autonomie en, kortom, hun integrale ontwikkeling als verantwoordelijke burgers (Kothari et al., 2015).

In slotte zal de rol van herverdeling in de energie- en andere bronnen een moeilijke taak zijn. Een vak waar weinigen over nadenken en waar nauwelijks over wordt gesproken, hoewel de recente pandemische crisis wellicht het onderwerp meer naar voorgrond hebben gebracht. (bv. het tekort aan medische apparatuur en de moeilijke vraag aan wie ze die moeten toewijzen).

Hoe worden de middelen verdeeld en hoe wordt getracht het evenwicht te bewaren? Zoals Prats zegt, verwijzend naar de FUHEM-stichting (beroemd om zijn educatieve werk en zoektocht naar

alternatieven): “Wat is meer democratisch? ¿Dat elke persoon middelen verbruikt in overeenstemming met zijn bestedingsvermogen en individuele vrijheid? ¿Of dat er collectieve drempels worden vastgelegd die individuele beslissingen beperken in de zoektocht naar een meer rechtvaardige verdeling van de impact? Wie bepaalt de drempel van wat “noodzakelijk” is en hoe?” (Prats et al., 2017: 93).

De rol van de organisaties van de sociale economie ligt hier ook, nogmaals, in de rol van educatie en bewustmaking van burgers (die nog steeds niet luisteren naar de stemmen van wetenschappers en milieuactivisten), zonder veranderingen te eisen met de diepgang, ernst en snelheid die zijn vereist.

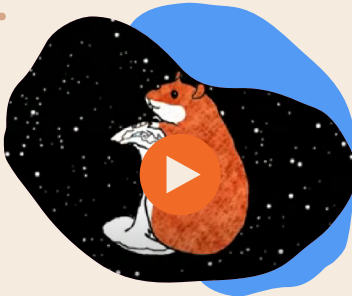
Zoals Jorge Riechmann zegt wanneer hij Francisco Chico Walter citeert: “Ik denk niet **dat dit een strijd is van de 99% tegen de 1% van de machtingen, zoals Occupy Wall Street bepleitte. Het is een strijd van de 1% van de critici zodat de 98% wakker wordt en samen vechten we tegen de andere 1% die het systeem runnen**” (2015:242).

Wil je meer weten?

VAATA

[Ik kan een hamster zijn](#)

VAATA

[Hoe de Nederlanders hun post-pandemische economie hervormen - BBC REEL](#)

VAATA

[1. Verander het doel - 1/7 Donut Economics](#)

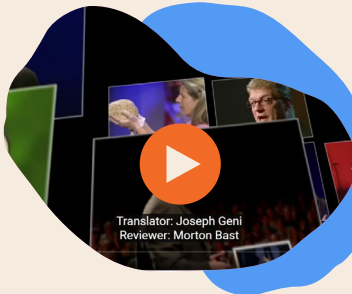
VAATA

Vertel een nieuw verhaal - 2/7 Donut economie

VAATA

Een guerrilla-tuinman in South Central LA | Ron Finly

LOE

Building Better Futures Toolkit

PRAKTIKA

Groepsoefeningen over de onmogelijkheid van onbeperkte groei

Praktische oefening

Instructies: Vraag de jongeren die aan de activiteit deelnemen om op kleine stukjes papier verschillende sociale groepen te schrijven (zoals mensen met een handicap of beperkte mobiliteit, LGBTQ+, vluchtelingen, migranten, studenten, werklozen, alleenstaande ouders, enz.). Afhankelijk van de groep waarmee we werken, kunnen we hen ook vragen om meer concrete rollen, zodat er makkelijker mee gewerkt kan worden (of bereid ze vooraf zelf voor).

Vervolgens pakt iedereen een stuk papier en gaat iedereen in een rechte lijn staan. We zullen hen een aantal vragen stellen over mogelijke activiteiten in de samenleving.

Wanneer deelnemers met hun toegewezen rol "Ja" antwoorden, moeten ze een stap vooruit doen.

We kunnen bijvoorbeeld vragen: Mag je stemmen bij de verkiezingen voor het Europees Parlement? Kun je je kandidaat stellen bij lokale verkiezingen? Kun je door Europa reizen? Kun je trouwen met de

persoon die je wilt en leven zonder vooroordelen of angst? Heeft u problemen om de eindjes aan elkaar te knopen? Is het voor u gemakkelijker om een baan of een appartement te vinden om te huren? Heb je familie in de buurt waar je op kunt rekenen? enz.

Na een paar vragen zullen we verschillende posities in de kamer zien, die op de een of andere manier verschillende posities in de samenleving vertegenwoordigen, afhankelijk van de privileges van elke groep, enz.

Dit is een goed uitgangspunt om de jonge deelnemers aan het denken te zetten over het onderwerp actieve participatie en de verschillende rollen van mensen in de samenleving. Normaal gesproken ontstaat er vanzelf een discussie, maar zo niet, dan kunnen we hen ook de volgende vragen stellen:

» **Wat betekent het om een actieve burger te zijn?**

» **Waarom is het belangrijk om een actieve burger te zijn?**

- » **Hoe kunnen jongeren actiever worden in de samenleving?**
- » **Beschouw je jezelf als een actief persoon? Op welke manier?**
- » **Hoe kunnen we ervoor zorgen dat alle mensen een gelijke kans krijgen om als actief burger deel te nemen aan de samenleving?**

Om de discussie te versnellen, kunnen we ook enkele controversiële uitspraken of citaten over het onderwerp actieve participatie kiezen en deze op verschillende, grotere vellen papier in het midden van de kamer plaatsen. We kunnen bijvoorbeeld schrijven::

- » **“Eén stem verandert niets”.**
- » **“Er is geen kans om van gemeenschap te veranderen”.**
- » **“Stemmen is voldoende om actief mee te doen”.**
- » **“Jongeren hebben geen kans om iets te veranderen”.**

- » **“Immigranten zouden niet het recht moeten hebben zich kandidaat te stellen bij verkiezingen”.**

Vraag de deelnemers een tijdje in stilte te lezen en daarna hun mening op de vellen papier te schrijven. Geef ze dan weer wat vrije tijd zodat iedereen kan lezen wat er in de kranten staat en de verschillende meningen kunnen in een kring besproken worden, als laatste debat.

Activity: Doughnut bubble energizer and debriefing

Methoden en materialen:

De bottom-up-methode waarvoor we gekozen hebben houdt in dat we in een plas met water stappen. Vervolgens wordt een hoepel omhoog gebracht om de persoon in een bellenkolom te omsluiten, al dan niet worden gesloten voor het uiteindelijke effect.

Tijd:

1-2 minuten voor het maken van één bel

Context:

In het kader van Doughnut Economics, dat zich richt op het creëren van een veilige en rechtvaardige wereld ruimte voor de mensheid binnen de ecologische grenzen van de planeet, kunnen we een Energizer-activiteit waarbij een gigantische zeepbel wordt gecreëerd waarin de persoon veilig is binnenin, symboliseert het delicate evenwicht tussen menselijk welzijn en duurzaamheid van het milieu.

Nabespreking:

De debriefing kan zich richten op duurzame levenspraktijken die aansluiten bij de principes van het Doughnut Economics-model, concepten van de circulaire economie en het belang ervan van sociale en ecologische rechtvaardigheid. Tijdens de uitvoering van deze activiteit zijn er gevallen waarin de trainers moeite kunnen hebben om een bubbel op hun initiaal te creëren poging, waarbij de delicate aard van het Doughnut-concept wordt benadrukt.

Door deel te nemen aan deze activiteit kunnen jongeren de veerkracht, aantrekkingskracht en schoonheid van de natuur ontdekken in de duurzame Doughnut bubbel. Het bevordert ook een diepgaand begrip van Doughnut Economie, met nadruk op het cruciale evenwicht tussen menselijk welzijn en duurzaamheid van het milieu.

2. Donut Economie en klimaatverandering

“Crises, hoewel beangstigend, dienen om een tijdperk te annuleren en een ander in te luiden.”

2.1 Wat is de relatie tussen de Donut Economie en klimaatverandering?

Een aanname die niemand lijkt te betwijfelen, is dat de groei gewoon en onbeperkt kan en moet doorgaan. Economisch antropoloog Jason Hickel zegt dat de heersende overtuiging dat het bbp altijd moet blijven groeien, ongeacht het welvaartsniveau dat het land al heeft (2020), verbaazingwekkend is. Hij vergelijkt het met een nieuwe definitie van absurditeit en herinnert ons eraan dat in de natuur zo'n snelle, ongecontroleerde en onbeperkte groei alleen voorkomt bij kankercellen, die alleen repliceren omwille van replicatie, en dodelijke gevolgen hebben voor alle systemen van het lichaam.

Het is moeilijk om een meer illustratieve en tegelijkertijd verwoestende vergelijking te vinden. Lucy

Jones (2021) gaat nog verder: ze herinnert ons eraan dat ontstekingen in het menselijk lichaam, als dringende reactie op een relatief kortstondige schadelijke factor, een natuurlijk en genezend mechanisme is. Het is echter alleen wanneer het in de loop van de tijd aanhoudt, wanneer het een chronische reactie wordt op langdurige en cumulatieve schade, dat we spreken van een ontsteking waarvan de effecten puur schadelijk zijn.

Waarom hebben we dit probleem niet op tijd kunnen oplossen? Velen wijzen op ons “kortetermijndenken”. “De lange duur die de ecologische tijd kenmerkt, staat tegenover de korte termijn waarop het politieke leven zich ontwikkelt, om nog maar te zwijgen van het onmiddellijke karakter van de commerciële tijd” (Taibo, 2009: 102, daarbij verwijzend naar Gilbert Rist).

De Amerikaanse Haudenosaunee-stam staat erom bekend al hun stappen te overwegen en al hun beslissingen te nemen op basis van de volgende vraag: “Hoe zal wat we nu gaan doen de zevende generatie die na ons komt beïnvloeden?” (Macy, 2012: 141).

Helaas, verre van dit soort sociale en ecologische verantwoordelijkheid (een term die, ironisch genoeg, veel bedrijven tegenwoordig gebruiken als een manier om hun imago-wassende strategieën uit te voeren, vooral de “greenwashing”), leven we in een kortzichtige plutocratie.

Het is vele jaren geleden dat de problemen van milieubescherming niet langer het exclusieve domein van milieuactivisten zijn en sociale en economische kwesties begonnen te omvatten. Het kan worden aangetoond met het voorbeeld van het interdisciplinaire concept van duurzame ontwikkeling, dat al in de jaren tachtig werd geformuleerd (Brundtland, 1987), dat is gebaseerd op de

drievoudige formule, vaak geïllustreerd door de driehoek die op hetzelfde niveau economische, ecologische en sociale vraagstukken.

Dit idee maakte het mogelijk om uitgebreid onderzoek te doen en specifieke oplossingen te zoeken voor de problemen die werden gepresenteerd op de conferentie van Rio de Janeiro in 1992 en op de daaropvolgende “Earth Summits” (Murphy en Drexhage, 2010). Van deze problemen verdienen de volgende speciale aandacht: de verschillen in de verdeling van goederen tussen sociale groepen en landen, de achteruitgang van de biodiversiteit, de inkrimping van landbouwgebieden, de vermindering van de zoetwatervoorraden, de stijging van de zeespiegel en de toenemende vervuiling ervan.

Ondanks deze eerste stappen in de richting van de integratie van milieukwesties in sociale en economische debatten, wordt nu echter erkend dat de uitdrukking “duurzame ontwikkeling” zowel een pleonasme in definitie als een oxymoron in inhoud is. Het is een pleonasme omdat ontwikkeling “zelfvoorzienende groei” betekent en het is een oxymoron omdat ontwikkeling noch duurzaam noch zelfvoorzienend is (Latouche, 2009).

We beginnen een glimp op te vangen van het begin van de uitputting van energie en materiële hulpbronnen, evenals de eerste effecten van klimaatverandering en verlies van biodiversiteit. In deze context zal het in stand houden van de kapitalistische productie- en consumptie spiraal de systeemcrisis alleen maar versnellen. Maar het is niet alleen de biosfeer die in een diepe crisis verkeert, maar ook het mondiale kapitalisme, dat al zijn grenzen bereikt (Ecologistas en Acción, 2017:4).

In deze paragraaf gaan we eerst in op de achtergrond van de helaas nog niet onderkende nood situatie ("Waar komen we vandaan?"). Vervolgens kijken we naar de huidige staat ("Wie zijn wij? Of, homo oeconomicus") waartoe de productiemodellen en het consumentisme ons de afgelopen decennia hebben geleid.

Ten slotte zullen we enkele laatste reflecties maken over het mogelijke pad dat moet worden genomen (hoewel het misschien nog niet bestaat, aangezien, zoals de dichter Machado zei: "de weg wordt gemaakt door te lopen"), vanuit het perspectief van de economie van de donut ("Waar gaan we naartoe?").

Activiteit: SDGs (Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen) Obstakelrace Doelstellingen

Doelstellingen

-Het bewustzijn onder jongeren vergroten over de 17 SDG's (Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen) en hoe hun acties kunnen bijdragen aan de verwezenlijking ervan.

Materialen

- Kaarten of posters van de 17 SDGs.
- Objecten om obstakels te creëren (kegels, touwen, dozen, enz.).
- Symbolische prijzen of certificaten van deelname.

Duur:

Ongeveer 2 uur.

Beschrijving van de activiteit

Introductie en indeling van teams:

- Het begint met een korte inleiding tot de SDGs, waarin het belang en de relevantie ervan wordt uitgelegd.
- Verdeel de jongeren in kleine teams.

SDG-stations:

- Opzetten van verschillende stations, die elk een specifieke SDG vertegenwoordigen. Plaats bij elk station een obstakel dat verband houdt met dat thema. Voor de SDG 'Kwaliteitsonderwijs' zou het obstakel bijvoorbeeld een reeks vragen over mondiaal onderwijs kunnen zijn die deelnemers correct moeten beantwoorden om vooruit te komen.
- Elk team roteert door de stations, wordt geconfronteerd met uitdagingen en leert over elke SDG.

Reflectie en discussie:

- Zodra alle teams de race hebben voltooid, breng je de deelnemers samen voor een debriefingsessie.

-Faciliteer een discussie over wat ze hebben geleerd, hoe ze over elke uitdaging dachten en hoe ze deze kennis in hun dagelijks leven kunnen toepassen om bij te dragen aan het bereiken van de SDG's.

Sluiting en herkenning:

- Sluit de activiteit af met een motiverende afsluiting, waarbij u het belang benadrukt van individuele en collectieve acties met betrekking tot de SDGs.
- Symbolische prijzen of certificaten van deelname toekennen aan alle deelnemende jongeren.

Aanvullende overwegingen

- Zorg ervoor dat de activiteit inclusief en toegankelijk is voor alle deelnemers.
- Pas de obstakels en uitdagingen aan op basis van de leeftijd en het vermogen van de deelnemers.
- Stimuleer actieve deelname en teamwerk.

Reflectie op de activiteit

Voor deze activiteit is het essentieel om reflectievragen op te nemen die kritisch denken en een dieper begrip van de behandelde onderwerpen aanmoedigen. Hier zijn vijf vragen of reflecties die nuttig kunnen zijn voor deze activiteit.

Welke van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen heeft de grootste impact op u gehad en waarom?

-Deze vraag moedigt deelnemers aan om na te denken over de SDGs die hen het meest relevant of opvallend leken. Het stelt hen in staat de redenen achter hun keuze te bespreken en hoe deze doelen zich verhouden tot hun dagelijks leven of gemeenschap.

Hoe kun je wat je vandaag hebt geleerd over de SDGs toepassen in je dagelijks leven of in je gemeenschap?

-Deze reflectie motiveert deelnemers om na te denken over concrete acties die zij kunnen ondernemen om bij te dragen aan de SDGs. Het bevordert de verbinding tussen theoretisch leren en praktisch handelen.

Met welke uitdagingen denkt u dat onze gemeenschappen en de wereld worden geconfronteerd

bij het bereiken van deze doelen?

-Deze vraag helpt deelnemers na te denken over de echte obstakels en moeilijkheden bij het implementeren van de SDGs. Het bevordert een discussie over realistische oplossingen en het belang van samenwerking en betrokkenheid op lokaal en mondiaal niveau.

Hoe denk je dat het teamwerk tijdens de activiteit jouw begrip van de SDGs heeft beïnvloed?

Door na te denken over teamdynamiek en samenwerking begrijpen deelnemers het belang

van samenwerking en communicatie bij het bereiken van gemeenschappelijke doelen - een

belangrijk aspect van de SDG's.

Als je een 18e duurzame ontwikkelingsdoelstelling zou kunnen toevoegen, wat zou dat dan zijn en waarom?

Deze creatieve vraag met een open einde nodigt jonge deelnemers uit om verder te denken dan

de gestelde doelen en om andere belangrijke gebieden van duurzaamheid en ontwikkeling te

overwegen. Het stimuleert creativiteit en kritisch denken over mondiale en lokale behoeften.

Activiteit: “Visioenen van de Boom van Morgen”.

Gebaseerd op de legende van de “Boom van Morgen”, nodigt deze activiteit jongeren uit om mogelijke toekomsten visueel te verkennen en na te denken over hoe hun acties deze kunnen beïnvloeden.

Doelstellingen

-Creativiteit en bewustzijn bevorderen over hoe de beslissingen van vandaag de toekomst kunnen beïnvloeden, en jongeren inspireren om verantwoordelijk en duurzaam te handelen.

Materialen

- Karton of groot papier.
- Potloden, stiften, verf.
- Knipperingen uit tijdschriften, kranten, gedrukte afbeeldingen (optioneel).
- Lijm, schaar.
- Voldoende ruimte om in groepen te werken.

Duur:

Ongeveer 2 uur.

Ontwikkeling van de activiteit

Inleiding en vertelling van de legende (15 minuten):

- De facilitator begint met het vertellen van de legende van de “Boom van Morgen” (Zie hieronder).
- Het idee van visies op alternatieve toekomsten en het belang van huidige beslissingen worden benadrukt.

Groepsindeling en uitleg van de taak (10 minuten):

- De jonge deelnemers worden in kleine groepjes verdeeld.
- Elke groep ontvangt materialen om een muurschildering of collage te maken.
- De taak is om twee toekomstvisies te vertegenwoordigen: een positieve, waarin verantwoorde beslissingen zijn genomen, en een negatieve, die het resultaat is van nalatigheid en gebrek aan vooruitziendheid.

Maken van de muurschilderingen (45 minuten):

- Groepen werken aan hun muurschilderingen, met behulp van de ter beschikking ge-

stelde materialen.

-Creativiteit en symbolische representatie van ideeën worden aangemoedigd.

Presentatie en discussie (30 minuten):

- Elke groep presenteert hun muurschildering waarin de twee toekomstvisies worden uitgelegd die ze hebben gecreëerd.
- Groepsdiscussie over wat elk element van de muurschildering vertegenwoordigt en hoe dit verband houdt met de aanwezige beslissingen en acties.

Individuele reflectie en betrokkenheid (15 minuten):

- Elke jongere reflecteert individueel en schrijft een korte persoonlijke verbintenis over hoe zijn of haar acties kunnen bijdragen aan een positieve toekomst.
- Vrijwillig kunnen sommige jongeren hun engagementen delen met de groep.

Sluiting (5 minuten):

De facilitator sluit af met een samenvatting van de reflecties en toezeggingen, waarbij hij het belang benadrukt van nadenken over de langetermijnpact van onze acties.

Aanvullende overwegingen

- Het bevorderen van een sfeer van respect en actief luisteren tijdens presentaties en discussies.
- Pas de activiteit aan aan de leeftijd en capaciteiten van de deelnemers.
- Zorg ervoor dat alle deelnemers betrokken zijn bij het creatieve proces.

Voorbeeld van een legenda om de activiteit te introduceren.

“De Boom van Morgen”

Vele eeuwen geleden groeide er in een vruchtbare vallei omringd door majestueuze bergen, een unieke boom die bekendstaat als “De Boom van Morgen”. Volgens de legende had deze boom de kracht om iedereen die hem aanraakte visioenen van de toekomst te laten zien, maar met een twist: hij onthulde pas hoe de wereld er over zeven generaties in de toekomst uit zou zien.

In deze vallei woonde een wijze oude vrouw, bekend als “The Tree Warden”, die een diep begrip had van de natuur en de cycli van het leven. Ze leert de mensen in de vallei hoe belangrijk het is om aan toekomstige generaties te denken voordat ze belangrijke beslissingen nemen.

Op een dag bezocht een jongeman uit de vallei, gedreven door nieuwsgierigheid en een verlangen naar een betere toekomst, de Guardian om haar toestemming te vragen de boom aan te raken. De oude vrouw was het daar met een diepe blik mee eens, maar op één voorwaarde: "Wat je ook ziet, je moet het gebruiken om je acties en beslissingen in het heden te sturen".

De jongeman raakte opgewonden door de stam van de Boom van Morgen aan. Onmiddellijk werd zijn geest gevuld met visioenen. Hij zag een toekomst waarin de harmonie tussen de natuur en de mensheid voelbaar was, maar hij zag ook een andere mogelijke toekomst, een waarin verwaarlozing en gebrek aan vooruitziendheid tot vernietiging en lijden hadden geleid.

Ontroerd door deze visioenen keerde de jongeman terug naar de Guardian en vertelde haar wat hij had gezien. De oude vrouw luisterde aandachtig en zei toen: 'Nu begrijp je het belang van onze daden. Elke keuze die we maken, elk woord dat we zeggen, elke stap die we zetten, creëert de weg naar een van die toekomsten.'

De jongeman, getransformeerd door de ervaring, wijdde zich aan het onderwijzen van de andere mensen in de vallei over de verantwoordelijkheid van de zorg voor en het respecteren van het land, altijd met toekomstige generaties in gedachten. Na verloop van tijd werd hij de nieuwe Bewaker van de Boom en deelde hij de wijsheid van de Boom van Morgen.

Vanaf dat moment bloeiden de vallei en leefden de bewoners in harmonie met de natuur, altijd geleid door het principe om aan de zeven toekomstige generaties te denken voordat ze handelden. En zo werd de legende van de Boom van Morgen door de eeuwen heen doorgegeven, en herinnerde ons aan het belang van onze beslissingen en acties voor de toekomst van onze wereld.

2.2 Waar zijn we? Het Antropoceen.

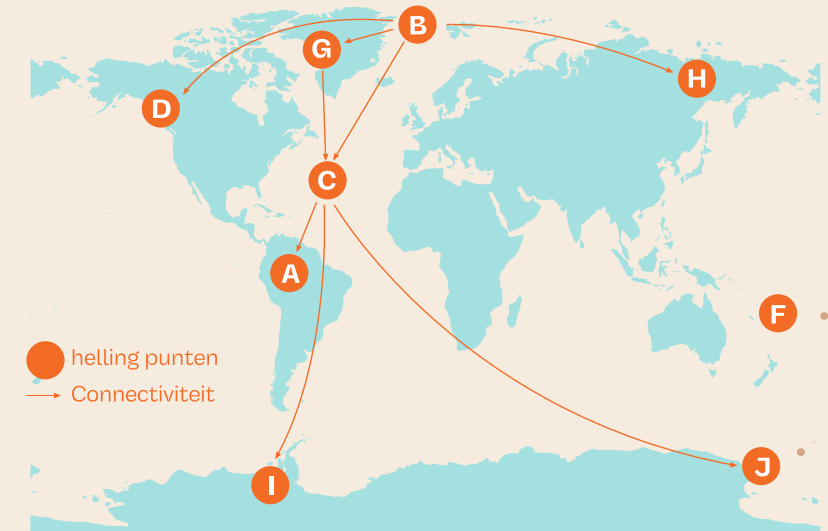
De beschaving overschrijdt momenteel een aantal kritische planetaire grenzen en wordt geconfronteerd met een multidimensionale crisis van biologisch verval, waaronder gevaarlijke klimaatverandering, verzuring van de oceaan, ontbossing en ineenstorting van de biodiversiteit (Lenton et al., 2020; Steffen et al., 2015). We naderen geen terugkeer punten (de beroemde “**omslagpunten**”) die risico's met zich meebrengen voor de omstandigheden die het menselijk leven en het leven van andere soorten op aarde in stand houden (Dearing et al., 2014; Steffen et al., 2015).

Kaart van de “tipping points”. Bron: Lenton et al., 2020: 34.

Deze crisis wordt niet alleen door mensen veroorzaakt, maar eerder door het economische systeem dat is gebaseerd op voortdurende expansie, ten voordele van een kleine minderheid van de rijksten (Moore, 2015 in Hickel, 2020).

HÄIRE TÖSTEMINE

In de afgelopen tien jaar zijn er steeds meer aanwijzingen dat er omslagpunten zijn is hier. Domino-effecten zijn ook voorgesteld.

A. Amazone-regenwoud
Frequente droogte

B. Arctisch zee-ijs
Gebiedsvermindering

C. Atlantische circulatie
Sindsdien gaat het langzamer
1950

D. Boreaal bos
Branden en ongedierte
veranderen

F. Koraalriffen
Grootschalig
uitstervingen

G. Groenlandse ijskap
Het ijsverlies versnelt

H. Permafrost
Ontdooien

**I. West-Antarctica
ijskap**
Het ijsverlies versnelt

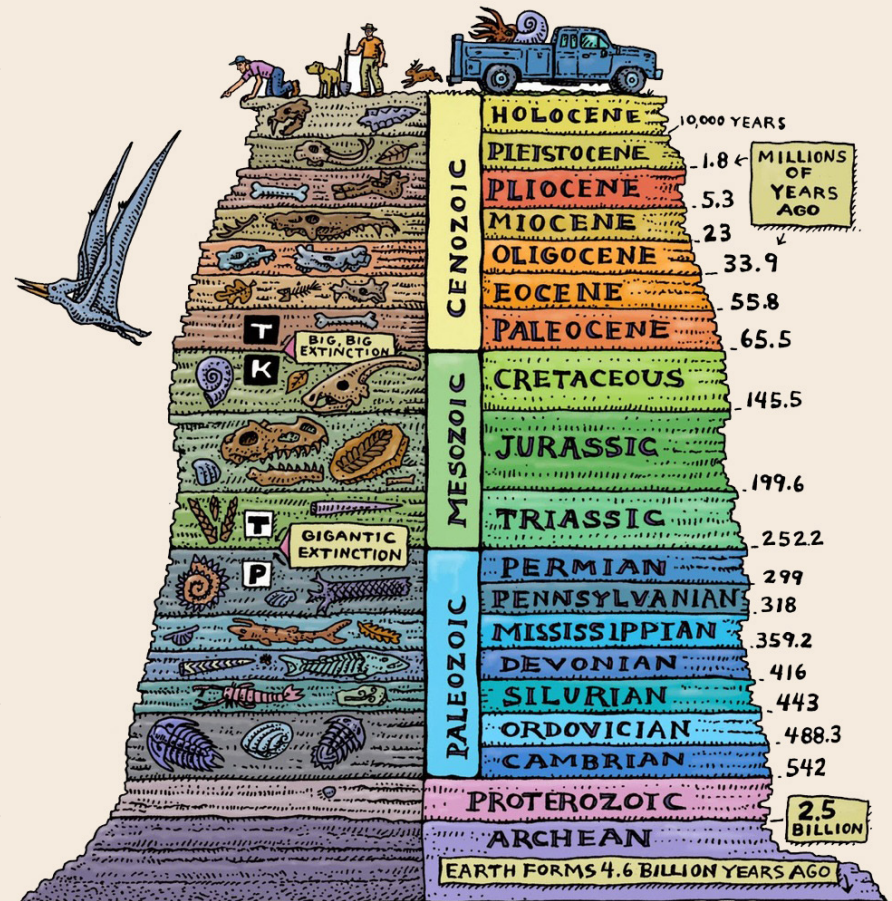
**J. Wilkes Pool,
Oost-Antarctica**
Het ijsverlies versnelt

Zoals de antropoloog, ingenieur, professor en milieuactivist Yayo Herrero zegt: “het onthullen van de misvatting van continue groei op een planeet met grenzen vormt al tientallen jaren de kern van het milieubewustzijn” (2011: 13).

Volgens Serge Latouche (2009) dateert het idee van fysieke grenzen aan economische groei waarschijnlijk uit de 18e eeuw, met Malthus (1766-1834), maar het was pas met Sidi Carnot en zijn tweede wet van de thermodynamica (1824) dat het een wetenschappelijke basis gekregen.

Waarom? Energie transformaties (in verschillende vormen: warmte, beweging, enz.) kunnen niet volledig worden teruggedraaid en we worden geconfronteerd met het fenomeen entropie.

De botsing van industriële expansies versus de biofysische grenzen van de planeet begon het universele model van onbeperkte groei ernstig in twijfel te trekken, en bleef vooral aanwezig in de tweede helft van de 20e eeuw, het tijdperk dat tegenwoordig vaak wordt beschouwd als de opkomst van het “Antropoceen”.

Waar gaat het om?

Het Antropoceen is een concept dat in de jaren negentig is bedacht, met de bedoeling de aandacht te vestigen op de overdrijving en de grote impact van menselijke activiteit op de biosfeer. De Internationale Unie van Geologische Wetenschappen stelde het concept van het Antropoceen voor, als een indicator dat de mensheid een kracht was geworden die in staat was om de planeet in geomorfologische termen te herstructureren (Chomsky, 2020). Deze fase wordt gezien als het nieuwe tijdperk dat het Holocene vervangt, de huidige periode in de geologische geschiedenis van de aarde, die 11.700 jaar geleden begon.

De term wordt toegeschreven aan de Amerikaanse bioloog Eugene F. Stoermer en de populariteit ervan aan de Nederlandse Nobelprijswinnaar Paul Crutzen, aangezien beide wetenschappers bewezen dat de veranderingen van het relatieve evenwicht, waarin het aardsysteem tot nu toe was gehandhaafd, inderdaad werden veroorzaakt door menselijke activiteit. Ze markeerden ook het symbolische begin van dit tijdperk in het jaar 1784, toen de stoommachine van de Brit James Watt aanleiding gaf tot de Industriële Revolu-

tie en tot het (over)gebruik van fossiele grondstoffen (UNESCO, 2018).

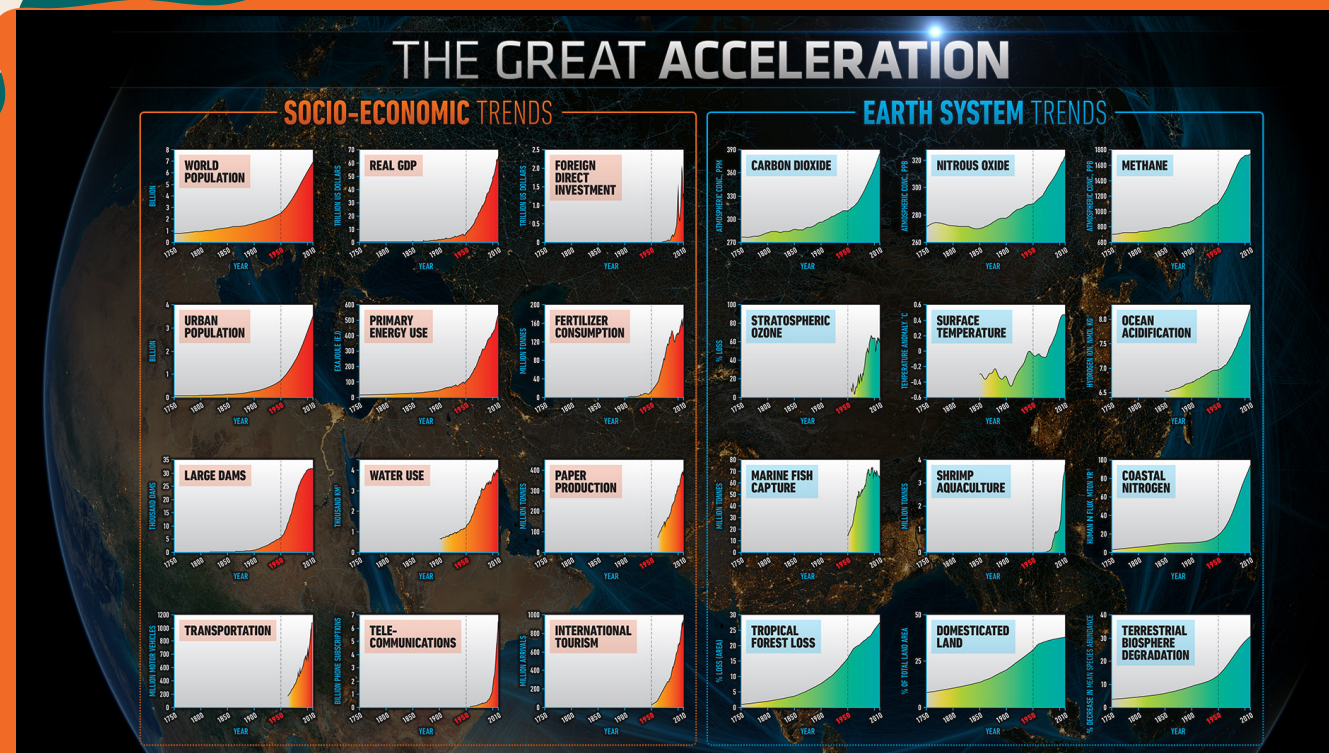
In zijn korte bestaan wordt de term vandaag al gebruikt in honn artikelen en door wetenschappers over de hele wereld. Fernando Valladares (2018), PhD in Biologie, onderzoeksprofessor aan de CSIC en de Universidad Rey Juan Carlos, bevestigt: “De hardnekkige realiteit van wetenschappelijke gegevens onthult dat we al enkele decennia de hoofdrolspelers zijn van een heel nieuw geologisch tijdperk: het Antropoceen. Dit tijdperk, functioneel en stratigrafisch onderscheiden van het Holocene, wordt gekenmerkt door een onmiskenbare afdruk van menselijke activiteit op de planeet, die we niet alleen onderwerpen aan snelle klimaatverandering, maar aan een hele reeks grootschalige milieuveranderingen. We hebben alle grote biogeochemische cycli getransformeerd, beginnend met water en eindigend met stikstof en fosfor. We hebben ervoor gezorgd dat plastic fragmenten het zand van elk strand ter wereld vervuilen en zich ophopen om gigantische drijvende eilanden in de oceanen te vormen. Wij zijn verantwoordelijk voor meer dan een van de aardbevingen en bevingen op de planeet. We hebben de kantelhoek van de rotatie-as van de aarde beïnvloed. We zijn al de belangrijkste geomorfologische agent van de planeet en verplaatsen meer grond en sediment dan enig natuurlijk proces. Welkom dan in het Antropoceen (...).”

Toch zijn er mensen die voorstellen, en niet zonder reden, om de etymologie van “anthropos”, dat wil zeggen de mens in het algemeen, te vervangen door andere benamingen zoals “Occidentaloceen” - vanwege de grote impact veroorzaakt door de bewoners van de Global North (UNESCO, 2018) - of “Capitaloceen”, rechtstreeks verwijzend naar het economische systeem, als de belangrijkste oorzaak van de crisis. Deze term is bedacht door Jason Moore, Amerikaanse socioloog en milieuhistoricus, en Andreas Malm, schrij-

ver en hoogleraar menselijke ecologie uit Zweden (Moore, 2016). Het betekent echter niet alleen een nieuw economisch stuk in het geologische mozaiek, het verwijst eerder naar het kapitalisme als een systeem van uitbuiting, “een wereldwijde ecologie van kapitaal, macht en reproductie gelegen en multi-species” (Moore, 2016: 94).

Wereldwijde trends tussen 1750 en 2010, voor 18 indicatoren die verband houden met de wereldwijde sociaal-economische ontwikkeling (in rood) en

met de structuur en werking van het aarde systeem (in blauw). Bron: Aguado, 2017.

Parrique (2019), nog preciezer met de vinger wijzend naar de boosdoener, spreekt zelfs van het 'Growthocean'. Sterker nog, de Venezolaanse onderzoeks- en actiegroep LaDanta LasCanta (2017) stelde zelfs het "Patriarchocean" voor, als een convergentiepunt tussen natuur- en sociale wetenschappen, om vanuit eco-feministisch oogpunt opnieuw te bevestigen dat de overheersing en uitbuiting van natuur en de overheersing en uitbuiting van vrouwen zijn de twee kanten van dezelfde medaille.

Dezelfde beweging wijst ook hier tegen de historisch geprivilegieerde rol van de blanke, burgerlijke, mannelijke en rijke man ("BBVA-man", in het Spaans).

De bioloog en wetenschapsfilosoof Donna Haraway stelde tot slot ook voor (2015) de "Chthulucene", een nieuwe utopie van alliantie tussen soorten, om "krachten te verenigen en toevluchts-oorden te herbouwen, om een gedeeltelijke en solide biologisch-culturele- politiek-technologisch herstel enerschikking, dat moet gepaard gaan met rouw om de onomkeerbare verliezen" (ibidem, 2015:20). Etymologisch nam Haraway het Griekse woord "khthon", wat "aarde" betekent, en probeerde "de aandacht af te leiden van menselijke

activiteit om verandering na te streven" (Rosauro, 2018: 41).

Teruggaand naar het Antropoceen hebben wetenschappers gewezen op het begin van de Grote Versnellingsperiode rond 1950, en ze hebben het vooral gekenmerkt door hoge koolstofconcentratieniveaus, verheven tot meer dan vierhonderd delen per miljoen, ver boven de driehonderd en vijftig deeltjes per miljoen worden als veilig beschouwd voor het aardse leven (Steffen et al., 2015; Chomsky, 2020).

In feite vertegenwoordigt de datum van 1950 een "doorbraak" (met de nadruk op "breuk"), wat het beste tot uiting komt in de gedeelde grafiek die de abrupte verandering en abrupte breuk illustreert met de tot dan toe ervaren niveaus, en de nooit geziene voor de volgende acceleratie.

Sindsdien zijn het verlies aan biodiversiteit, milieuvervuiling, klimaatverandering en het verlies van natuurlijke bronnengelijkmatig versneld. En natuurlijk koppelen onderzoekers en instellingen dit feit nauw aan onze economische activiteit en groei (Europees Milieuagentschap, 2021).

Gezien het feit dat groei de natuur aantast en sociale ongelijkheden verergert, is het niet meer dan normaal dat de andere benadering, zoals die van de Donut, te hulp schiet.

“We hebben een economie die moet groeien,
of het ons nu welvarend maakt of niet.
We hebben een economie nodig die ons
floreert, of die nu groeit of niet.

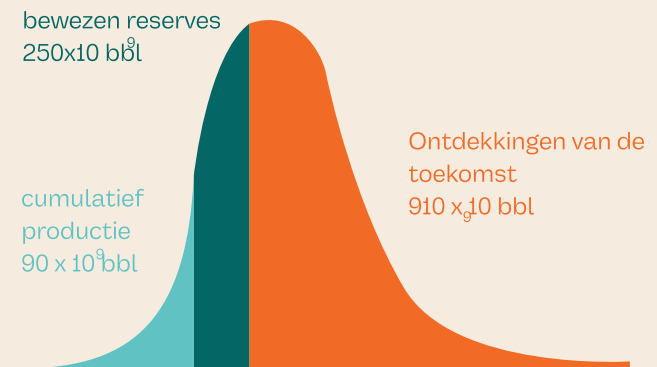
Kate Raworth

2.3 Waarom is het een “klimaatnoodsituatie” en niet “klimaatverandering”?

Zoals Emérito Bono (2012) ons in herinnering brengt, werd het eerste rapport van de Club van Rome in 1972 (het hierboven genoemde beroemde document “The Limits to Growth”) gevolgd door andere en culmineerde het dertig jaar later in het rapport van de Club van Rome (Meadows et al., 2006), sloeg alarm over een dergelijk “overbereik”. In de woorden van de auteurs van het rapport: “Het menselijk sociaal-economisch systeem, zoals het momenteel is gestructureerd, is onbeheersbaar, heeft zijn grenzen overschreden en staat op instorten” (Meadows et al., 2006:375).

Sterker nog, sinds 2006 is de wereldwijde conventionele oliewinningscapaciteit gestagneerd (International Energy Agency, 2015) en het is mogelijk dat we in 2015 de beroemde “oliepiek” (de piek van de winning van alle brandstoffen) hebben bereikt.

Volgens de meest “optimistische” studies zal dit in 2024 gebeuren. Dit fenomeen staat ook wel bekend als de “Hubbert Curve”, de wetenschapper die decennia geleden de term piekolie drukte (Hubbert, 1949).

M. Koning Hubbert M. Koning Hubbert

n eenvoudigere woorden...

Maar dit is niet de enige planetaire grens die we al zijn gepasseerd. Zoals bioloog Pablo Servigne (2020) ons eraan herinnert, hebben we in termen van beschikbare ruimte op aarde 51 miljoen hectare, waarvan het bruikbare land voor mensen ongeveer 12 miljoen hectare is.

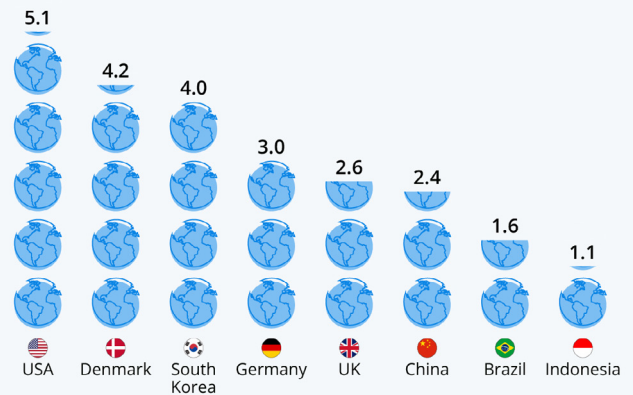
In een theoretische oefening om dit te delen door de wereldbevolking van vandaag, komen we uit op ongeveer 1,8 hectare per persoon (WWF, 2010). Echter, rekening houdend met de grote vraag naar energie en grondstoffen, de oppervlakte die nodig is om het afval te absorberen dat is verkregen tijdens verschillende productie- en consumptieprocessen, plus de impact van de infrastructuur die nodig is om de levensstandaard te behouden, leiden de "ontwikkelde landen" vandaag is berekend dat elk individu gemiddeld 2,2 hectare van deze bioproductieve ruimte consumeert.

En dat veronderstelt dat het bevolkingsniveau demografisch stabiel blijft (waarvan we al weten dat dit niet gebeurt...). Dat wil zeggen, we leven al op krediet.

Bovendien is de gemiddelde voetafdruk niet eens een nauwkeurige maatstaf, laat staan een eerlijke maatstaf, omdat er enkele zeer alarmerende verschillen achter schuilgaan. Een Amerikaanse burger consumeert bijvoorbeeld 9,6 hectare, een Canadees 7,2, een Europeaan 4,5, een Fransman 5,26 en een Italiaan 3,8. Als iedereen dezelfde levensstijl zou hebben als de Fransen, zouden we drie planeten nodig hebben om het in stand te houden; terwijl als we het voorbeeld van de Amerikanen zouden volgen, we er zes nodig zouden hebben (Latouche, 2019).

The World Is Not Enough

Number of earths/its resources needed if the world's population lived like the following countries

Selected countries. Calculated based on 2022 Earth Overshoot Days/2018 data
Source: Global Footprint Network

Kortom, we hebben beperkte voorraden bodems, mineralen en fossiele brandstoffen, en de capaciteit van de planeet voor bio-regeneratie is extreem laag in het licht van de gevolgen van menselijke activiteit vandaag.

Als gevolg hiervan bereikt onze economische hypergroei de grenzen van de eindige bronnen van de planeet. Al in 2006 kondigde het **Wereld Natuur Fonds** aan dat het vermogen van de aarde om haar biosfeer te regenereren niet langer kon voldoen aan de groeiende vraag. Mensen zetten bronnen om in afval, sneller dan de natuur afval kan omzetten in nieuwe bronnen (WWF, Living Planet Report, 2006).

Een recenter WWF-rapport benadrukt ook dat wetenschappers al lang waarschuwen dat we nu al een ongekend verlies aan biodiversiteit ervaren. Dit fenomeen wordt **de zesde massa-extinctie genoemd; de eerste sinds het verdwijnen van de dinosaurussen en de eerste als gevolg van menselijke activiteit**. Dit komt omdat het tempo van het uitsterven van soorten in de afgelopen eeuw 100 keer hoger is dan het natuurlijke tempo.

WIJ ZIJN EERST DE ZESDE MIS UITSTERVEN

Fontein: FAO

ZE ZIJN IN ERNSTIG GEVAAR

41%

AMFIBIEËN

33%

NAALDBOOM

30%

DOORLOPENDE BOOM

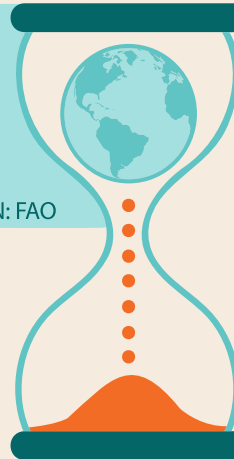
25%

ZOOGDIEREN

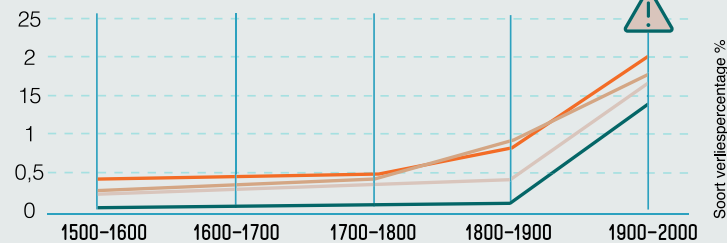
13%

VOGELS

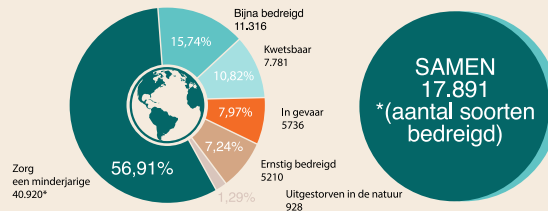

IN WELK TEMPO ZE STERVEN UIT SOORT?

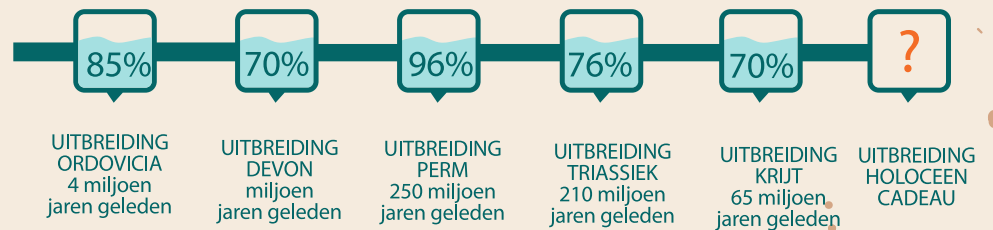
- Andere gewervelde dieren
- vogels
- Gewervelde dieren
- Zoogdieren

BEDREIGDE SOORTEN LIJST VAN EXTINCION

5 GEWELDIGE EXTINCTIES EN DE ZESDE WEG

% van de levende organismen uitgestorven

Bovendien wordt naast het probleem met de biodiversiteit (een fenomeen waarvan studies verwachten dat het aanhoudt) ook een temperatuurstijging tot 5°C verwacht tegen het einde van de eeuw. Dit zou het functioneren van de samenleving zoals wij die kennen onmogelijk maken en zou leiden tot een tekort aan basisvoorzieningen, waaronder drinkwater - dat in 2020 naar de beurs is gegaan (Alvarez, 2020) - en voedsel.

Als we luisteren naar de waarschuwingen van wetenschappers over de schaarste aan natuurlijke bronnen en de daarmee gepaard gaande energiecrisis, zou een dergelijke temperatuurstijging een context van crisis kunnen veroorzaken en een nog verergerde strijd om basisbronnen tussen individuen, landen en regio's (Gómez Cantero, 2015).

Met andere woorden, **5 graden is het verschil tussen onze tijd en de laatste ijstijd, toen een aanzienlijk deel van ons continent bedekt was met een enorme ijskap**. Het is dan ook niet moeilijk voor te stellen dat de wereld er de komende decennia totaal anders uit gaat zien, maar dan in tegengestelde richting. Zoals Pablo Servigne onlangs benadrukte (2020), zijn er inderdaad vier feiten die buiten kijf moeten staan:

1. De fysieke groei van onze samenlevingen zal in de nabije toekomst stoppen;

2. We hebben het hele planetenstelsel onomkeerbaar veranderd;

3. We gaan een zeer instabiele toekomst tegemoet, waarin grote verstoringen de norm zullen zijn; En

4. We kunnen nu worden blootgesteld aan mogelijke wereldwijde systemische ineenstortingen.

Om alle bovengenoemde redenen **leven we in een tijd van klimaat noodsituatie, maar onze collectieve acties weerspiegelen dit nog niet in het minst. We doen nog niet alsof we echt met een urgente, mogelijk levensbedreigende noodsituatie te maken hebben.**

Hoe ernstig is de situatie? Volgens Sir David Attenborough, een van 's werelds bekendste milieucommunicatoren: **"Het klinkt misschien beangstigend, maar het wetenschappelijke bewijs is dat als we de komende tien jaar geen dramatische maatregelen nemen, we de onomkeerbare schade aan de natuurlijke wereld en de ineenstorting van onze samen-**

levingen” (Attenborough in BBC, 2019).

Antwoord op de hoofdvraag: wat hebben we gedaan? De Canadese schrijfster **Naomi Klein** zegt openlijk dat we absoluut niets hebben gedaan om te voorkomen dat we de crisis bereiken waarin

we ons bevinden, omdat we er niet in zijn geslaagd de confrontatie aan te gaan met het diepgewortelde kapitalisme en zijn dwingende noodzaak om te groeien of te sterven (Klein, 2015).

Activiteit: “Zaden voor de toekomst: nadenken over de zevende generatie”.

Doelstellingen

-Stimuleer diepgaande reflectie over hoe onze huidige beslissingen en acties toekomstige generaties kunnen beïnvloeden, met name tot aan de zevende generatie.

Materialen

- Papier en potloden of stiften.
- Voldoende ruimte voor groepswork.
- Chronometer of klok om de tijd bij te houden.
- (Optioneel) Afbeeldingen of korte video's over actuele milieu-, sociale en technologische kwesties.

Duur:

Ongeveer 2 uur.

Ontwikkeling van de activiteit

Introductie (15 minuten):

De facilitator begint met een korte introductie over het idee om na te denken over de langetermijngevolgen van onze acties, waarbij hij de filosofie vermeldt van het overwegen hoe onze beslissingen van invloed zijn op de zevende generatie in de toekomst. Om dit concept te illustreren kan de begeleider de legenda uit hoofdstuk 2.1 of een soortgelijke legenda gebruiken

2. Individuele reflectie (15 minuten):

- Elke deelnemer ontvangt een papier en een potlood.
- Ze worden gevraagd om te schrijven of tekenen hoe zij zich voorstellen dat de wereld er over zeven generaties uit zal zien, rekening houdend met ecologische, sociale, technologische en ethische aspecten.

3. Kleine groepsdiscussie (30 minuten):

- De groep wordt in kleine groepjes verdeeld.
- Elke persoon deelt zijn visies en reflecties.
- Samen bespreken ze hoe huidige acties deze toekomstvisie kunnen beïnvloeden.

4. Rollenspel Activiteit (30 minuten):

- Binnen dezelfde groepen krijgt elk lid een rol toegewezen (bijvoorbeeld een politicus, ondernemer, wetenschapper, opvoeder, milieuactivist, enz.).
- Ze moeten een actie of beleid bespreken en plannen dat zij als gunstig beschouwen voor een toekomstige zevende generatie, vanuit het perspectief van hun rol.

5. Presentaties en groepsreflectie (20 minuten):

- Elke groep presenteert zijn ideeën en plannen.
- Open discussie over de verschillende perspectieven en de haalbaarheid van deze ideeën.

6. Afsluiting (10 minuten):

- De facilitator vat de belangrijkste ideeën en reflecties samen.
- Jonge mensen worden aangemoedigd om na te denken over hoe ze dit leren in hun dagelijks leven kunnen toepassen.

aanvullende overwegingen

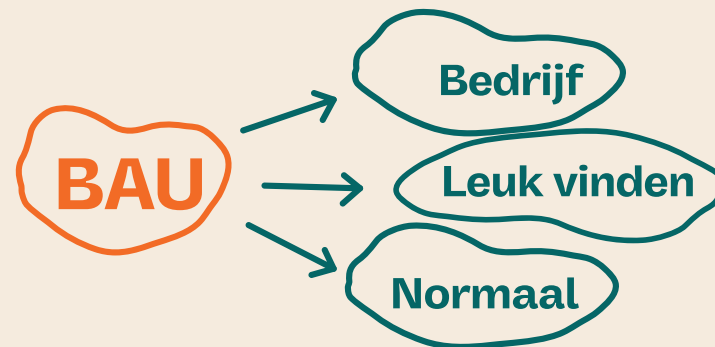
- Het bevorderen van een sfeer van respect en actief luisteren.
- Pas de activiteit aan aan de leeftijd en rijpheid van de deelnemers.
- Begeleiden en modereren van discussies, waarbij ervoor wordt gezorgd dat iedereen deelneemt.

2.4 De rol van de sociale economie

“De economie is een subsysteem van de biosfeer en geen onafhankelijk systeem.”

Herman Daley

In het licht van ongebreidelde groei en de gevaren van klimaatverandering, zoals Fredric Jamison opmerkte, lijkt het soms gemakkelijker om het einde van de wereld voor te stellen dan het einde van de huidige modus operandi (de beroemde “**Business As Usual**” van het kapitalisme).

Hoewel er bewegingen zijn die op zoek zijn naar sociaal-ecologische transformatie, is het een gevaarlijke illusie om te vertrouwen op technologische innovatie en mondiale markten om de uitdagingen op te lossen.

Voorstanders van de paradigmaverschuiving beweren dat geïndustrialiseerde landen nodig zullen hebben om manieren te vinden om hun expansie te overstijgen (Burkhart et al., 2020). In deze tijd van crisis (die alleen maar erger zal worden) staan we voor de dringende noodzaak om de manier waarop we onze levensprojecten beheren te veranderen, en het zal uiteraard ook nodig zijn om de manier waarop we naar de economie kijken te veranderen.

De sociale economie, die van oudsher een ondergeschikte rol heeft gespeeld, wordt daarom opgeroepen om te bevestigen of het mogelijk is om een vector te zijn voor deze veranderingen, een andere bondgenoot. Vooral sinds Polanyi (1994) erop wees dat de markteconomie zich heeft afgescheiden van de samenleving, er onafhankelijk van is geworden, zelfs schadelijk, en dat klimaatverandering het activiteitsniveau van de entitei-

ten in deze sector zal verhogen (Third Sector Radiography, 2018).

Zoals hierboven benadrukt, is het begrip economie afgeleid van de Griekse term “oikonomos”, wat “huishoudelijke administratie” betekent (“oikos”, huishouden en “nemein”, administratie). Maar wanneer?, en vooral hoe kwamen we op het idee van een autonoom systeem genaamd “economie”? Volgens antropoloog Timothy Mitch verrassend genoeg nog niet zo lang geleden.

Vóór 1940 verwees economie voornamelijk naar ‘bezuinigen’ (zelfs in het Grieks van vandaag behoudt het woord ‘economie’ nog steeds deze dubbele betekenis: van een systeem en van het beheer van spaargelden) (Kallis, 2017).

Het concept van de sociale economie is, in tegenstelling tot wat het lijkt, geen nieuwe visie (aangezien de oorsprong ervan teruggaat tot het einde van de 19e eeuw), hoewel de eerste golf van belangstelling voor een dergelijke visie op de sociaal-economische orde plaatsvond op de begin 20e eeuw, vooral tijdens het interbellum.

Toen al zagen voorstanders van dit idee in dat een bloeiende kapitalistische markteconomie niet in de behoeften van alle burgers kon voorzien. Ook de toenmalige staatsinstellingen konden (of wilden) niet voldoen aan de maatschappelijke verwachtingen. Bijgevolg begon de behoefte aan een management dat meer aandacht heeft voor menselijke behoeften, zonder winst of kortetermijnpolitieke belangen, te worden benadrukt.

Vandaag hebben we te maken met wat bekend staat als de tweede golf van de sociale economie, aangezien de kritiek op de andere sectoren, privé en publiek, niet is afgenomen. Maar geen van beiden heeft de behoeften... vandaar dat de dienstverlenende sector de mogelijkheid heeft om een nog belangrijkere speler te worden dan hij nu is, vooral gezien de postulaten van de Donut-economie, waarmee hij veel punten gemeen mee heeft.

Een van de belangrijkste effecten van dit kritische proces is een aanzienlijke toename van de algemene belangstelling voor alternatieve economische modellen. Naast de **economie van de donut hebben we de economie van het algemeen welzijn** van Christian Felber (2010), **de civiele economie** van Luigino Bruni en Stefano Zamagni (2007), of de sociale economie in al zijn uitingsvormen.

Het is geen toeval dat **Elinor Ostrom** in 2009 de Nobelprijs voor economie ontving voor haar werk aan het bestuur van de commons, waar ze de fundamentele rol van instellingen en collectieve actieprocessen in de efficiëntie en duurzaamheid ervan benadrukt. Op dezelfde manier won **Muhammad Yunus** de Nobelprijs voor de vrede in 2006, voor zijn zoektocht naar een eerlijkere economie, door de theoretische en praktische ontwikkeling van microkredieten en hun implementatie in verschillende regio's van de wereld (Calvo, 2013).

Het begrip sociale economie is vrij breed. Het combineert sociale en economische doelstellingen "maar in zijn DNA draagt het altijd een organisatie die mensen dient en niet tegen hen is gericht" (Narski, 2009: 9). Het primaat van ethiek in het beheer ervan staat op de voorgrond, dus het belangrijkste principe is handelen in het belang van mensen.

"Sociale economie houdt zich bezig met de principes en regelmatigheden van de verdeling van dat deel van het nationale product dat tot de

samenleving behoort, en het bespreekt economische fenomenen vanuit het oogpunt van bijdragen aan sociale en individuele welvaart, evenals de efficiëntie van management " (ibidem: 11).

Op Europees niveau beoogt het orgaan **Sociale Economie Europa** de volgende kenmerken van de sociale economie, zoals uiteengezet in het **Handvest van de beginselen van de sociale economie uit 2002**:

- » **Het primaat van de persoon en van het maatschappelijk object boven het kapitaal.**
- » **Vrijwillig en open lidmaatschap.**
- » **Democratische controle door haar leden.**
- » **Combinatie van ledenbelang en algemeen belang.**
- » **Verdediging en toepassing van de principes van solidariteit en verantwoordelijkheid.**
- » **Autonomie van het beheer en onafhankelijkheid van de overheid.**
- » **Bestemming van de meeste overschotten voor het bereiken van doelstellingen ten gunste van duurzame ontwikkeling, de verbetering van de dienstverlening aan de leden en het algemeen belang (Chaves et al., 2013:20).**

Waarom kan en moet de sociale economie een belangrijke schakel zijn in de eco transitie en de donut economie?

Met behulp van de analyse van Satustowicz (2007) zijn er vier basisfuncties van de sociale economie:

1. Het creëren van nieuwe banen (vooral voor mensen die het risico lopen op sociale uitsluiting), het verlenen van diensten op het gebied van beroepskeuzevoorlichting en -opleiding, stages, enz. en het vergemakkelijken van de toegang tot de arbeidsmarkt van de meest kansarmen.
2. Het verkleinen van de spanningen en onvolkomenheden in de kloof tussen enerzijds de markt en anderzijds de verzorgingsstaat, door te focussen op het leveren van sociale diensten aan individuen en lokale gemeenschappen, vooral daar waar de staat noch de markt elkaar kunnen ontmoeten hun behoeften.

3. Mobiliseren en vermenigvuldigen van sociaal kapitaal.

4. Gebruikmaken van hun mechanismen van participatie en democratisch beheer (vooral vereist in coöperaties). Ze zijn een soort democratische school.

Het boek “Degrowth in Movements” (2020) erkent dat werken in een economie om in de behoeften van mensen te voorzien, in plaats van winst te maximaliseren, in overeenstemming is met het kernidee van de sociale of solidaire economie: samenwerking in plaats van competitie en de nadruk op goede -zijn in plaats van winst.

Concreet maken de volgende kenmerken van de sociale of solidaire economie haar in staat om zo’n cruciale rol te spelen:

- » systemen van zelfbestuur en democratisch genomen beslissingen.
- » meer interne en externe samenwerking.
- » focus op het bereiken van het algemeen belang.
- » integratie van minderheden en andere kansarme groepen.

- » niet-discriminerend beleid.
- » grotere transparantie en inclusiviteit van

het onderwijs en procesoriëntatie op lange termijn.

- » belang in de bescherming van ecosystemen en biodiversiteit, als basis van het bestaan en welzijn van mensen.

Kenmerken solidaire economie

economie
solidariteit

douane en
organisaties
solidaire economie

bibliografie

structuur en
vorm
solidariteit
economie

In dezelfde lijn wijzen Setién en Acosta (2013) op de volgende waarden die aanwezig zijn in de sfeer van de entiteiten van de dienstverlenende sector:

1) de waarde van het menselijk leven en de planeet;

2) de waarde van vrijheid en democratie;

3) de waarde van gelijkheid en pluraliteit; En

4) de waarde van solidariteit en rechtvaardigheid bij het produceren en delen.

Het kapitaal en degenen die het beheren en ondersteunen vertellen ons dat we meer en in minder tijd moeten produceren. Dit heeft niets te maken met menselijke behoeften. Mensen hebben niet meer auto's, meer wapens, meer huizen, meer hogesnelheidstreinen, meer luchthavens nodig... We moeten de voorwaarden omdraaien, zodat loonarbeid niet langer centraal staat in ons leven. Het centraal stellen van menselijke behoeften leidt er onvermijdelijk toe dat we alleen produceren wat nodig is en met het oog op het behoud van het leven om ons heen. (...) Binnen dit systeem is er geen oplossing. Maar we hebben alternatieven:

1) welzijn en leven centraal stellen vanuit een feministisch perspectief;

2) minder materialen en minder energie voor een beter leven;

3) herconceptualiseren, heroverwegen en herverdelen van banen;

4) radicale verdeling van rijkdom;

5) individuele en collectieve veranderingen voor transitie;

6) het beleid dichterbij brengen, om deel uit te maken van de oplossing (Prats et al., 2017:94).

In een woningcorporatie worden de verhuurder en de huurder één, in een arbeiderscoöperatie worden de werknemer en de baas één, en in consumenten coöperatieve projecten zijn de consument en de producent vaak één en dezelfde.

Kallis (2017) herinnert ons eraan dat er onder de oppervlakte een schat aan alternatieven is: verenigingen, sociale centra, alternatieve markten zoals eerlijke handel of niet-traditionele markt uitwisselingen (ruilhandel, donaties, enz.), vrijwillige netwerken en wederzijdse zorg.

Bordera benadrukt dat **“de beweging van transitienetwerken, integrale coöperaties, consumentengroepen, ecodorpen of herbevolkte dorpen enkele voorbeelden zijn van verandering in de richting van een meer verantwoorde consumptie van de eindige bronnen die we verspillen”** (2017:2).

Gibson-Graham visualiseert deze feiten in de vorm van een ijsberg : aan de zichtbare top bevindt zich de geldmarkt en de traditionele economie; onder de oppervlakte bevindt zich al het onzichtbare werk van vrouwen en verzorgers, vrijwilligers, coöperatieve leden, enz.

**betaald werk
produceren voor de markt
in een kapitalistische onderneming**

unpaid binnen gezinnen
in de kerk/tempel teruggetrokken onder vrienden
geschenken FIE kinderen ruilen maanlicht
informeel lenen, niet voor zelfvoorziening op de markt
niet-gemonetiseerde producentencoöperaties
consumentencoöperaties onder tafel
niet-kapitalistische ondernemingen

De ijsberg van diverse economieën. Bron: Gibson-Graham, 2020

Als we onze aandacht richten op de kapitalistische economie, op de top van de ijsberg, en de diversiteit van economieën die al bestaan en de factoren die eraan ten grondslag liggen negeren, dan versmelten we het kapitalisme en helpen we het te reproduceren, betoogde Gibson-Graham (Kallis, 2017).

In dezelfde lijn benadrukt hij de noodzaak om te anticiperen op initiatieven in het licht van de wereldwijde klimaatcrisis en stelt voor om ons te organiseren en ze nu uit te voeren, om te proberen deze te voorkomen.

Hoe? Door middel van een breed scala aan voorstellen, zoals: het stimuleren van simpelere levenswijzen, lokale en regionale zelfredzaamheid, samenwerking/solidariteits-netwerken tussen gemeenschappen, het belang van de periferie (logistiek verdeelpunt) zelf, decentraliseren van de zorg op lokaal niveau of directe en op gemeenschap gebaseerde democratische systemen (Prats et al., 2017).

Bovendien, zoals Chomsky (2020) opmerkt, ondernemen georganiseerde machtssystemen, zowel van de staat als van de particuliere sector, onvoldoende actie om de dreigende crisis aan te pakken. Tenzij ze onder druk worden gezet door activisme en het werk van de dienstverlenende sector, zullen ze dat niet doen. En veel van dit werk is gekoppeld aan onderwijs en bewustmaking over de toestand van de natuur en de omvang van de problemen waarmee we worden geconfronteerd, evenals hun oorsprong.

Activisme en het werk van organisaties en bewegingen kunnen zeer invloedrijk zijn. Al een halve eeuw heeft de inzet van activisten milieukwesties op de politieke agenda gezet, misschien niet genoeg, maar wel consequent en significant.

Volgens recente bevindingen in de neurobiologie en jarenlang onderzoek in de psychologie en pedagogiek zijn **mensen beter geschikt voor samenwerking dan voor competitie**. Metastudies tonen aan dat **samenwerking efficiënter** (en dus "zuiniger") is **dan concurrentie en het welzijn en de geestelijke gezondheid verhoogt**.

In het Globale Zuiden betekent de sociale of solidaire economie vooral dat men zich afkeert van alle vormen van neokolonialisme en uitbuiting door geïndustrialiseerde landen. Solidariteits-economie betekent voor hen ook het opzij zetten van elke vorm van cultureel imperialisme in hun zoektocht naar bronnen en het herwaarderen van de afstemming met de natuur (Burkhart et al., 2020).

Vertegenwoordigers van de Italiaanse sociale coöperatie **Solco legden** ooit de groeistrategie van **de sociale of solidaire economie uit als een aardbei zaailing (wat een heel illustratieve manier is om het aan jongeren voor te stellen): als de plant volgroeid is, wordt hij niet groter. In plaats daarvan vormt het scheuten, nieuwe planten die op hun beurt uitlopers vormen totdat de aardbeiplanten de hele heuvel bedekken. Initiatieven van de sociale economie willen niet “groeien”, maar hun ervaring, kennis en methodes vermenigvuldigen en verspreiden en bijgevolg niet alle infrastructuur in steden concentreren maar werk en diensten ruimer verdelen,**

beter beantwoorden aan de lokale behoeften (Burkhart et al., 2020). Aangezien de motor van economische groei de concentratie van kapitaal is met de inherente behoefte om de winst te vergroten, is het tijd om bedrijven te bevrijden van de druk om te groeien. Ze moeten worden vervangen door alternatieve organisatievormen, zoals coöperaties of stichtingen die hun activiteit kunnen voortzetten, zonder onbeperkte groei en het delen van activa (Acosta et al., 2015).

In Spanje, bijvoorbeeld, stellen Ecologistas en Acción voor om, als oplossing voor de crisis die we nu al beginnen door te maken, de ontwikkeling te bevorderen van “een sociale, feministische en ecologische economie, gericht op het algemeen welzijn en niet op de accumulatie van monetaire meerwaarde, die de processen van duurzaamheid van het leven centraal stelt en sociale rechtvaardigheid garandeert” (2017: 30).

Als specifieke noodzakelijke maatregelen omvatten ze het volgende:

» **Implementeer maatregelen voor het delen van rijkdom. Onder meer herverdelende en ecologische belastingen, die duurzame manieren van produceren en inkomensverdeling stimuleren.**

» **Bevorderen en ondersteunen van initiatieven en projecten gericht op het bevorderen van weerbaarheid en lokale zelfredzaamheid. Stimuleer economieën waarin mensen autonomie hebben en niet afhankelijk zijn van een salaris.**

» **Beïnvloed de verdeling van onbetaald zorgwerk, geassocieerd in heteropatriarchaal kapitalisme met vrouwen en vrouwelijkheid.**

» **Bevorderen van een nabijheids- en circulaire economie, met korte afzet circuits en gericht op het bevredigen van basisbehoeften, volgens de criteria van de sociale en solidaire economie.**

» **Bevorder de decommodificatie van de levering van basisgoederen en -diensten.**

Andere mogelijke maatregelen: privatiseringsprocessen terugdraaien en vormen van gemeenschaps- en openbaar beheer bevorderen.

» **Implementeer een monetair systeem waarin het gecreëerde geld wordt gekoppeld aan eindige fysieke elementen, waarvan het gebruik geen rente genereert.**

» **Ondersteuning van complementaire economieën: tijdbanken, sociale valuta, ruilhandel, consumentengroepen, arbeidscoöperaties, ethische financiering, enz., gebaseerd op coöperatieve, democratische, territoriaal verankerde en non-profit associatiemodellen. Beperk tegelijkertijd de actie van de belangrijkste actoren van het mondiale kapitalisme, met maatregelen zoals een bindend verdrag over transnationale en mensenrechten.**

» **Implementeer sociale en milieuclausules bij openbare werving.**

» **Hervorming van de nationale boekhouding om rekening te houden met ecosysteemdiensten, materiaal- en energieverbruik, internalisering van milieu- en sociale kosten, afvalbeheer, maatschappelijk welzijn en zorgwerk (2017:30).**

Fernando Prats herinnert ons er ook aan dat zowel de sociale economie als de donut economie een overgang naar het economische model mogelijk maken met opties voor zelfvoorziening in basissectoren van het land.

Sterker nog, veel Donut Economy-initiatieven floreren al en doen dat al sinds de formele economie in crisis raakte. Deze omvatten volgens hem producenten-consumentencoöperaties, op zorg gebaseerde coöperaties, gemeenschapsvaluta's, financiële coöperaties, ethische banken enz.

De sociale economie bevordert dus al een verschuiving in de gedeelde richting. Het samenbrengen van een heterogene groep van actoren in de sociale economie zou helpen. Kothari (2015) benadrukt dat huisvesting en stedenbouw, alternatieve monetaire systemen, agro-ecologie en voedselsystemen, klimaatrechtvaardigheid, onderwijs of transport tot de thematische gebieden behoren die de donut economie met een rode draad zou kunnen verenigen; een netwerk van netwerken, voorbij single-issue politiek.

In het licht van globalisering, eco-fascistische radicalisering en ongebreidelde klimaatverandering lijkt het soms gemakkelijker om het einde van de wereld voor te stellen dan het einde van de groei. Het kan echter zijn dat we ons bevinden in wat de **Italiaanse denker Antonio Gramsci een "interregnum" noemde, aangezien de oude status-quo aan het sterven is en de nieuwe nog niet is geboren** ; sociale bewegingen transformeren gaandeweg hun structuren, praktijken en culturele boodschap (Burkhart et al., 2020).

Waarom? Transitie cursussen ontstaan op dit moment met een bijzondere diversiteit en intensiteit, tot op het punt dat ze een echt gebied van 'transitiestudies' worden. Interessant is dat de predikers niet beperkt zijn tot de academische wereld; eigenlijk ontstaan de meeste binnen sociale bewegingen en ngo's (Escobar, 2015).

We zien ook de geboorte van transformatieve economieën (zo genoemd in 2019 tijdens het World Social Forum): nieuwe economische modellen en praktijken rond de commons, minderheden, agro-ecologie en coöperativisme, met als doel het bestaande economische systeem te transformeren (The World Social Forum over Transformatieve Economieën).

Wil je meer weten?

WATCH

En nu... is het tijd voor planetaire economie

WATCH

**bekijk de mensen versus klimaatverandering online
| Vimeo On Demand op Vimeo**

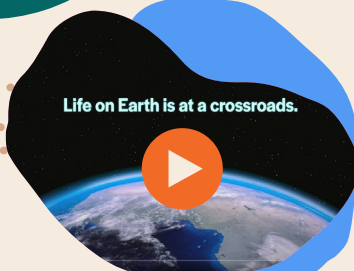
WATCH

Rachael Treharne: We bevinden ons in een klimaatcrisis - het is tijd om te rebelleren | TED-talk

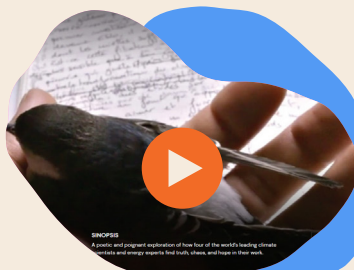
WATCH

EINDSPEL 2050 | Volledige documentaire [officieel]

WATCH

Zodra je het weet (2020) | MUBI

READ

Stop Ecocide

LISTEN

The Yikes Podcast: Wat kan ik doen?

Praktische oefening

“De denkhoed”

Instructies: De denkhoed is een metafoor die verschillende soorten persoonlijkheden en meningen vertegenwoordigt die we tegenkomen in teamwerk. In dit rollenspel worden de verschillende persoonlijkheidstypes vertegenwoordigd door een andere kleur hoed.

Verdeel de deelnemers in groepen en geef ze een gekleurde kaart (hoed) die ze in het zicht kunnen houden zodat anderen ze kunnen zien.

De hoeden zullen als volgt zijn:

 Oranje hoed. Informatief: vertegenwoordigt de beschikbare feiten en informatie over het probleem. Welke informatie is beschikbaar en met welke feiten moet rekening worden gehouden?

 Gele hoed. Constructief: staat voor optimistisch denken over het probleem en het zoeken naar een oplossing. Wat zijn de voordelen van het implementeren van de oplossing en waarom denken we dat het haalbaar is?

 Zwarte hoed. Voorzichtig: vertegenwoordigt voorzichtig en defensief nadenken over het probleem. Wat zijn de mogelijke risico's? Wat kan verkeerd gaan?

 Rode Hoed. Intuïtief: vertegenwoordigt verschillende emoties en reacties van emoties. “Wat vind je van deze situatie / probleem / oplossing?”

 Groene hoed. Creatief: analyseert mogelijke suggesties vanuit een creatief perspectief.

 Blauwe hoed. De Leider: onderhandelt tussen verschillende modellen en voert bij het voeren van de discussie de nadruk op verantwoordelijkheid voor de tijdig gevonden gezamenlijke oplossing en draagt zorg binnen de groep.

Zodra de kaarten zijn uitgedeeld, hebben de mensen die we faciliteren of de leiders zelf (die met de blauwe hoed) 1 minuut de tijd om een onderwerp te beslissen dat verband houdt met milieu-, sociale of economische kwesties waarin ze geïnteresseerd zijn, zich zorgen over maken of die ze willen onderzoeken.

In de tussentijd hebben de overige deelnemers wat tijd om met elkaar en met andere facilitators te praten om hun rollen en functies correct te begrijpen.

De leiders delen het onderwerp met de groep (als de groep uit veel mensen bestaat, kunnen er meerdere groepen worden aangemaakt met meer dan 1 persoon per kleur/rol). De groepen hebben een beperkte hoeveelheid tijd om de kwestie te bespreken door middel van de rol en het perspectief (hoedkleur) dat ze kregen.

Aan het eind worden de conclusies gepresenteerd. Aan de deelnemers wordt gevraagd wat ze van hun rol vonden en welke rol ze het liefst zouden willen hebben (wisselen van hoed is ook mogelijk).

We benadrukken de noodzaak om te begrijpen dat verschillende mensen problematische kwesties vanuit verschillende benaderingen (hoeden) begrijpen en ermee omgaan en dat het belangrijk is om elkaar te begrijpen en te respecteren, actief te luisteren en te proberen een consensus te bereiken.

3. Donut Economie en ondernemerschap

3.1 Wie zijn wij? O homo economicus

Voorrang geven aan financiële belangen en economische groei boven het menselijk leven is niets nieuws, en al lang duidelijk, vooral door de toestand van milieuvervuiling, is de daarmee gepaard gaande sterfte voor veel soorten en andere gerelateerde schadelijke verschijnselen.

Homo oeconomicus of Chicago Man (moderne uitdrukking bedacht met enig sarcasme door Daniel L. McFadden, zoals Calvo ons eraan herinnert, 2013: 127) is door de meerderheid van de samenleving een nauwelijks twijfelachtig paradigma geworden.

De link tussen economische groei en ecologische ineenstorting is nu goed aangetoond en helaas heeft de hoop op “groene groei” of de eerder ge-

noemde “duurzame ontwikkeling” vandaag de dag weinig fundament meer.

Misschien kan een relatieve ontkoppeling van het BBP en de emissies worden bereikt door fossiele brandstoffen te vervangen door hernieuwbare energie, maar dit kan niet snel genoeg worden gedaan om de temperatuurstijging limieten tussen 1,5°C en 2°C te honoreren, als de economie in het gebruikelijke ritme blijft groeien (Hickel, 2020).

Dit is om de eenvoudige reden dat meer groei een nog grotere vraag naar energie zou betekenen, wat het nog moeilijker maakt om in de korte tijd die ons rest dit met hernieuwbare energie te bereiken (Hickel en Kallis, 2020; Schroder en Storm, 2020).

En zelfs als we daar komen, zullen hernieuwbare energieën en de ontwikkeling van hun infrastructuur voor nog meer extractivisme van sommige eindige bronnenzorgen die het huidige energie-intensieve consumptiemodel niet kunnen onder-

steunen, vooral als het niet lijkt te stoppen met groeien, maar behoorlijk het tegenovergestelde (Fernández Durán, 2008).

Dit fenomeen wordt ook vaak afgeschilderd als Jevons' Paradox, ook wel bekend als het "rebound-effect", dat in de Guide to Energy Descent (2019: 368) als volgt wordt uitgelegd: "In het Engeland van het begin van de 19e eeuw vond de econoom William Stanley Jevons dat naarmate de efficiëntie van stoommachines verbeterde, het land als geheel steeds meer steenkool verbruik-

te, en niet andersom, zoals te verwachten was. Dit gebeurt omdat het verbruiken van beschikbare energie altijd economisch voordeel oplevert (productie van meer goederen of diensten) en dus worden efficiëntere machines meer gebruikt dan hun voorgangers. In het dagelijks leven zien we dat bijvoorbeeld ook terug in het feit dat hoe minder benzine een auto verbruikt, hoe meer kilometers we geneigd zijn om ermee te rijden, of hoe minder elektriciteit een apparaat verbruikt, hoe langer het in gebruik is".

3.2 Waar gaan we heen? (en hoe is de Donut Economie gekoppeld aan deze fenomenen?)

"Het is voor iedereen begrijpelijk, dat hoe groot de wereld waarin we leven ook is, het is eindige wereld. Er zijn fysieke grenzen die we niet kunnen overschrijden. Het is moeilijker om techno-utopische mythen te ontmantelen, om de grenzen te ontrafelen die hernieuwbare energie ook hebben en de onmogelijkheid om 100% te recyclen met de kosten die recycling ook heeft. Het is nog moeilijker om aan te nemen dat we geen goden zijn en dat we nederig moeten aanne-

men dat we volgens de regels moeten leven" (Asociación Véspera de Nada, 2012 :9).

Het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) werd opgericht in 1988 en ontving in 2007 de Nobelprijs voor de Vrede voor zijn werk op het gebied van klimaatverandering en het beoordelen van de impact van menselijke activiteiten op het klimaat (UNESCO, 2018). Sindsdien heeft het rapporten verstrekt over de stand van de wetenschappelijke, technische en sociaaleconomische

Het verhaal ‘Het energie-efficiënte dorp’.

In een klein dorp maakte de gemeenschap zich zorgen over het energieverbruik. Iedereen was zich bewust van het belang van het behoud van hulpbronnen en de bescherming van het milieu. Dus toen een ingenieuze lokale uitvinder, Clara, een nieuwe gloeilamp technologie ontwikkelde die de helft van de energie verbruikte van traditionele gloeilampen, waren de dorpingen opgetogen.

Aanvankelijk verminderde de introductie van deze energiezuinige lampen het totale energieverbruik in de vallei aanzienlijk. Mensen waren trots op hun bijdrage aan het milieu. Na verloop van tijd begon er echter iets onverwachts te gebeuren.

Omdat Clara's lampen zo efficiënt en zuinig in gebruik waren, begonnen de dorpingen er steeds meer toepassingen voor te vinden. Ze verlichtten hun tuinen 's nachts, versierden hun huizen met meer licht tijdens de feestdagen, en bedrijven begonnen hun lichten langer aan te houden om meer klanten te trekken.

Na een jaar was het totale energieverbruik in het dorp niet alleen terug op het niveau van vóór de introductie van de spaarlampen, maar ook aanzienlijk gestegen. Mensen verbruiken meer energie dan ooit tevoren, ondanks het hogere rendement van de lampen.

De paradox van Jevons had zich in het dorp gemanifesteerd: verbeterde energie-efficiëntie had paradoxaal genoeg geleid tot een toename van het totale energieverbruik. De gemeenschap moest nadenken over hoe ze efficiëntie in evenwicht konden brengen met verantwoorde consumptie om echt een positieve impact op hun milieu te hebben.

Activiteit: “De Jevons-paradox in scène zetten”.

Doelstellingen

Deze activiteit heeft tot doel jongeren inzicht te geven in de Paradox van Jevons door middel van een interactieve ervaring die theater, creativiteit en reflectie combineert. Deelnemers zullen scènes creëren en uitvoeren die de paradox illustreren, en vervolgens nadenken over de betekenis en relevantie ervan in de wereld van vandaag.

Materialen

- Diverse voorwerpen (gloeilampen, elektrische apparaten, decoraties, enz.)
- Kostuumkleding.
- Papier en potloden.
- Camera voor het opnemen van optredens (optioneel).

Duur:

Ongeveer 2 uur.

Ontwikkeling van de activiteit

1. Inleiding tot de Jevons-paradox (15 minuten).

- Leg kort uit wat de Jevons-paradox is. (Zie het verhaal hieronder).
- Laat echte voorbeelden zien waarin deze paradox zich heeft gemanifesteerd.

2. Groepsvorming en brainstorming (20 minuten).

- Verdeel de jongeren in groepjes van 4-5 personen.
- Elke groep moet een modern scenario bedenken waarin de Jevons-paradox zich zou kunnen voordoen (bijvoorbeeld gebruik van elektrische voertuigen, efficiëntere elektronica, enz.).
- Schrijf de ideeën op een vel papier.

3. De scène creëren (30 minuten)

- Elke groep ontwikkelt een kort toneelstuk dat het door hen gekozen scenario uitbeeldt en laat zien hoe de paradox zich manifesteert.
- Ze moeten elementen van humor, overdrijving of satire bevatten om de voorstelling aantrekkelijker te maken.

- Het voorbereiden van kostuums en voorwerpen.
 - 4. Optreden (30 minuten).
 - Elke groep presenteert zijn werk aan de anderen.
 - Neem indien mogelijk de presentaties op voor latere analyse.
 - 5. Reflectie en discussie (25 minuten).
 - Open na alle presentaties een ruimte voor reflectie.
 - Bespreek hoe de paradox zich verhoudt tot hun leven en de hedendaagse samenleving.
 - Bespreek manieren om deze paradox in het dagelijks leven en wereldwijd tegen te gaan.
 - 6. Sluiting.
- Sluit de activiteit af door het belang van bewustzijn en verantwoordelijkheid bij het gebruik van hulpbronnen en technologieën te benadrukken. Moedig jongeren aan om kritisch na te denken over hoe hun daden, zelfs goedbedoelde, op grote schaal onbedoelde gevolgen kunnen hebben.

Vragen die door de facilitator gebruikt kunnen worden.

- How can technological innovations in energy efficiency lead to increased rather than decreased resource consumption, and can you give examples of this in everyday life?

-How can public policies and corporate decisions aggravate or mitigate the Jevons' Paradox? What kind of policies or strategies could be suggested to address this problem?

-How can consumers become more aware of the Jevons' Paradox in their own lives and

kennis over klimaatverandering en reactiestrategieën.

Het rapport uit 2018 gaf aan dat de enige haalbare manier om binnen veilige biofysische grenzen te blijven is dat ontwikkelde landen het tempo van productie en consumptie actief vertragen (IPCC, 2018).

Deze benadering is ook ecologisch meer consistent: door de productie te verminderen, wordt ook de druk op andere planetaire grenzen weggenomen (Hickel, 2020). In 2022 werd het zesde en meest recente rapport uitgebracht.

Dezelfde oplossing werd onderschreven door professor emeritus Bono van de Universiteit van Valencia, daarbij verwijzend naar het feit dat het gaat om “het vertragen en uiteindelijk stoppen van de exponentiële groei van de bevolking en vast kapitaal, (...) wat een institutionele en filosofische verandering en sociale innovatie impliceert. Het vereist het definiëren van wenselijke en duurzame niveaus van bevolking en industriële productie”. (Meadows et al., 2006, in Bono, 2012: 469).

Helaas waren de twee dominante gedachten van de 20e eeuw, zowel de voormalige Sovjet-Unie als het Westblok, slaven van het economische idee van eeuwige groei. Beiden negeerden hun kosten, voornamelijk de milieukosten.

Het systeem van de USSR viel als eerste ten onder vanwege de centraliserende aanpak. Terwijl de gedecentraliseerde markt van het Westen (die in vergelijking meer respect heeft voor individuele vrijheden) het wat langer volhoudt. Echter, ook die zal instorten (Daly, 2004).

In werkelijkheid wordt de hoge positie van economische groei niet eens in twijfel getrokken in debatten over duurzame ontwikkeling. Zelfs de beroemde Sustainable Development Goals (SDG's) die in 2015 door de Verenigde Naties zijn aangenomen, als een zogenaamd ambitieuzere mondiale agenda van de internationale gemeenschap, krijgen in dit opzicht kritiek.

De neo kolonialistische en ethnocentrische visie om verschillende van de postulaten onder leiding van ontwikkelde landen te plaatsen, alsof ze een model zijn voor arme landen om te volgen en te imiteren, is bijvoorbeeld iets dat wordt weerspiegeld in een aantal gevoelige doelen, zoals de 12.1, dat spreekt van “het toepassen van productie- en

consumptie modellen onder leiding van ontwikkelde landen, terwijl een groot deel van onze productie- en consumptiepatronen een model van onduurzaamheid is" (Gómez Gil, 2017: 114).

Bovendien omvat doelstelling 8 rechtstreeks "het bevorderen van aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei", volgens een strategie van 3% jaarlijkse groei van het mondiale bbp (Wiedmann et al., 2020), terwijl economische

groei geen doel op zich is en aanhoudende economische groei een simpelweg fysiek onmogelijk op een eindige planeet (Latouche, 2009).

Jammer genoeg hebben mensen de neiging om te geloven in de mogelijkheid van een catastrofe, wanneer deze al heeft plaatsgevonden, dat is... te laat (Servigne en Stevens, 2020). Dit wordt hieronder het meest illustratief gedemonstreerd door de beroemde paradox van Jacquart's waterlelie, uitgelegd door Carlos Taibo (2009: 10).

(...) laten we ons een meer voorstellen waarin een waterlelie zich vermenigvuldigt met een snelheid van twee tot één per dag. Volgens dit tempo weten we dat het meer na dertig dagen vol zal staan met waterlelies, die dan zullen sterven door gebrek aan leefruimte. Op welke van deze dertig dagen zal de helft van het meer bezet zijn door waterlelies? Hoewel snel redeneren suggereert dat het op de 15e zal zijn, is het juiste antwoord de 29e: op die dag zal de helft van de vijver bedekt zijn met waterlelies, zodat wanneer de waterlelies met twee worden vermenigvuldigd, de volgende dag de waterlelies zal het hele oppervlak bedekken. Op de 28e bezetten ze een kwart van de vijver, op de 27e een achtste en op de 26e een zestiende. Laten we aannemen dat het de 26e dag is.

Hoewel kan worden aangevoerd dat wat we hebben gedaan niet zo ernstig is, gezien het feit dat slechts een klein deel van de vijver bedekt is met waterlelies, moet worden weerlegd dat het hectische tempo van de ontketende acties ons slechts vier dagen verwijderd van de einde.

Ter vergelijking: **als het BBP per hoofd van de bevolking met 3,5% per jaar blijft groeien (gemiddelde groei in Frankrijk van 1949 tot 1959), zal het in één eeuw met een veelvoud van 31 en in twee eeuw met 961 zijn gegroeid. Als groei automatisch welzijn genereerde, zouden we nu in het paradijs leven.** We zijn echter op weg naar de hel (Latouche, 2009), en dit bijna letterlijk.

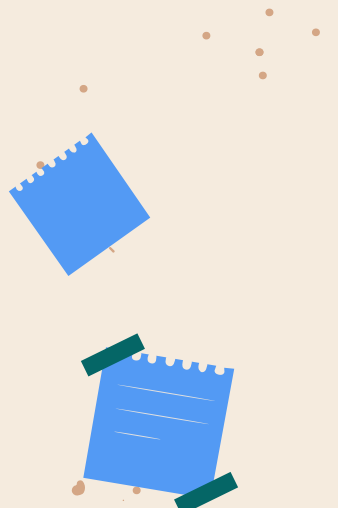
Volgens het rapport van het eerder genoemde Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) zal de planeet tegen het einde van de eeuw te maken krijgen met een wereldwijde gemiddelde temperatuurstijging van 3 tot 5 graden Celsius, wat zal leiden tot ernstige ecologische, economische, politieke en maatschappelijke ontwrichtingen wereldwijd. De **Copernicus Climate Change Service** (C3S) definieerde 2020 ook als het warmste jaar van Europa, met 0,4°C boven de vorige recordwaarden (2019).

De gemiddelde temperatuur in het land is sinds de pre-industriële tijd met ongeveer 1,7°C gestegen. Volgens een rapport van AEMET (Staat Meteorologisch Agentschap in Spanje) is de temperatuur sinds de jaren zestig met ongeveer 0,3°C per decennium gestegen. Bovendien is de zomer met vijf weken verlengd in vergelijking met het begin van de jaren tachtig en is de omvang van semi-aride klimaat zones in 20 jaar tijd met meer dan 30.000 vierkante kilometer toegenomen. En dit is nog maar het begin (Robaina, 2021: 32).

Het idee van “duurzame ontwikkeling” moet worden benaderd in zijn niet-groei aspect, dat wil

zeggen, gezien als een kwalitatieve verbetering van het vermogen om aan behoeften te voldoen zonder een kwantitatieve toename van de output die de draagkracht van het milieu te boven gaat. Hoewel neoklassieke economen economische groei zouden kunnen definiëren als de toename van de productie van goederen en diensten, doorgaans gemeten aan de hand van hun marktw waarde, kan een economie zich ontwikkelen zonder te groeien (Daly, 2004).

In 2020 benadrukte een andere wetenschappelijke studie door 20 specialisten in conservatie-ecologie en ecologische economie de tegenstelling tussen economische groei en behoud van biodiversiteit (Otero et al., 2020). Het artikel dringt er bij het **Intergouvernementeel Platform voor Biodiversiteit en Ecosysteemdiensten** (het biodiversiteits equivalent van het IPCC) op aan om zijn rapporten te baseren op een scenario dat verder gaat dan het idee van economische groei. De voorstellen omvatten ook het aannemen van grenzen aan de wereldhandel en de winning van bronnen of het verminderen en delen van arbeid: enkele van de alternatieven die we later zullen bespreken.

Het voorstel Donut Economy lijkt misschien abstract, maar een aantal initiatieven beginnen dit alternatief al toe te passen, bijvoorbeeld: reparatiecafés, gemeenschapstuinen, landbouwbedrijven, coöperaties, enz.

Welke aannames en vooroordelen (in onze geest) en kaders en instituties (in onze economische realiteit) moeten we opgeven, transformeren of creëren om de koers van “groei” naar de Donut Economie te veranderen?

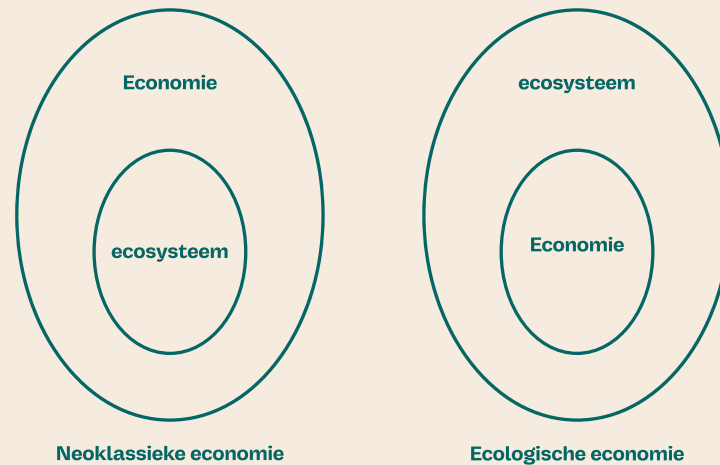
Een mogelijke stap zou zijn om bestaande mainstream alternatieven te beschrijven en te bespreken die beloven de bouwstenen te worden van een nieuwe economie, meer geschikt voor het Donut-model.

Ondanks de onbekende factoren zijn voorstanders van de Donut-economie het eens dat er behoefte is aan individuele en collectieve politieke actie om economieën vrijwillig en permanent te verminderen.

Bovendien hebben het jaar 2020, met de bijbehorende COVID-19-crisis, de groeiende klimaatcrisis en sociale onrechtvaardigheden (bijvoorbeeld de **Black Lives Matter** - beweging) samenlevingen op een kruispunt geplaatst en wordt steeds vaker een beroep gedaan op economen om antwoorden te geven.

Vervullen economische studies, ondanks de bovengenoemde schuchtere academische voorkeuren, haar rol met betrekking tot de groeiende vraag door noodgevallen en de snel veranderende wereld?

Het rapport “Economists & Crises” (2020) van Rethinking Economics is gebaseerd op een onderzoek onder 920 economie studenten en afgestudeerden over hun mate van paraatheid voor de milieu- en systeemcrisis. Hun bevindingen? 78,5% van de respondenten vindt dat de crisis van 2020 een keerpunt zou moeten zijn in de manier waarop economieonderwijs wordt benaderd. 42,3% van de respondenten zegt dat hun studie economie hen niet leert hoe economie verbonden is met en hoe afhankelijk het is van het milieu. Slechts 8,5% van

de respondenten is van mening dat economische voorstellen vrij zijn van politieke vooringenomenheid, ondanks het feit dat de afwijkende meerderheid van de “reguliere” economische leerboeken hun voorkeuren niet openlijk vermeldt.

Hoe definiëren de auteurs van de studie de ‘mainstream’ economie?

Neoklassieke economie en ecologische economie.

Bron: Richter, 2019:78

Ze verwijzen naar de neoklassieke versie die in schoolboeken en klaslokalen over de hele wereld domineert, die het onderwerp definieert als een bepaalde methodologie, in plaats van het te zien als een open studiegebied.

De auteurs van het onderzoek erkennen ook dat een aantal onderwijsinstellingen voor economie kritische, heterodoxe en pluralistische opvattingen omarmen; ze merken echter op dat uit de ervaring van hun 120 ledengroepen op 6 continenten, het aanzienlijke aantal economische studies gebaseerd is op een neoklassiek raamwerk, met weinig of geen vereiste voor kritische betrokkenheid bij andere stromingen en andere disciplines.

En hoe positioneert de neoklassieke kijk op de omgeving zich? Deze benadering komt voort uit het Cartesiaanse dualisme, dat wil zeggen het onderscheid tussen natuur en cultuur. Haar kijk op de natuur als iets buiten de mens heeft de bijna totale toe-eigening van de natuurlijke wereld en haar bronnenvergemakkelijkt, ten gunste van onbeperkte economische groei.

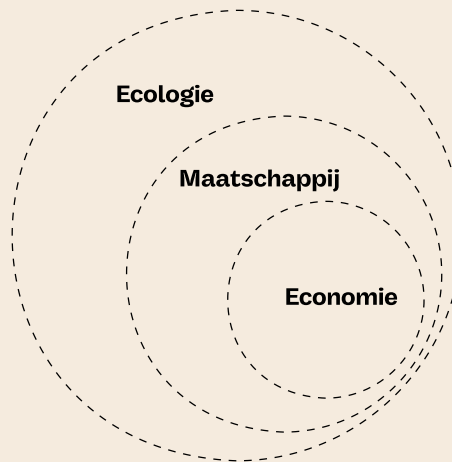
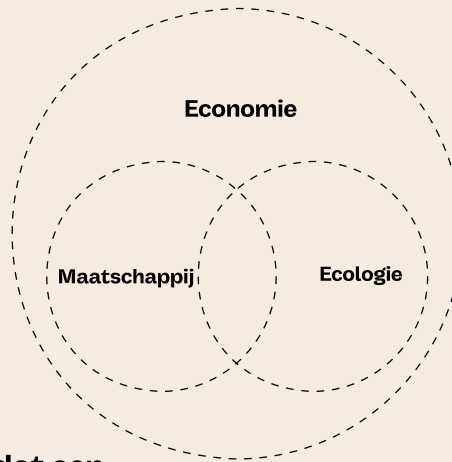
Herstel.

We moeten over een

ECONOMISCH MODEL

ECOLOGISCH MODEL

dat een

“De transitie van een economisch model naar ecologisch model moet gemaakt worden”

Een andere grafische weergave, nog meer in lijn met de Donut Economy, is die van het noodzakelijke Regeneratieproces, door ontwerper en architect Adib Dada. Volgens hem is het integreren van systemen en patronen in de natuur zelf de enige betrouwbare manier om duurzame ontwerppraktijken en harmonie met de natuurlijke wereld te waarborgen.

Wat zou je het liefst willen zien tijdens je studie economie? Economen en crises - Rethinking Economics Report, Rethinking Economics Journal, 2020.

Last but not least geeft deze grafiek de antwoorden weer op de vraag “Wat zou je het liefst willen zien in je economie studies”, zijn de meest voorkomende antwoorden, de volgende: circulaire economie, economische filosofie, andere paradigma's, feministische economie, kritisch denken en, vóór alles, ethiek, welk Donut Economy ook voorstelt.

The background is a light cream color. It features several abstract shapes: a large teal shape in the top left, a large teal shape in the top right with orange dots inside it, a large orange shape in the bottom left, and a large teal shape in the bottom right. There are also several small dots scattered around, some teal and some orange.

“Om het mogelijke te laten ontstaan, moet
het onmogelijke keer op keer worden gepro-
beerd”.

Herman Hesse

“Onder de leden van een generatie die zich geleidelijk realiseert dat ze veel slechter zullen leven dan hun ouders, naarmate huisvesting onbetaalbaar wordt, overheidsdiensten worden bezuinigd en banen schaars worden of langere uren worden aangeboden voor minder loon en geen zekerheid, zal langzaam een schreeuw om een uitweg ontstaan. Wellicht kunnen we onze blik werpen op hoe mensen in andere tijden en in andere culturen hun leven waardig en zinvol leidden, en daaruit leren.”

Paul O'Connor

Activiteit: “Groene innovatie: het potentieel van duurzaam ondernemerschap ontketenen”.

Materialen en hulpbronnen

- Groen ondernemerschap pakket: geef elke groep een pakket met basismaterialen voor het maken van prototypes: gerecycled papier, markeerstiften, enz.
- Online bronnen: deel een lijst met online bronnen waar u meer over kunt leren duurzaam ondernemen.

Ontwikkeling van de activiteit

Introductie en bewustmaking (1 uur):

- Presentatie: Beginnend met een presentatie over het belang van duurzaamheid en groen ondernemerschap.
- Inspirerende video's: toon korte video's van succesvolle bedrijven op het gebied van groen ondernemerschap.
- Discussie: Moedig een groepsdiscussie aan over wat ze hebben geleerd en hoe ze daarover denken.

Ideeën Workshop (2 uur):

- Brainstormen in groepen: Verdeeld jongeren in kleine groepen om ideeën te genereren voor potentiële duurzame bedrijven.
- Mentoring: nodig ondernemers of duurzaamheid experts uit om de groepen te begeleiden tijdens hun brainstormsessies.
- Presentatie van ideeën: Elke groep presenteert zijn duurzame bedrijfsidee aan de rest.

Praktische activiteit (3 uur):

- Prototyping: groepen zullen werken aan het creëren van een eenvoudig model of prototype van hun bedrijfsidee.

-Duurzaamheidsbeoordeling: gebruik een checklist om de duurzaamheid van elk idee te beoordelen (bijvoorbeeld de impact op het milieu, de economische levensvatbaarheid, het sociale voordeel, enz.).

Expertpanel met feedback (1 uur):

-Eindpresentaties: De groepen presenteren hun prototypes en businessplannen aan een

panel van experts op het gebied van duurzaamheid en ondernemerschap.

-Feedback: Experts bieden constructieve feedback en praktisch advies.

Reflectie en afsluiting (30 minuten):

-Groepsreflectie: Tijd voor jongeren om te delen wat ze hebben geleerd en hoe ze deze kennis in de toekomst kunnen toepassen.

-Afsluiting: Sluit af met een motiverende toespraak waarin de nadruk ligt op het belang van innovatie en ondernemerschap voor een duurzame toekomst.

Opvolgen:

-Netwerken: Zet een online netwerk of groep op waar deelnemers na het evenement ideeën en bronnen kunnen blijven delen.

Deze activiteit zal niet alleen waardevolle kennis opleveren over groen ondernemerschap, maar zal ook vaardigheden bevorderen zoals samenwerken, creativiteit en kritisch denken.

Groene bedrijven die als inspiratie kunnen dienen voor jongeren:

- Winkel voor biologische en lokale producten.
- Residentiële zonne-energiedienst.
- Adviesbureau op het gebied van duurzaamheid.
- Innovatieve recyclingfabriek.
- Ecologische kledingfabriek.
- Stadslandbouwboerderij.
- Ontwikkeling van toepassingen voor energie-efficiëntie.
- Ecologische schoonmaakservice.
- Restaurant met duurzame ingrediënten.
- Ecologisch transportbedrijf.
- Milieu-educatiecentrum.
- Upcycling- en hergebruikwinkel.
- Duurzame biotechnologielaboratorium.
- Ecotoerisme bureau's
- Uitgever van groene en duurzame literatuur.
- Duurzame ontwerpstudio.
- Groendak- en verticale tuiniers
- Adviesdienst voor waterefficiëntie.
- Ecologische winkel met schoonmaakproducten.
- E-commerceplatform voor duurzame producten.

De Donut Economie en het nieuwe werkmiddel

De Donut Economie stelt een economie voor die gebaseerd is op natuurlijk en menselijk welzijn en niet op de loutere accumulatie van kapitaal; een geplande verandering die van tevoren is ontworpen, want zonder planning zullen we gedwongen worden om deze verandering door te maken, door natuurrampen of andere crises.

Bovendien probeert het in termen van werkgelegenheid en “kapitalistische” welvaart selectief te verminderen. De Donut Economie zou ecologisch destructieve en sociaal onnodige productiesectoren (wapens, reclame, geplande veroudering, vleesproductie, enz.) beperken en tegelijkertijd de sociaal belangrijkste sectoren (zoals gezondheid, milieuzorg, onderwijs, zorg en gezelligheid) ondersteunen. Recessies daarentegen discrimineren niet zo genereus.

Daarbij, zoals we later in dit hoofdstuk zullen zien, zou het naast het ondersteunen van noodzakelij-

ke banen ook beleid introduceren om werkloosheid niet alleen te voorkomen, maar de situatie zelfs te verbeteren, door de werkdag te verkorten of een universeel basisinkomen in te voeren (Hickel, 2020).

Om aan het androcentrische systeem te ontsnappen en naar een bio-ethisch systeem te evolueren, zullen daarentegen antwoorden nodig zijn op de volgende vragen: welke behoeften zullen prioriteit moeten krijgen en waaraan moet worden voldaan in het kader van de ecologische transitie?, en wat zijn de noodzakelijke banen?

Hierna volgen 3 van de ideeën die kunnen worden toegepast in het kader van ondernemerschap, in lijn met de Donut Economie:

- » **Groene banen.**
- » **Werk minder, werk allemaal”.**
- » **Zorg banen.**

Groene banen

Volgens de Internationale Arbeidsorganisatie zijn groene banen **“fatsoenlijke banen die bijdragen aan het behoud en herstel van het milieu, door een of meer van de volgende elementen in incorporeren: verhoging van de efficiëntie van energie- en grondstoffenverbruik; beperking van de uitstoot van broeikasgassen; minimalisering van afval en vervuiling; beschermen en herstellen van ecosystemen en bijdragen aan aanpassingen voor klimaatverandering”** (ILO, 2015).

In dezelfde lijn neemt het Europees Parlement (2015) de definitie van het Milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP) over en definieert groene banen als **“elke fatsoenlijke baan die bijdraagt aan het behoud en herstel van de kwaliteit van het milieu, zowel in de landbouw als in de industrie, diensten of administratie”**.

Weinig mensen zouden de groei van banen in de

sector van de bescherming van de biodiversiteit of een goed afvalbeheer in twijfel trekken.

Andere elementen van de door de onderzoekers voorgestelde transitiestrategie naar groene banen (Diesendorf, 2020) houden verband met;

» **verbetering van de energie-efficiëntie van productieprocessen, industrie, bouw en het gebruik van huishoudelijke apparaten.**

» **verwarming en het meeste vervoer elektrificeren met behulp van hernieuwbare elektriciteit en waterstof.**

» **het ondersteunen van werknemers die benadeeld zijn door de transitie, door middel van training, onderwijs, verplaatsing naar een andere sector of pensionering.**

Bovendien heeft de COVID-19-pandemie tot op zekere hoogte de verschuiving naar emissie-armer werk vergemakkelijkt, aangezien veel mensen moesten wennen aan thuiswerken of lopen en fietsen voor woon-werkverkeer (Diesendorf, 2020).

In de energiesector zouden groene banen bijvoorbeeld hand in hand gaan met de vervanging van

fossiele brandstoffen door hernieuwbare energiebronnen. Maar zelfs deze activiteiten lossen het probleem van energie- en bronnenverbruik en emissie creatie niet op.

Hiernaast moet er ook een serieus debat komen over de behoeften en soorten banen die echt nodig zijn.

De nieuwe crisis zal een terugkeer naar menselijker werk met zich meebrengen en in veel gevallen zullen nutteloze banen moeten verdwijnen. Zoals Trainer (2021) zegt, of hoopt, wordt het volgende geëlimineerd: productie voor reclame, een groot deel van transport, verpakkingen, constructie, veel cosmetica of modeartikelen, producten van slechte kwaliteit en van korte duur, snelwegen, wapens, enz. Tegelijkertijd zullen anderen hun plaats innemen: slopers van gebouwen, wegen en cement, reparateurs van talloze machines en apparaten, permacultuurexperts, composterings-technici, enz. (Taibo, 2017).

Is er iets meer demoraliserend dan 's morgens vijf van de zeven dagen van iemands volwassen leven wakker moeten worden om een taak uit te voeren waarvan men heimelijk denkt dat die niet nodig is, een verspilling van tijd en middelen, of zelfs een manier om de wereld slechter te maken?

Parrique herinnert er met deze zin aan dat Graeber (2018) zijn boek begint over vormen van betaald werk die zo volslagen nutteloos, onnodig of verderfelijk zijn dat zelfs de werknemer het bestaan ervan niet kan rechtvaardigen, ook al wordt als onel van de arbeidsvoorwaarden de werknemer voelt zich verplicht te doen alsof dit niet het geval is (2019:599).

Werk minder, zodat iedereen kan werken

Jorge Riechmann citeert de volgende gelijkenis van Heinrich Böll:

Een toerist ziet het charmante tafereel van een nederig geklede visser, luierend tegen een roeiboot die op het zand is gestrand, op een prachtig strand. Hij fotografeert hem, biedt hem een sigaret aan en ze raken in gesprek.

» Wat doe je slapend in plaats van de zee op te gaan en te vissen?

» Ik heb vanmorgen genoeg vis gevangen.

» Maar stel je voor,” antwoordt de toerist, “dat je drie of vier keer per dag de zee op gaat en drie of vier keer zoveel vis vangt. Na een jaar kon je een motorboot kopen, na twee jaar nog een, na drie jaar konden het een of twee flinke vissersboten zijn. Stel je voor dat! Enige tijd later zou je een vriesfabriek of een zoutfabriek kunnen bouwen, later zou je zelfs je eigen helikopter kunnen besturen om de vis doelen te lokaliseren en je boten ernaartoe te leiden, of misschien zou je je eigen vloot van vrachtwagens bezitten om de vis naar de zee te brengen. kapitaal, en dan...

» En dus? vroeg de visser.

» “Dan - zegt de toerist triomfantelijk - kun je rustig op het strand gaan zitten, een dutje doen in de zon en de schoonheid van de oceaan aanschouwen”.

» De visser kijkt hem aan:

» **Dat is precies wat ik deed, voordat jij hier verscheen (2006: 120).**

In Europa zijn de arbeidsuren aan het eind van de 19e eeuw met gemiddeld 3.200 per jaar afgenomen en aan het begin van de 20e eeuw met ongeveer 1.700, en sindsdien redelijk stabiel gebleven. Iets dat Ecologistas en Acción in hun laatste campagne “Work less to work all and reduce better” (2021) omschrijven als achterhaald, aangezien we de afgelopen 100 jaar 8 uur per dag hebben gewerkt (of zelfs meer, in het geval van veel onzekere banen).

De gegevens vertellen ons dat een vermindering van 25% van de werktijd onze ecologische voetafdruk met 30% zou verminderen, onze koolstofvoetafdruk met 36,6% en een vermindering van de uitstoot van kooldioxide met 10,5%. We weten ook dat de productiviteit weliswaar is gestegen, maar dat de lonen sinds de jaren tachtig zijn gestagneerd. Bovendien, waar de werkuren korter zijn, is de tevredenheid met het leven hoger. Er is ruimte om te bezuinigen zonder verlies (idem).

Des te meer daar werk een sociaal geconstrueerde instelling is en daarom de vorm die het aanneemt nooit natuurlijk is, maar altijd cultureel. Volgens Parrique (2019) zijn werktijdverkorting om drie belangrijke redenen wenselijk.

(1) De eerste reden heeft te maken met rechtvaardigheid, delen en het concept van gedeeld werk: als werk een schaars goed wordt, kunnen de gewerkte uren worden verminderd om werklozen toegang te geven tot werk. **Zoals de filosoof en denker Bertrand Russell bijna 100 jaar geleden al waarschuwde, hebben we te maken met overwerk voor sommigen en hongersnood voor anderen (1935);** een regel die nog steeds van toepassing lijkt te zijn (zoals, helaas, vele andere nauwkeurige sociologische observaties benadrukt door deze auteur).

Aan de andere kant is dit soort maatregelen niets nieuws: FD Roosevelt introduceerde het in de Verenigde Staten na de Grote Depressie en verschillende Europese landen (Duitsland, Oostenrijk, Zweden en Slovenië) gebruikten soortgelijke deelmaatregelen als reactie op de crisis van 2008.

Hierbij moet er echter altijd rekening mee worden gehouden dat de nieuwe deeltijdbanen waardig moeten zijn en geen vorm van verpaupering of onrechtvaardigheid jegens werknemers moeten worden (Parrique, 2019).

(2) De tweede reden is ecologisch: minder werk betekent minder productie, minder reizen, minder ontginning en minder vervuiling. Wetenschappers van Boston College analyseerden ook de relatie tussen CO2-emissies en wekelijkse werkuren, in de VS. Ze ontdekten dat **elke toename van 1% in werkuren leidt tot een toename van de uitstoot met 0,65%** en concludeerden dat het verkorten van de werktijd een cruciaal onel kan zijn bij het verminderen van de milieueffecten (Scarrow, 2017). Nørgård (2013) stelt ook dat minder tijd op het werk doorbrengen ook gewoontes bevordert zoals **“slow food” of “slow transport”**, waarvan de ecologische voetafdruk veel kleiner is.

(3) Ten slotte komt **minder werk neer op meer tijd voor onderwijs, zorgactiviteiten en democratische participatie en daarmee voor een algehele verbetering van het welzijn en de gezondheid van de samenleving** (Parrique, 2019). Dit wordt onderschreven door Kallis (Kallis et al., 2013), die zegt dat een kortere werkweek

niet alleen de werkloosheid kan bestrijden, maar ook meer tijd kan creëren voor vrije tijd en samenleven.

Op dit punt moet echter worden bedacht dat de ecologische voetafdruk van “oneindige” en consumen­distische vrije tijd ook belangrijk is en dat strategieën om de werktijd te verkorten hun effectiviteit verliezen als vrije tijd wordt besteed aan vliegen naar de Bahama’s of het kopen van luxe goederen.

Dit fenomeen wordt vaak de “Fordistische valkuil van de werk-en-uitgavencultuur” genoemd en vormt de basis van een samenleving met slechts twee rollen: producent en consument. Dit zou kunnen worden verlicht door verschillende beleidsmaatregelen, zoals het universeel basisinkomen (Parrique, 2019).

Hoe kon zo’n transformatie plaatsvinden? Onderzoekers stellen verschillende manieren voor, waaronder vervroegde of tijdelijke pensionering of het delen van banen, dat wil zeggen de herverdeling van de werktijd.

Dit beleid is niet bedoeld om het totale aantal banen te vergroten, maar om ervoor te zorgen dat werk uiteindelijk door meer mensen wordt gedeeld (Branco, 2008; Wiedmann et al, 2020).

In feite stelt Trainer (2021), naar het voorbeeld van de Israëlische kibboets-nederzettingen, zelfs werkcoördinatiecomités voor in de gemeenschappen zelf (die ervoor zouden zorgen dat iedereen die wil werken een deel van het bestaande werk zou krijgen) en beweert dat ze dat zouden doen veel minder hoeven te doen dan in de huidige consumptiemaatschappij, waarin we waarschijnlijk drie keer zoveel werken.

04. MILIEU WETTELIJK

Vermindering van arbeidsniveaus, consumptie en productie, zullen we de onze verminderen vervuiling en we kunnen het oplossen de gezondheid van ons milieu.

05. ARBEID EN SOCIALE RECHTEN

Mobiliseer voor rechten bestaande en breid ze uit.

03. ARBEIDSVERDELING

Dat kunnen we allemaal werken en drinken waard ook verspreid onzichtbaarheidspakken, reproductief, van zorgen voor.

06. GELUKKIG EN PERFECT LEVEN

Verminder onder deze omstandigheden de tijd werk verbetert de gezondheid van mensen en laat ons echt genieten belangrijk, de mensen van wie we houden.

02. MODELVERANDERING

Productief model gefocust gemeenschappelijke behoeften en niet in de winst economisch of verhogen.

01. VERMINDER DE DAG

Geen loonsverlagingen of wat dan ook afwisselende dagen. Wat daar hebben we meer tijd voor genieten, leven en zorgen.

WERKTIJDEN VERMINDEREN?

Verminder werkuren om onze te verminderen energieverbruik, vervuiling en gebruik van fossiele brandstoffen en kwaliteitsverbetering leven, arbeidsrechten, distributie uitvoeren geld hebben van werk en beginnen a transformatie van het productieve model.

Zorg

Last but not least is zorg volgens veel onderzoekers het begrip waar omheen arbeids transitie georganiseerd zou moeten worden (Dengler en Strunk, 2018).

De handelswereld houdt alleen rekening met dat wat een geldelijke uitdrukking heeft. Het fetisj instrument dat deze opvatting synthetiseert, is het Bruto Binnenlands Product (BBP), een index die de evolutie van economische grootheden synthetiseert (...) **Aan de andere kant worden essentiële kwesties voor het in stand houden van het leven en het welzijn van mensen uitgesloten, zoals de zorgtaken (die meestal door vrouwen worden uitgevoerd), wederzijdse hulp of vrijwilligerswerk, noch de milieukosten die het “ontwikkelingsmodel” met zich meebrengt.** (Ecologistas en Acción, 2017:17).

In de huidige economie blijft zorgwerk dus ondergewaardeerd, waardoor de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen toeneemt. Daarom is een rechtvaardige verdeling van zorgtaken vereist die, net als banen die verband houden met mili-

eubescherming, de potentie heeft om de huidige stijging van de werkloosheid te compenseren en tegelijkertijd een meer waardige, gezondere en duurzamere samenleving te bevorderen (Kallis, 2019).

Sommige onderzoekers gaan zelfs zo ver dat ze dit aspect “de zorgrevolutie” noemen, vanwege zijn rol in het creëren van een veel zorgzame samenleving. Hoe? Door meer vrije tijd, meer ondersteunende sociale infrastructuur en meer zekerheid als voorwaarden voor een verbetering van de positie van hulpverleners en erkenning van hun werk.

Uiteindelijk wordt het vooral interessant wanneer we de volgende twee doelstellingen tegelijkertijd combineren: meer zorg en ecologische bronnen minder gebruik van bronnen in sectoren als wapenproductie, energie- en kolencentrales en het individuele transportnetwerk.

Algemeen gesproken is het een kwestie van herstructurering en heropvoeding van de samenleving om te voorzien in reële behoeften en tegelijkertijd de ecologische fundamente te behouden. Si ja säilitaks samal ajal ökoloogilisi aluseid.

Een andere beweging die sterk aansluit bij deze zaak en een verzamelpunt biedt, is de **feministische economie** sectie, of zelfs het **ecofeminisme**, die een betere behandeling van het zorgwerk eisen. Deze beweging wordt, in de woorden van Ecologistas en Acción (2018), gedefinieerd als een denkstroming en activisme die de overtuigingen die ten grondslag liggen aan het ecocidale, patriarchale, kapitalistische en koloniale levensmodel kritisch analyseert, die de risico's aan de kaak stelt waaraan het mensen en de rest van de levende wereld blootgesteld en stelt alternatieve opvattingen voor, om deze oorlog tegen het leven om te keren.

Eco-feministische economie biedt daarom een analyse van de huidige destructieve relatie tussen menselijkheid en niet-menselijke natuur, door inzicht te krijgen in de positie van vrouwen aan de grenzen van economische systemen. Vanuit dit perspectief worden [...] de arbeid en het leven van vrouwen, zoals die van de natuurlijke wereld, geexternaliseerd en uitgebuit door de traditionele economie (Mellor, 2006: 139).

Deze beweging betoogt, niet zonder reden, dat de kolos die de huidige kapitalistische bedrijven zijn, niet zou functioneren zonder de ondergedompelde ijsberg van gratis zorgwerk dat gedurende de-

cennia voornamelijk door vrouwen is verricht. Interessant genoeg worden ze onzichtbaar gemaakt, niet herkend en niet gewaardeerd door de markt, hoewel juist zorgwerk vaak verenigbaar is met ecologische en sociale duurzaamheid. Met betrekking tot zorgwerk, zoals d'Alisa (2015) ons eraan herinnert, hebben feministen jarenlang de onderwaardering van zorgwerk aan de kaak gesteld en, op haar beurt, van de vrouwen die het meeste doen, ondanks het feit dat zorgwerk is fundamenteel voor de mentale, fysieke en relationele integriteit van de samenleving.

“Zorg kan het kenmerk worden van een economie die gebaseerd is op reproductie in plaats van expansie. Reproductie verwijst naar activiteiten die de levenscyclus in stand houden, meestal binnen het gezin. Maar meer in het algemeen omvat het alle processen van levensonderhoud en herstel. In de huidige economie wordt zorgwerk nog steeds geslachtsgebonden gezien, ondergewaardeerd en in de schaduw van de formele economie geduwd (...) Een solidaire economie is arbeidsintensief, juist omdat menselijke arbeid waarde geeft aan de zorg. Als zodanig heeft het de potentie om de huidige stijging van de werkloosheid te compenseren en tegelijkertijd een meer humane samenleving te bevorderen”. (Kallis, 2019: 3).

3.4 De rol van de sociale economie

Een van de belangrijkste functies van de sociale economie is het vergroten van de werkgelegenheid en vooral de sociale integratie en beroepsintegratie van de meest uitgesloten groepen. Klassieke arbeidsmarktinstrumenten (loopbaanbegeleiding, bemiddeling, training) leveren vaak slechte resultaten op, vooral wanneer de maatstaf voor hun effectiviteit het bereiken van vaste en kwaliteitsvolle banen is.

In dergelijke gevallen is het noodzakelijk om volledige ondersteuningsprocessen op te zetten, waaronder valt het opdoen van werkervaring, vaak aangepast aan de omstandigheden zoals de vaardigheden en behoeften van de betrokken persoon, in andere woorden aan de ervaring die de persoon in staat stelt te leren werken.

Vanuit dit oogpunt vervullen entiteiten van de sociale economie die werkgelegenheid creëren voor groepen die het risico lopen op sociale uitsluiting, een groot aantal functies, waaronder: dienstverleners zijn, zoals opleiding, advies, bemiddeling, enz., het creëren van banen die specifiek bestemd

zijn voor uitgesloten groepen, incubatie van werkgelegenheidsprojecten, optreden als vertegenwoordigers van het volk, vertegenwoordigen van de belangen van de meest kwetsbare en sociaal uitgesloten mensen, enz.

Bovendien beschikken de entiteiten van de sociale economie die actief zijn op het gebied van arbeid over een enorm innovatiekapitaal, aangezien ze activiteiten uitvoeren voor zeer specifieke groepen, vaak pioniers zijn op nationaal niveau, gedwongen worden om hun eigen werkmethode op te bouwen (en daarmee een groot reservoir van kennis worden) en sociaal kapitaal (aangezien ze actief zijn in lokale gemeenschappen en hun actie vaak zeer veelomvattend is en verder gaat dan marktactiviteiten).

Dankzij deze kenmerken creëren ze vaak innovatieve projecten die tegelijkertijd goed geïntegreerd zijn in de specificiteit van een bepaalde omgeving, hierom moeten hun implementaties meegenomen worden bij het formuleren van een actief arbeidsmarktbeleid.

Aansluitend hierop plaatsen de sociale en lokale kenmerken en de personalisering van acties op basis van de behoeften deze organisaties van de sociale economie in een bevoorrechte positie om hen op de arbeidsmarkt te betrekken.

Zoals Kallis (2017) benadrukt, kunnen entiteiten van de sociale economie erg belangrijk zijn in de eco-sociale transitie, aangezien ze zich richten op zorgwerk, een hoog percentage vrijwilligerswerk hebben, niet de neiging hebben om ten koste van alles uit te breiden en minder bronnennodig hebben dan hun tegenhangers in de economie van de particuliere sector.

Dergelijke praktijken stellen hen in staat om solidariteit en interpersoonlijke relaties beter te cultiveren, door niet-monetaire rijkdom als een grote toegevoegde waarde te genereren. Samen met bovengenoemde beleidsmaatregelen, zoals een basisinkomen, werkgelegenheidsgarantie, een kortere werkweek of duobanen zonder het maandloon verlaging kan dit de werkloosheid tegengaan en tegelijkertijd meer cohesie creëren.

Het goedkeuren van dergelijke voorstellen zou de economische onzekerheid verminderen, elke afhankelijkheid van stijgende economische groei vermijden en werkgelegenheid scheppen in activiteiten die het algemeen welzijn ondersteunen.

Op dezelfde manier hebben de activiteiten van organisaties uit de dienstverlenende sector meestal lagere economische kosten, aangezien ze geen exorbitante salarissen hanteren of gepantserde contracten tussen managers overwegen. Integendeel, er is een basis van altruïstische en vrijwillige samenwerking (het 2010 Third Sector Yearbook of Social Action in Spanje toonde aan dat vrijwilligers personeel 62,3% vertegenwoordigt van het totale personeelsbestand in alle organisaties) en, aangezien er geen winstoogmerk is, zijn de kosten niet meegenomen worden in winstmarge als die er is, maar worden geherinvesteerd in de organisaties zelf (Crespo, 2013).

Dit uitgangspunt zou de basis vormen voor een nieuwe economie, een economie waarin een stabiele productiecapaciteit (zonder groei) dient om te voorzien in de behoeften van mensen, zelfs de meest kwetsbaren, met een minimaal verbruik van hulpbronnen, arbeid en afval, en op een ecologisch verantwoorde manier.

Het zou ook rekening houden met een rechtvaardige verdeling van werk, inclusief zorgwerk, in het kader van een coöperatieve en non-profit economie (Taibo, 2017).

Helaas werkt onze huidige economie volgens volledig tegengestelde principes: namelijk volgens maximalisering van de winst voor degenen met het grootste aandeel in het kapitaal met het doel de consumptie en het bbp gestaag te vergroten. Zoals Teresa Crespo benadrukt, bereikt het werk van mensen die het risico lopen te worden uitgesloten, dat wordt geleverd door de sociale economie, “niet altijd het productiviteitsniveau dat nodig zou zijn om een concurrerende en duurzame productie te verkrijgen, als consequentie neemt deze entiteit het tekort dat optreedt aan, in de wetenschap dat hun activiteit andere sociale voordelen genereert dat dit soort projecten gerechtvaardigd. De som van deze twee factoren, sociaal en economisch, heeft ongetwijfeld een rendement of impact op de samenleving van aanzienlijke waarde die nooit mag worden genegeerd. Als we het hebben gehad over het vermogen van

de sector om mensen te integreren die het risico lopen uitgesloten te worden, is het ook een nieuwe bron van werkgelegenheid dankzij het feit dat het tot voor kort de aanwerving van gespecialiseerde professionals in deze sector heeft vergroot, met de nadruk op zorg voor mensen en het beheer van sociale diensten” (Crespo, 2013: 70).

Het rapport “Radiografie van de sociale sector in Spanje: uitdagingen en kansen in een veranderende omgeving” (2018) spreekt over de noodzaak om te anticiperen op de grote veranderingen die gaan komen, waarvan er verschillende ontwrichtend zijn en de samenleving als geheel zullen beïnvloeden en daarbij ook organisaties van de sociale economie.

Het rapport benadrukt ook dat klimaatverandering ertoe zal leiden dat organisaties van de sociale economie die zich inzetten voor milieukwesties een overstijgende rol zullen spelen.

Daarbij, zullen veel van de bewegingen in de transitie gebruiken gaan maken praktijken die we nu als achterhaald gezien worden, maar een betere relatie met de natuurlijke omgeving en lokale culturen behouden hebben.

Op Europees niveau is de betrokkenheid van organisaties van de sociale economie op de arbeidsmarkt vergelijkbaar:

Naar schatting waren er in 2009-2010 meer dan 14.000.000 mensen werkzaam in de Europese sociale economie, waaronder meer dan 9.200.000 in verenigingen en andere non-profitorganisaties. Het is niet alleen een belangrijke economische realiteit, goed voor 6,5% van de betaalde werkgelegenheid in de Europese Unie, maar ook een dynamische realiteit die sinds de jaren negentig gestaag groeit (Chaves et al., 2013:28).

Het is ook vermeldenswaardig dat de sector een bepaalde kwaliteit van werkgelegenheid geniet met meer stabiliteit, meer aandacht voor werknemers en meer dialoog met de ingehuurd mensen. Ook worden er veel trainingen en stages aangeboden en is het proces veel meer afgestemd op de behoeften van de individuen dan in de private of publieke sector.

Als het echter gaat om de contractuele relatie met de administratie en uitbestede diensten, gaat het vaak om jaarlijkse oproepen en dus

om tijdelijke contracten die een zekere mate van onzekerheid inhouden. Hierdoor wordt de duurzaamheid van projecten en contracten voor onbepaalde tijd bemoeilijkt (Crespo, 2013).

Een praktisch voorbeeld ter samenvatting van informatie en -onderwijswerk uitgevoerd door een organisatie van de sociale economie aan nieuwe werkmodellen, de volgende grafieken van de bovengenoemde recente campagne van Ecologistas en Acción "Werk minder, leef beter" (2021).

Verminder emissies minder werken?

Natuurlijk!

In 2019 heeft Spanje uitgegeven 313,5 miljoen ton CO₂.

Volgens het Akkoord van Parijs we moeten verminderen in 2050 tot 29 miljoen.

Als we de werkdag met 30% verkorten, tot 28 uur per week besparen we 33 miljoen...
Of wat is hetzelfde:

7,5 Centraal van steenkool

6,3 miljoen vaten olie

12750 miljoen liter gas geven

CO₂ opgevangen door 14'8M van bos hectaren

minder werken
leef beter

milieuactivisten in actie

Verminder de werkdag uitspreiden

Minder werken, beter leven. Bron: Ecologen in actie, 2021.

Er zijn niet alleen acties nodig van de dienstverlenende sector en het activisme, maar vooral ook acties vanuit de regering en wetswijzigingen voor een zinvolle overgang van het conventionele model van versnelde groei, ook met betrekking tot de wereld van werk.

Er is momenteel geen beleid dat is ontworpen om consumptie of productie te verminderen, of beleid voor een universeel basisinkomen, het delen van banen, een verkorte werkweek, enz.

Het is moeilijk voor te stellen hoe dit beleid zou kunnen worden uitgevoerd zonder wetgeving, maar entiteiten van de sociale economie zouden een goede drager kunnen zijn voor deze veranderingen, aangezien ze al veel kenmerken gemeen hebben met de donut economie: **ze combineren economische, ecologische en sociale waarden, moedigen burgers aan om deel te nemen aan het gemeenschapsleven, hebben de neiging om zich te concentreren op het oplossen van de meest urgente en lokale sociale problemen, maken de creatie van noodzakelijke banen mogelijk zonder de obsessie voor groei, en versterken de sociale, economische en regionale cohesie.**

Wil je meer weten? ??

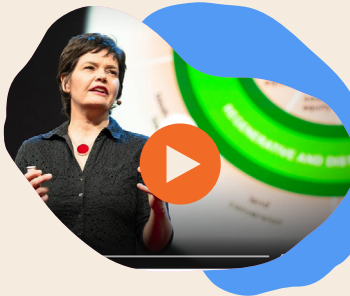
WATCH

Zaken en de donut, 2021

WATCH

Kate Raworth: Een gezonde economie moet worden ontworpen om te gedijen, niet om te groeien | TED-talk

WATCH

3. Voed de menselijke natuur - 3/7 Donut economie

WATCH

Kate Raworth, Donut economie | Een economie die is ontworpen om te bloeien

READ

Groei zonder economische groei - Europees Milieugebied

PARTICIPATE

DEAL's Donut en Business Survey om te helpen bij het maken van de officiële Donut Guide

Praktische oefening

De Donut Economie kan ook van toepassing zijn bij het werken aan het concept ondernemerschap met jongeren. Voor een bepaald type ondernemingsorganisatie (bv. biologische voedselproducenten of verschillende lokale coöperaties) is hun link met de Donut Economie duidelijker. Er zijn echter manieren waarop alle bedrijfsinitiatieven zich met dit raamwerk kunnen bezighouden.

De door vrouwen geleide businessgroep The Big Whisper heeft een aantal vragen opgesteld die toekomstige jonge bedrijfsleiders zichzelf zouden moeten stellen om de geest van Donut toe te passen op hun projecten:

1. Aan welke emotionele en/of sociale kernbehoeften helpen we tegemoet te komen door middel van wat we aanbieden?

2. Wat doen we om ervoor te zorgen dat de manier waarop we onze goederen en diensten produceren en verkopen niet schadelijk is voor het milieu?

3. Wat doen we om ervoor te zorgen dat we iets teruggeven aan het ecosysteem waarin we participeren?

We kunnen ons ook afvragen of we in de basisbehoeften voorzien en nadenken over het werk en de initiatieven die regeneratief zijn (zowel voor burgers als voor het milieu) en degenen die “extra” zijn, zoals we in dit hoofdstuk hebben uitgelegd.

We zouden jongeren niet alleen moeten vragen naar “wat”, maar ook naar “hoe” zij de organisatie van het werk binnen hun initiatieven zien. Dit kan ook een interessant debat opleveren en kan dienen als startpunt om verschillende van de hierboven gepresenteerde ideeën te introduceren.

Het accepteren van de donut economie vereist werk, moeite en veranderingen. Het aanvaarden van onze verantwoordelijkheid voor het milieu is echter een kleine prijs die betaald moet worden voor een economie, een bevolking en een planeet die gered zijn van een dreigende catastrofe.

“Ecologie is niet ‘liefde voor de natuur’, maar de behoefte aan zelfbeperking (wat de ware vrijheid is) van de mens”.

Cornelius Castoriadis

4. Donut Economie en -technologie

4.1 Wat is de relatie tussen technologie en de donut economie?

De anekdote over de Amerikaanse president John W. Bush en zijn persconferentie in mei 2001 is hierin een bekende.

Een journalist vroeg hem of hij van mening was dat Amerikanen, gezien de hoeveelheid energie die per hoofd van de bevolking in de Verenigde Staten wordt verbruikt en hoeveel die van enig ander land ter wereld ver overstijgt, hun levensstijl zouden moeten aanpassen aan de energieproblemen. Het antwoord was een "definitief nee" ("Dat is een grote nee" Macy, 2012: 13), gevolgd door de uitleg dat dit de Amerikaanse manier van leven is en dat het beschermen ervan het beleidsdoel van het land zou moeten zijn.

Jason Hickel (2020:108) gaat zelfs zo ver dat hij deze situatie "Kolonialisme 2.0" noemt. En te

recht. Zoals hij hieronder uitlegt, consumeert een persoon in India ongeveer 4 kilo vlees per jaar; in Kenia, 17 kilogram; terwijl het in de Verenigde Staten ... 120 kilogram is.

In het Midden-Oosten en Afrika produceert een mens gemiddeld 16 kilo plastic per jaar. Dit klinkt misschien als veel, maar in Europa is dit cijfer negen keer hoger, 136 kilogram per hoofd van de bevolking, per jaar. De ecologische voetafdruk van landen met een laag verbruik is ongeveer 2 ton materiaal per hoofd van de bevolking per jaar, terwijl landen met een hoog verbruik, waaronder Europa, 28 ton produceren (in de VS 35).

Om dit in perspectief te plaatsen, schatten milieuactivisten dat we, om een duurzaam niveau

van ecologische voetafdruk te behouden, een niveau van 8 ton per hoofd van de bevolking per jaar nodig zouden hebben. Als alle landen ter wereld evenveel zouden consumeren als de landen die het minst consumeren, zouden we niet in een wereldwijde crisissituatie verkeren. Wanneer alle landen de gewoonten van de meest consumerende landen zouden hebben, zouden we het equivalent van nodig hebben vier planeten om het in stand te houden.

In dit hoofdstuk gaan we, na een korte wetenschappelijke uitleg van de status quo, verder met een uitleg van het concept van vrijwillige eenvoud, de redenen erachter en het verband met het domein van de sociale economie.

Bovendien moet hier een kleine kanttekening worden gemaakt met betrekking tot de rol van technologie in het proces van het creëren van groene banen (vooral die met betrekking tot hernieuwbare energie) en het digitaliseren van bestaande banen.

Het is belangrijk om niet in de verleiding te komen van “techno-optimisme”, het idee dat geavanceerde technologie allerlei ecologische en sociaal-economische problemen zal oplossen. Waarom? Omdat de ontwikke-

ling ervan nog steeds afhangt van schaarse middelen. (Martinez-Alier, 2012) en het weinig zin heeft om groene banen te creëren om de schade te herstellen die nog steeds wordt aangericht door “klassieke” banen (Parrique, 2019).

De Gordiaanse knoop van het vraagstuk is niet technologisch maar sociaal, cultureel, politiek en economisch.

Kortom, hoewel technologische innovatie deel uitmaakt van de oplossing voor de huidige en toekomstige ecologische en sociaal-economische uitdagingen (vooral op het gebied van hernieuwbare energie), heeft het gebruik ervan alleen zin als het gepaard gaat met een dalende energievraag. Anders zal het niet in staat zijn om binnen biofysische grenzen te blijven en het paradigma van oneindige groei te ondersteunen (Demaria et al., 2013).

Dit betekent niet dat we de “beschaving” moeten opgeven en “terug moeten keren naar de grotten”. De Donut Economie wijst technologie niet af, maar accepteert het ook niet onvoorwaardelijk. Het vestigt de aandacht op het feit dat technologieën dienen om de levensomstandigheden van mensen te verbeteren, niet om hen te dwingen tot het paradigma van verhoogde productiviteit en afhankelijkheid, wat hun waardigheid en autonomie

wegneemt (Garcia et al., 2018; Millward-Hopkins et al., 2020; Vetter, 2020; Alexander et al., 2018). In dezelfde lijn zijn er steeds meer redenen om er zeker van te zijn dat wat gewoonlijk 'vooruitgang' wordt genoemd niets anders is dan een dekmantel voor de vernietiging van de natuurlijke omgeving (Latouche, 2009).

Een dergelijk techno-optimistisch model wordt niet alleen als mogelijk, maar zelfs als wenselijk gezien, omdat het een puur instrumentele functie van de natuur biedt en de cultus van de markt en technologie centraal stelt.

4.2 Waarom is het belangrijk om rekening te houden met dit onderwerp?

Het kapitalisme heeft de meerderheid van de mensheid ervan overtuigd dat "vrijheid" gelijk staat aan onbeperkt leven (Harari, 2018). In 2020 is de massa van al het door de mens geproduceerde kunstmatige materiaal voor het eerst groter dan het totale volume aan biomassa (de natuurlijke massa), waarmee het bovengenoemde Antropoceen alleen maar wordt bevestigd.

De studie van het Weizmann Institute of Science steekt hiertegen af dat de 7,7 miljard mensen slechts 0,01% van de totale biomassa uitmaken. De antropogene massa van wat ze kunstmatig

Dit aspect van het Antropoceen ligt aan de basis van de geboorte van de zogenaamde **ecomoder-nistische** beweging, die wordt gebruikt als een soort intellectuele paraplu voor een reeks valse oplossingen voor milieuproblemen (Lomas et al., 2020). **De zogenaamde "Groene Economie" is ook geen correct antwoord op de onduurzaamheid die wordt gecreëerd door "ontwikkeling" (een westerse culturele constructie), terwijl "duurzame ontwikkeling", zoals hierboven vermeld, een oxymoron is** (Daly, 2004).

produceren, is echter al meer dan 1,1 biljoen ton. Ze geven meer voorbeelden: "de massa plastic is al het dubbele van alle dieren van land en zee. De straten, gebouwen, bruggen van New York alleen al wegen al meer dan de totale hoeveelheid van alle vissen in de zeeën" (Criado, 2020).

Nog angstaanjagender is de snelheid waarmee deze situatie zich heeft voorgedaan, die wordt weergegeven in de volgende grafiek.

Activiteit: “Green Steps: Ontdek onze ecologische voetafdruk”.

Doelstellingen

- Begrijp het concept van de ecologische voetafdruk en het belang ervan.
- Identificeer de belangrijkste individuele bijdragen aan de ecologische voetafdruk.
- Stimuleer reflectie over de impact van persoonlijke acties op het milieu.
- Jongeren aanmoedigen om duurzame praktijken toe te passen.

Materialen

- Computers of tablets met internettoegang voor het berekenen van de ecologische voetafdruk.
- Schoolbord of flip-over.
- Markeringen.
- Papier en pennen.
- Infographics of brochures over de ecologische voetafdruk (optioneel).

Introductie (15 minuten)

- Introductie en welkom: korte introductie over het onderwerp en de doelstellingen van de activiteit.
- Wat is de “ecologische voetafdruk”? Korte uitleg aan de hand van infographics of een korte video.

Ontwikkeling (1 uur en 15 minuten)

- Berekening van de individuele ecologische voetafdruk (30 minuten): Jongeren gebruiken de online tools om hun ecologische voetafdruk te berekenen. Ze bespreken de resultaten in tweetallen.
- Groepsanalyse (20 minuten): deel de resultaten als groep. Schrijf op het bord de activiteiten die de meeste invloed hebben op de ecologische voetafdruk.
- Reflectie- en workshop (25 minuten): In kleine groepen bespreken jongeren hoe ze hun voetafdruk kunnen verkleinen. Ze creëren een ‘Persoonlijk Commitment’, door minimaal drie acties op te schrijven die ze kunnen implementeren.

Vragen van belang

- Welke activiteiten dragen volgens u het meest bij aan uw ecologische voetafdruk?
- Hoe denkt u over de impact van uw acties op het milieu?
- Welke veranderingen zou u in uw dagelijks leven kunnen aanbrengen om uw voetafdruk te verkleinen? -Welke uitdagingen denk je dat je tegenkomt als je deze veranderingen probeert door te voeren?

Sluiting (30 minuten)

- Presentatie van toezeggingen: Elke groep deelt zijn toezeggingen tot actie.
- Eindreflectie: Discussie over het belang van milieubewustzijn en de collectieve impact van individuele acties.
- Feedback en afscheid: ruimte voor laatste vragen en opmerkingen over de activiteit.

1,6 teraton

1,4

1,2

1,0

0,8

0,6

0,4

0,2

0,0

deeg van natuurlijke oorsprong

antropogene massa

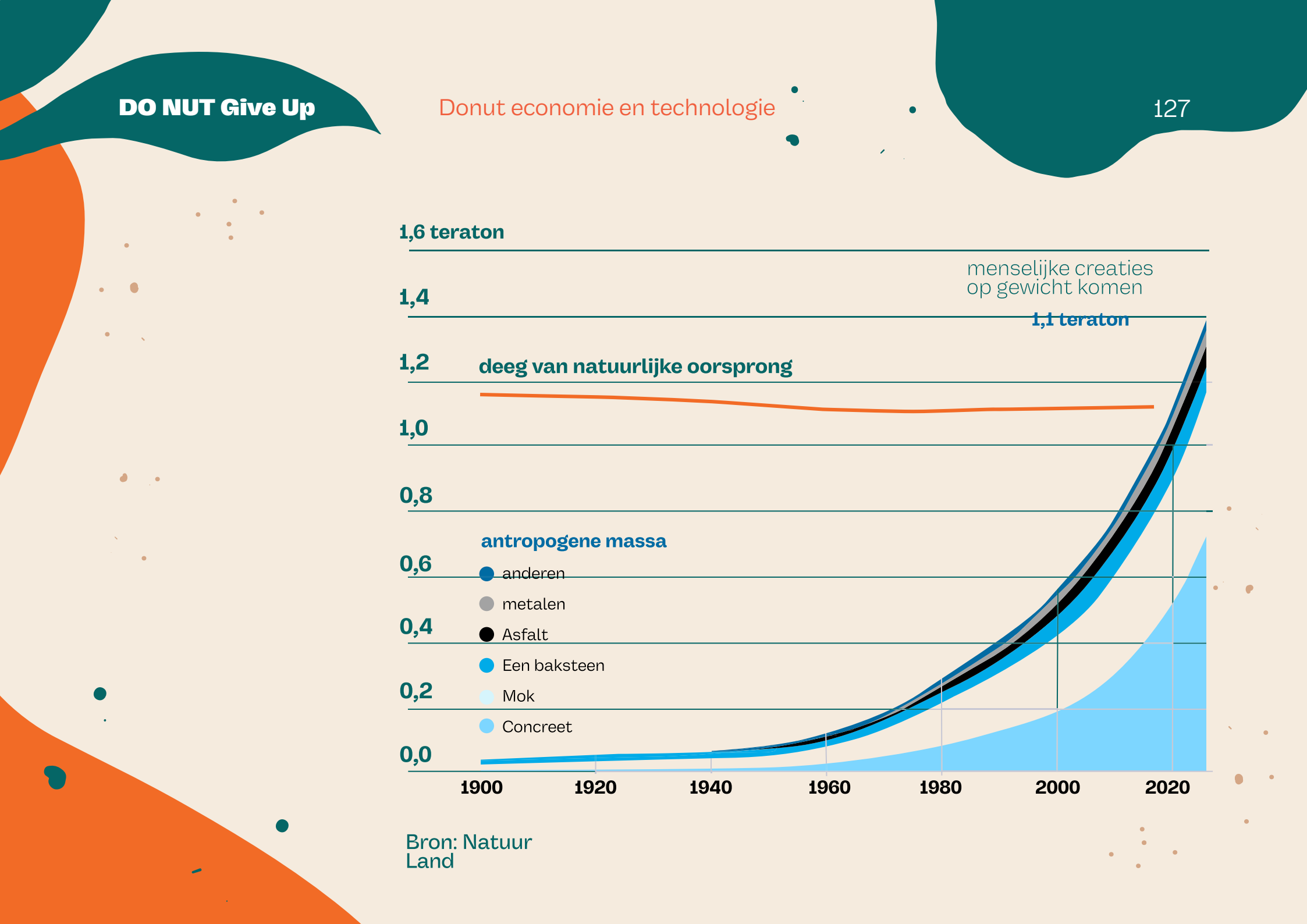
- anderen
- metalen
- Asfalt
- Een baksteen
- Mok
- Concreet

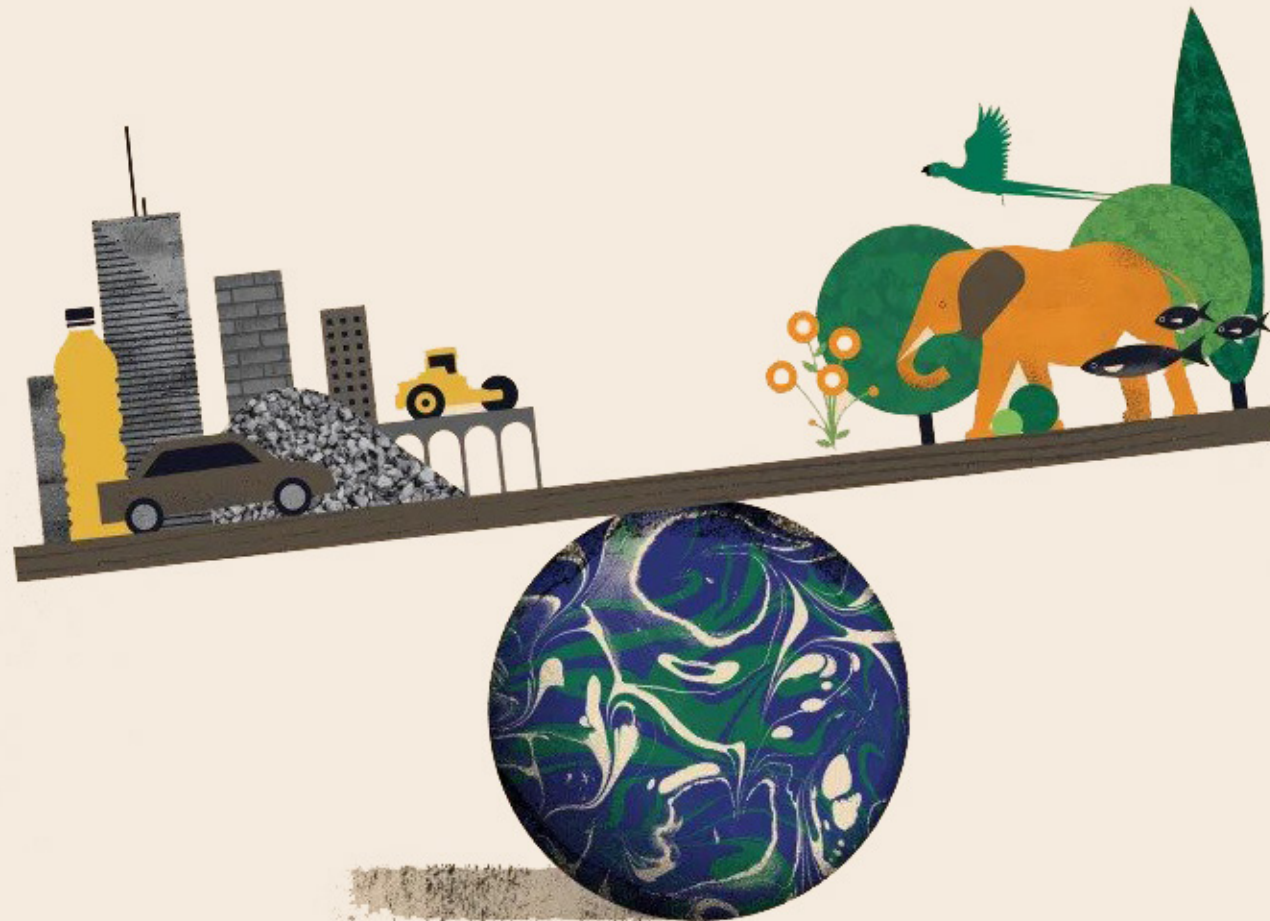
1900 1920 1940 1960 1980 2000 2020

menselijke creaties
op gewicht komen

1,1 teraton

Bron: Natuur
Land

Antropogene massa en massa van natuurlijke oorsprong.

Aan het begin van de 20e eeuw vertegenwoordigde de antropogene massa slechts 3% van de totale biomassa. Sindsdien is het kunstmatige echter gegroeid en het natuurlijke gekrompen.

De toekomst ziet er niet beter uit. Jason Hickel (2020) herinnert zich een studie die in 2012 werd gepubliceerd door een groep Duitse wetenschappers onder leiding van Monika Dittrich, die door middel van een geavanceerd computergestuurd rekenmodel aan heeft getoond wat er met natuurlijke bronnenzou gebeuren als we door zouden gaan op het huidige traject van jaarlijkse BBP-groei van 2-3%. Helaas bevestigde de analyse dat het verbruik van materialen en bronnen in hetzelfde tempo zal groeien als het bbp en dat we tegen 2050 de 200 biljoen ton zouden bereiken. Dat wil zeggen, een onhoudbare ramp.

In 2016 werd nog een soortgelijke studie uitgevoerd, maar met een "groener" scenario, door middel van een technologische innovatie variabe-

le die de efficiëntie van het verbruik van bronnen zou verhogen, of door een wereldwijde consensus tot stand te brengen om de koolstofbelasting te verhogen. De resultaten, verrassend voor velen, zijn precies hetzelfde als die van het team van Dittrich. Zelfs met het beste scenario en wat groen beleid, zal het gebruik van bronnengevaarlijk groeiend worden.

Zelfs het Milieuprogramma van de Verenigde Naties, UNEP, deed in 2017 een soortgelijk onderzoek, waardoor de hoop werd gewekt op een nog hoger gebruik van technologie en een nog hoger niveau van koolstof belastingen. Toch zou het wereldwijde verbruik van bronnentegen het midden van de 21e eeuw twee keer zo hoog zijn. **Het orgaan moest zijn eerdere lof voor groen beleid terugnemen door toe te geven dat duurzame groei op wereldschaal eenvoudigweg niet mogelijk is. Het regeneratieve vermogen van de biosfeer kan het tempo waarin we nu zitten gewoon niet volhouden.**

Het is echter veel moeilijker te accepteren dat de onvermijdelijke effecten van productie en con-

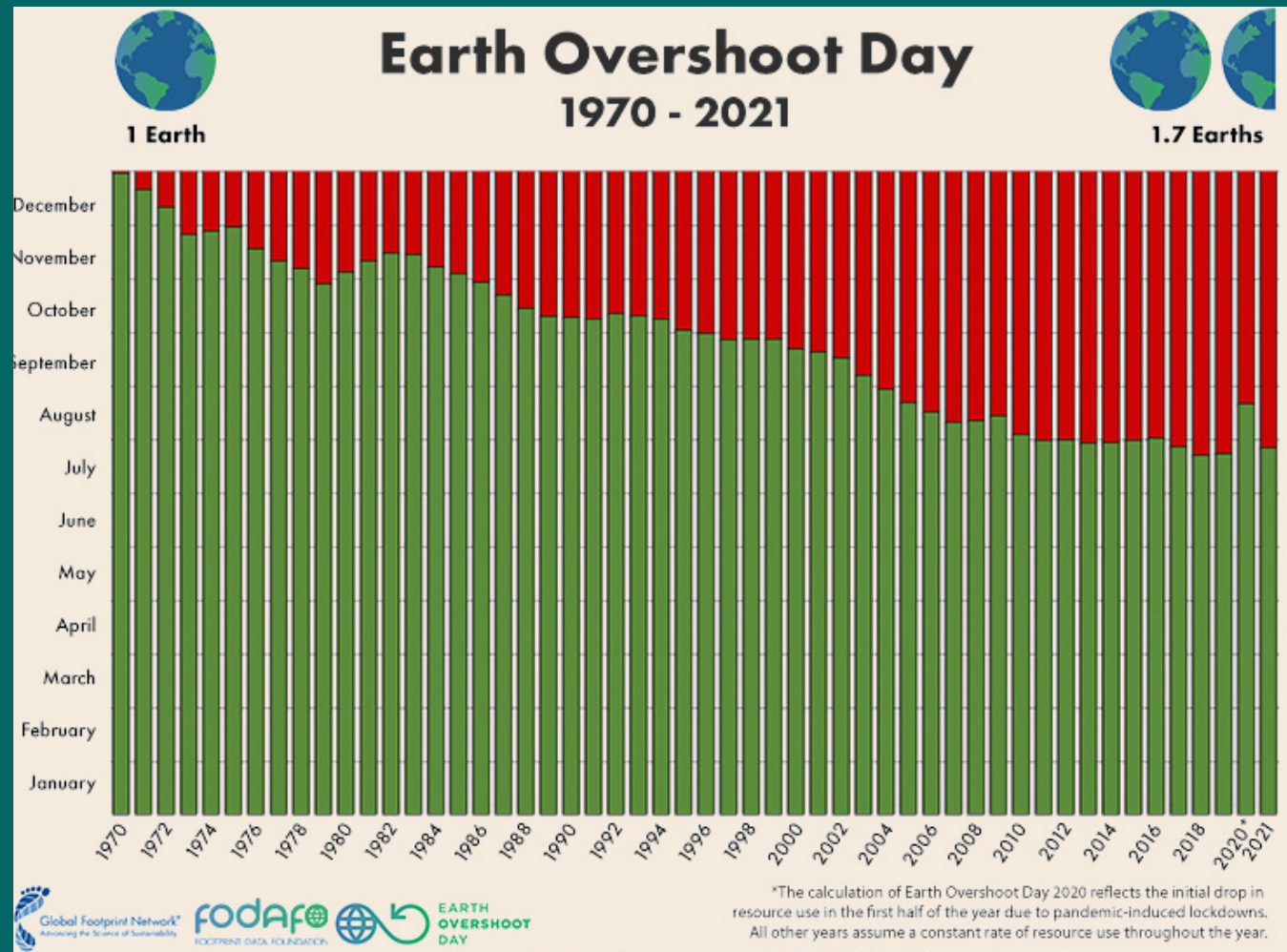

sumptie moeten worden verminderd (met ongeveer twee in het geval van Frankrijk bijvoorbeeld) en dat de logica van systemische groei in twijfel moet worden getrokken, evenals onze manier van leven. Het benoemen van de verantwoordelijken en het voorstellen van georganiseerde actie lijkt bijna godslasterlijk, ondanks het wetenschappelijke bewijs dat voortdurend wordt genegeerd (La-touche, 2009).

Een andere belangrijke indicatie van de overbelasting van de planeet door de mens is de nu al befaamde **Earth Overshoot Day**. Dit concept geeft de datum aan waarop de overeenkomstige natuurlijke bronnenvoor een jaar in een land zijn uitgeput. In 2021 werd deze datum in Spanje bijvoorbeeld bereikt op 25 mei, wat betekent dat we, zonder zelfs maar het midden van het jaar te bereiken, al 'in geleende tijd' leefden, in termen van natuurlijke hulpbronnen. En we worden er niet beter op. Sterker nog, in 2020 "vierde" Spanje deze dag op 27 mei en in 2019 op 29 mei (Robaina, 2021).

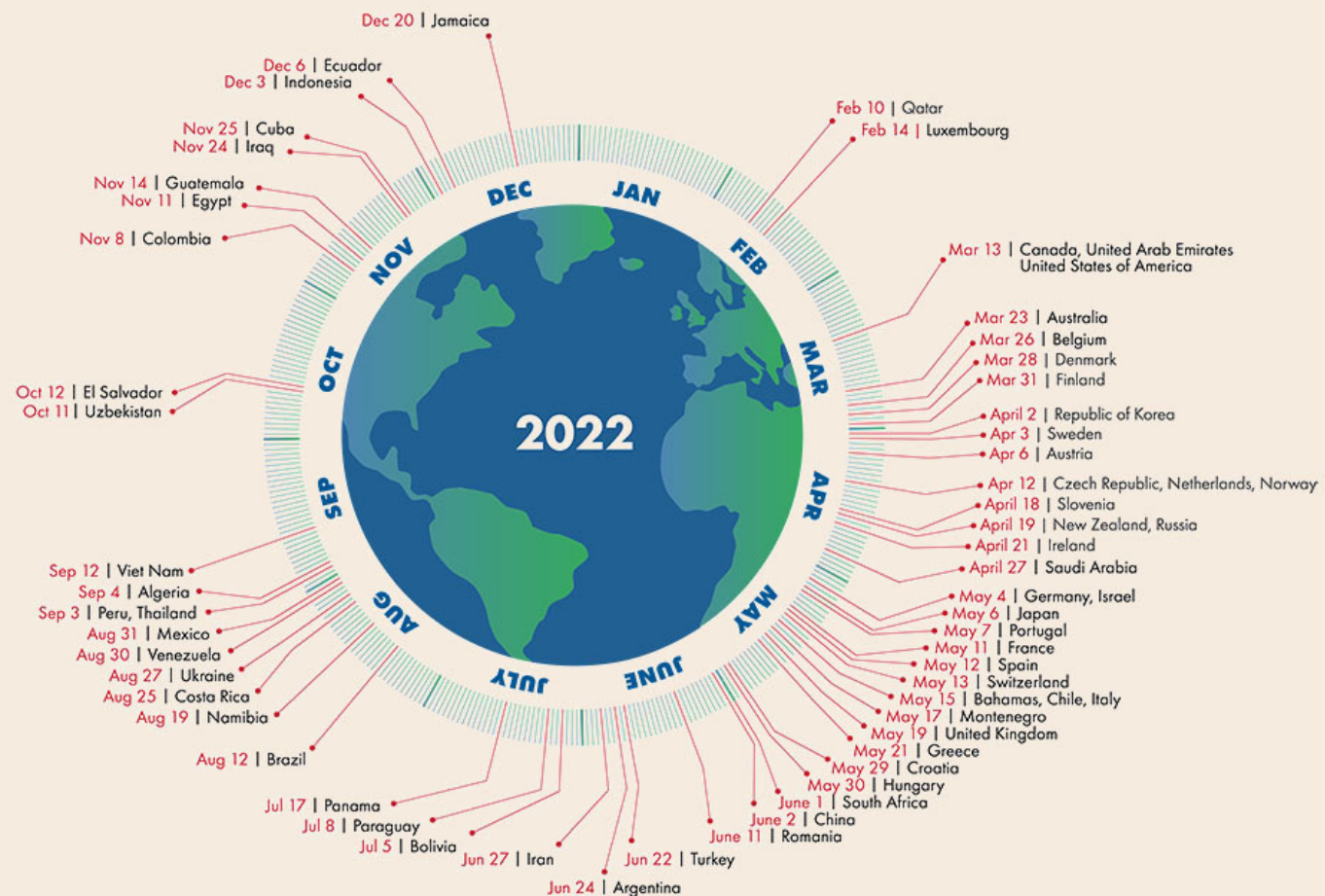
In de praktijk betekent dit dat Spanje gedurende een jaar evenveel bronnen heeft verbruikt alsof we 2,5 planeten hadden. Dat wil zeggen, ver boven het wereldwijde gemiddelde, dat op zijn beurt ook de planetaire limiet overschrijdt die is berekend door de wetenschappers van het **Global Footprint Network** (een denktank van wetenschappers wiens werk is erkend en gebruikt door organisaties als het World Wide Fund for Nature (WWF), de International Union for Conservation of Nature (IUCN), UN Environment of het European Environment Agency).

Country Overshoot Days 2022

When would Earth Overshoot Day land if the world's population lived like...

For a full list of countries, visit overshootday.org/country-overshoot-days

Source: National Footprint and Biocapacity Accounts, 2022 Edition
data.footprintnetwork.org

Global Footprint Network
 Advancing the Science of Sustainability

Nationale voetafdruk- en biocapaciteit rekeningen, 2022.

4.3 Wat kunnen we doen?

Vrijwillige eenvoud

Een van de voorstellen die vooral aan jongeren zou kunnen worden gedaan, is daarom de “vrijwillige eenvoud”. Waar betekent dit?

Vrijwillige eenvoud omvat tegenwoordig de individuele en persoonlijke houding ten opzichte van consumptisme, hoewel het een term is die al in 1981 is bedacht door Duane Elgin. Vrijwillige eenvoud staat ook bekend als de “stille revolutie” en omvat het zo eenvoudig en direct mogelijk voorzien in materiële behoeften, het minimaliseren van de uitgaven voor consumptiegoederen en -diensten, en het steeds meer tijd en energie besteden aan het nastreven van niet-materiële bronnen van bevrediging.

Dit betekent over het algemeen het accepteren van een lager inkomen en een lager consumptieniveau, in ruil voor meer tijd en vrijheid om andere levensdoelen na te streven, zoals gemeenschaps-

of sociale, artistieke of intellectuele betrokkenheid, politieke participatie, duurzaam leven, enz. (Alexander, 2015).

Vrijwillige eenvoud is gebaseerd op de veronderstelling dat mensen een bevredigend en divers leven kunnen leiden, zonder meer te consumeren dan een duurzaam en rechtvaardig deel van de bronnen van de natuur (Gambrel en Cafaro, 2009). In feite wordt het soms ook wel de hedendaagse versie van een oud idee genoemd waarbij innerlijke groei voorrang kreeg boven rijkdom.

Zoals de auteurs van de vrijwillige eenvoud zelf uitleggen, is het idee van eenvoud zelf niet nieuw (historisch gezien heeft vrijwillige eenvoud zijn wortels in de soberheid en zelfredzaamheid van de puriteinen, in Thoreau's naturalistische visie of in Emerson's spirituele en praktische vraag naar eenvoudige leven en hoog denken).

Bovendien worden op eenvoud gebaseerde levensstijlen vaak besproken als een duurzamere levensstijl en zijn ze een belangrijke factor geweest bij het aantrekken van belangstelling van verschillende onderzoeksdisciplines (Aidar en Daniëls, 2020).

Vrijwillige eenvoud is een naam die duidt op een sociale beweging van grote diversiteit en die verschillende aspecten van het individuele en sociale menselijke leven omvat. Duane Elgin (1977), een van de auteurs die dit concept ontwikkelde, selecteerde een lijst met waarden die centraal staan in deze manier van leven:

- » **Materiële eenvoud.**
- » **Menselijke schaal.**
- » **Zelfbeschikking.**
- » **Ecologisch bewustzijn.**
- » **Persoonlijke groei.**

Langs soortgelijke en meer recente lijnen, in de Spaanse context, zijn de redenen die door Taibo

(2011) worden aangevoerd ten gunste van vrijwillige soberheid en eenvoud de volgende:

- » **de slechte economische situatie in het algemeen.**
- » **het gebrek aan tijd voor een gezond leven.**
- » **de urgentie om een evenwichtige relatie met de omgeving te behouden.**
- » **het idee dat overmatige consumptie geen ruimte laat voor een goed leven (precies, “ontgroei” staat in Latijns-Amerika bekend als “goed leven”).**
- » **bewustzijn van de verschillen tussen degenen onder ons die te veel consumeren en degenen die de essentie missen.**

Reyes Mate (2012:9) benadrukt dat om een einde te moeten maken aan de “gnostische droom er altijd tijd is en te beginnen te overwegen om met minder te leven. Het is echter geen kwestie van ellende verheerlijken of” terugkeren naar de grotten”, maar van het aanpassen van ons leven aan schaarse goederen en middelen”. Deze culturele verandering zou vooral bestaan uit het herwaarderen van de kwaliteit van leven (Sapienza, 2006). Latouche (2009) vertelt de anekdote van zijn Siciliaanse vriend die als kind de enige was die schoenen droeg, terwijl iedereen op blote voeten speelde. Tegenwoordig heeft de overgrote meerderheid, zo niet alle, Italiaanse kinderen schoenen en daarom zijn er mensen die zich verzetten tegen het idee van “degrowth” in de sleutel van vrijwillig minimalisme, juist vanwege deze herinneringen aan ellende en ongelijkheid.

Wat de Donut Economie echter voorstelt, is ons af te vragen of het voor welzijn echt nodig is om tien of vijftien paar schoenen te hebben (vaak van slechte kwaliteit), veranderlijk volgens de mode, in plaats van twee paar die langer meegaan. Mur-

ray Bookchin (in Latouche, 2001) herinnert ons eraan dat we voor een goed leven niet onbeperkte persoonlijke materiële goederen nodig hebben. In de woorden van de Madrileense filosoof en professor Jorge Riechmann in zijn artikel “Tegen het ondoorgroondelijke nihilisme dat heerst, hebben we een Gaya-cultuur nodig” (2020:1):

Het sleutelconcept is niet “elektromobiliteit”, het is minder mobiliteit. Het is geen “bewust toerisme”, het is minder toerisme. Het is geen “solidariteits-financiering”, het is onteigening van private banking. Het is geen “groene economie”, het is een nood-economische krimp. Het is geen “duurzame ontwikkeling”, het is veerkracht opbouwen in het

Activiteit: “Reis naar vrijwillige eenvoud”.

Doelstellingen

-Het concept van “vrijwillige eenvoud” verkennen en ervaren, om te begrijpen hoe een leven met minder consumptie kan leiden tot een vervullend en duurzamer bestaan.

Materialen

- Papier en pennen.
- Recycleerbare of tweedehands artikelen (kleding, boeken, keukengerei, enz.).
- Posters met citaten van Gambrel en Cafaro over “vrijwillige eenvoud”.

Duur:

Ongeveer 2 uur.

Ontwikkeling:

Theoretische introductie (30 minuten):

- Korte lezing over het concept van “vrijwillige eenvoud”, gebaseerd op de ideeën van Gambrel en Cafaro.
- Groepsdiscussie over de gevolgen van overconsumptie voor het milieu en de samenleving.

Persoonlijke reflectieoefening (20 minuten):

- Elke persoon schrijft over zijn persoonlijke relatie met consumptie en hoe dit zijn leven en het milieu beïnvloedt.
- Reflecties delen in kleine groepen.

Praktische workshop over hergebruik en recycling (40 minuten):

- Gebruik recycleerbare items om iets nieuws en nuttigs te creëren (verander bijvoorbeeld oude kleding in stoffen tassen, maak boekenleggers van gerecyclede materialen).

-Bespreek hoe deze praktijken in het dagelijks leven kunnen worden geïntegreerd.

Persoonlijk actieplan (20 minuten):

- Elke persoon ontwikkelt een persoonlijk actieplan om in hun dagelijks leven toe te passen.

-
- Korte en lange termijn verbintenissen.
- Afsluiting en groepsreflectie (10 minuten):
- Deel de actieplannen met de andere jongeren in de groep.
 - Eindelijke reflectie over wat er is geleerd en hoe vrijwillige eenvoud in de gemeenschap kan worden bevorderd.

Vragen die de facilitator kan gebruiken om groepsdiscussie en participatie te genereren:

- Hoe zou u “vrijwillige eenvoud” in uw eigen woorden definiëren?
- Welke aspecten van uw leven zouden volgens u baat kunnen hebben bij een grotere eenvoud?
- Kent u voorbeelden van hoe overconsumptie een negatief effect heeft op het milieu en de samenleving?
- Kunt u een persoonlijke ervaring delen waarbij u het gevoel had dat minder meer was?
- Hoe denk je dat eenvoud kan bijdragen aan een gelukkig en vervullend leven?
- Met welke uitdagingen wordt u geconfronteerd bij het proberen een levensstijl van vrijwillige eenvoud aan te nemen?
- Welke kleine veranderingen kun je in je dagelijks leven doorvoeren om duurzamer te

leven? -Hoe kunt u de principes van “vrijwillige eenvoud” toepassen in uw gemeenschap of omgeving?
-Hoe kan ‘vrijwillige eenvoud’ onze relaties met andere mensen beïnvloeden?
-Welk advies zou je geven aan iemand die geïnteresseerd is in het aannemen van een levensstijl van vrijwillige eenvoud?

licht van een mogelijke eco-sociale ineenstorting, en op een eerlijke en ordelijke manier afnemen. Planeet Aarde is groot genoeg voor acht miljard Homo sapiens, materieel en esthetisch. Het is niet genoeg om de levensstijl van de westerse middenklasse, die het kapitalisme ons doet

waarderen, te veralgemenen (en verblind zijn door de criminele levensstijl van de top 1% is natuurlijk werken voor de misdaad). Zullen we ons economisch systeem en onze manier van leven veranderen? Of laten we ons gaan tot ecocide plus genocide; tot de onvoorstelbare tragedie?

4.4 De rol van de sociale economie

Eenvoud houdt natuurlijk geen strikte regel in die overtredingen voorkomt. Zoals Cheynet terecht opmerkt, is het probleem dat in onze samenlevingen overtredingen de norm zijn geworden, aangemoedigd door een systeem waardoor we gebonden zijn aan consumptie en ons geen andere horizon kunnen voorstellen (Taibo, 2011: 74).

Er zijn verschillende wereldwijde netwerken die rechtstreeks verband houden met of gebaseerd zijn op het concept van vrijwillige eenvoud, zowel in Europa als in de Verenigde Staten (bijvoorbeeld: simpleliving.net of simplicitevolontaire.org), even-

als tal van boeken (Ridoux, 2009).

Maar afgezien van deze bewegingen, hoe beïnvloedt en hoe kan het idee van vrijwillige eenvoud de dienstverlenende sector beïnvloeden? We vinden het hieronder.

Onderwijs is de eerste en misschien wel de belangrijkste arena van socialisatie en leren. Geïntegreerd in de materiële en sociaal-culturele context, brengt het door zijn praktijk waarden, attitudes, kennis en gedragingen over die overtuigingen vormen. Onderwijs wordt dus geconfigureerd als een van de krachtigste instrumenten van sociale reproductie en continuïteit of vernieuwing van het geïnstalleerde gezond verstand. In transitie, met zeer verschillende sociale behoeften en

eisen, zou het nodig zijn om mensen de tools te geven om in een complexe en veranderende wereld te leven, en om zeer verschillende waarden, kennis en vaardigheden te hebben. Er is dus een grondige herziening van het onderwijsbeleid nodig, dat zich moet richten op de opbouw van een ecologisch burgerschap (Prats et al, 2017:211).

Het teweegbrengen van een verandering in de waarden, attitudes en vaardigheden van mensen kan alleen worden bereikt door middel van onderwijs in al zijn vormen: formeel, niet-formeel en regulier (de laatste twee vormen het werkkterrein van de overgrote meerderheid van de organisaties van de sociale economie).

Ze maken ook een op onderwijs gebaseerde strategie mogelijk, vooral in plattelandsgemeenschappen, waar alternatieve strategieën op basis van toegang tot innovatieve technologieën of grotere financiële en administratieve middelen veel minder realistisch zijn.

Het Witboek over coöperatie en sociale economie van Valencia (Chaves et al., 2019) vermeldt dat de

bijdrage van organisaties van de sociale economie in verschillende opzichten zeer waardevol is, en milieueducatie is daar één van.

Om de educatieve waarde te vergroten, is het echter essentieel om het te promoten door middel van bewustmaking, communicatie en milieu-training, druk uitoefenen op lokale overheden, passiviteit aan de kaak stellen en burger mobilisatie bevorderen. De waarde van sociale-economische organisaties bij het verspreiden van kritisch denken over het huidige model en het voorstellen van alternatieve oplossingen wordt ook benadrukt. Gevoelens van stress en ongemak in verband met alarmerende sociale en ecologische veranderingen verbinden de strijd om zich aan te passen en de klimaatverandering te beperken met de strijd om meer welzijn te bereiken.

Onderzoekers hebben al bevestigd dat het aantal zelfmoorden toeneemt met stijgende temperaturen, en verdere analyse van de taal in meer dan 600 miljoen posts op sociale media suggereerde ook dat het mentale welzijn verslechtert tijdens warmere periodes (Burke et al., 2018).

Er zijn nieuwe termen bedacht: “solastalgie”, wanneer het leed is veroorzaakt door een traumatische ervaring van vernietiging van het milieu (Albrecht, 2005: 41), of “eco-angst”, een term beschreven door de American Psychological Association, in 2018 (Verplanken et al., 2020). Solastalgie is een neologisme waarvan de oorsprong wordt gezocht in de vereniging van het Latijnse woord “sōlācium” (troost, vreugde, troost) en het woord nostalgie, waarvan de Griekse wortel -algia fysieke of in dit geval morele pijn oproept.

Lamb (2020) citeert Zoë Schlanger, die nog meer magie toevoegt aan deze etymologische alchemie: “solastalgie” is een combinatie van drie elementen:

» **“solas”, wat verwijst naar het Engelse woord “troost” (dat komt van de Latijnse wortel “solari” wat rust betekent, in het licht van verontrustende omstandigheden).**

» **het verwijst naar “verlatenheid”, die zijn oorsprong vindt in het Latijnse “solus” en “desolare”, wat duidt op verlatenheid en eenzaamheid.**

» **en “algia” Griekse wortel die “pijn, lijden of ziekte” betekent.**

Om deze caleidoscoop van emoties nog spannender te maken, hebben Australische onderzoekers en psychologen onlangs een ander concept en een studie over “eco-woede” toegevoegd, wat aan toont dat het kan worden omgezet in gemeenschaps acties (waarvan vele, zoals we weten, worden uitgevoerd door de sociale economie entiteiten). Ze benadrukten inderdaad **eco-woede** als een belangrijke **emotionele motor** van sociale betrokkenheid bij de klimaatcrisis (Stanley et al, 2021).

In dezelfde zin benadrukt Rob Hopkins, de maker van het Transition Network dat hieronder wordt besproken, de motiverende ontevredenheid die eerder een aansporing kan zijn om prioriteiten en gedrag te heroverwegen en te handelen in overeenstemming met deze kritische beoordeling (in plaats van emotioneel geladen) (Hopkin, 2008). Het is net zo belangrijk om een breed debat over de behoeften te bevorderen en om in al onze praktijken het begrip limiet op te nemen en aan te nemen, zowel wat betreft bronnen als het leven zelf. Er is behoefte aan een debat over welzijn en uiteindelijk over hoe een goed leven te definiëren in een

context van complexiteit en mogelijke schaarste. Beide wegen - de deconstructie van consumen-tisme en het debat over behoeften en het goede leven - kunnen bijdragen aan de opbouw van het paradigma van toereikendheid en nuchterheid dat we nodig hebben in transities, waarbij we ons aanpassen aan de beschikbare middelen met criteria van duurzaamheid, rechtvaardigheid en equiteit. Dit zou helpen om individuele en collec-tieve verantwoordelijkheid te nemen om gemeen-schappelijke voorstellen op te stellen in het licht van de uitdagingen die zich voordoen (Prats et al., 2017:205).

Dit forum voor debat en de integratie van het be-grip grens wordt al uitgevoerd door verschillen-de organisaties van de sociale economie over de hele wereld. Waarom? Omdat er een meer radi-cale koerswijziging nodig is, een culturele revolu-tie (Latouche, 2009).

Er worden verschillende stappen in de richting van eco transities voorgesteld. Bijvoorbeeld:

Informeel, informeel en informeel over de wer-

kelijke gang van zaken en het reële risico van een ecologische/klimaatcrisis met gevolgen voor de beschaving. Omdat noch op sociaal-economisch niveau, noch veel minder op ecologisch niveau, het grootste deel van de mensheid beschikt over ri-goureuze informatie die niet wordt bepaald door economische en politieke belangen, waarvan de logica, indien ongewijzigd gelaten, uiteindelijk een wereldwijde catastrofe van beschavingspropor-ties zou veroorzaken. Van alle kwesties waarbij het nodig is om aan de samenleving te commu-niceren over de werkelijke omvang van wat er op het spel staat, is dit de belangrijkste (Prats et al., 2017:93).

Volgens schattingen van Pat Murphy hangt in de Verenigde Staten 67% van het totale nationale energieverbruik af van de persoonlijke keuzes en gewoonten van individuen zelf (met name in sec-toren als transport, voeding en huisvesting). Als het grootste deel van het energieverbruik direct kan worden gebaseerd op de levensstijl die we lei-den, mogen de macht van de burgers zelf en on-derwijs over de waarden die hun dagelijks leven beheersen niet worden onderschat als aanjagers van verandering (Eve of Nothing Association, 2019: 16). Natuurlijk moeten deze veranderingen in ge-woonten tegelijkertijd plaatsvinden met druk op

regeringen om aan te dringen op beleid dat bijdraagt aan de eco-sociale en energietransitie. Maar hoe meer bewustzijn er is op individueel, lokaal en uiteindelijk maatschappelijk niveau, hoe gemakkelijker het zal zijn om een georganiseerd verminderings-project uit te voeren.

Joanna Macy (2012) vertelt over een onderzoek van de psychologen Bibb Latané en John Darley waarin mensen werd gevraagd een formulier in te vullen, terwijl de kamer waarin ze zich bevonden gevuld was met rookachtige damp. De studie toonde aan dat wanneer er maar één persoon in de kamer was, ze veel sneller op de geur reageerden, bijna onmiddellijk, de kamer verlieten en hulp zochten.

In het geval van een groep mensen onder dezelfde omstandigheden, werd echter waargenomen dat mensen de neiging hadden om te vertrouwen op de acties van de mensen om hen heen voordat ze reageerden. Dus toen ze ze rustig het formulier zagen invullen, bleven ze niet reageren, zelfs tot het punt van hoesten door de opeenhoping van rook. De overgrote meerderheid van de stu-

die deelnemers bleef tot zes lange minuten in de kamer, voordat ze werden “gered” door de organisatoren van de studie. Een van de mogelijke interpretaties van dit onderzoek suggereert het grote belang van gedragsverandering bij individuen, een taak die de meeste non-profitorganisaties op zich nemen.

Om tegelijkertijd vooruitgang te boeken bij de vernieuwing van het denken (oude en nieuwe kennis), bij het uitwerken van routekaarten voor verandering, bij het leren van concrete ervaringen en bij de empowerment van burgers, moeten we proberen de “imaginaries of transitities” met de opkomst van doelstellingen, tijden, ervaringen en vooral met participatieve processen die de empowerment van burgers voeden. Omdat alleen brede overeenkomsten en wensen voor verandering kunnen worden gearticuleerd rond projecten voor de toekomst die worden ontwikkeld met brede democratische participatie (Prats et al., 2017: 93).

Bovendien is consumentisme zo’n centraal thema geworden dat het kan worden gebruikt als hefboom voor verandering op andere gebieden en als uitgangspunt om de verbanden tussen consumentisme en ecologische crisis te benadrukken. Een goed voorbeeld van de activiteit van organisa-

ties van de sociale economie op dit gebied zijn de Britse liefdadigheidswinkels. Ze zijn gebaseerd op de idealen van de circulaire economie, door enerzijds tweedehands goederen aan te nemen en te verkopen en anderzijds de winst te schenken aan verschillende sociale en ecologische doelen.

In het VK helpen liefdadigheidswinkels door dingen te hergebruiken en te recyclen die anders op de vuilnisbelt zouden belanden en daarmee de CO2-uitstoot te verminderen, met ongeveer 3,7 miljoen ton per jaar. Bovendien hebben volgens onderzoek zes op de tien Britten in een jaar tijd iets gekocht bij een kringloopwinkel (Owen, 2013). Volgens de Charity Retail Association hergebruiken liefdadigheidswinkels meer dan 90% van de kleding, meer dan 90% van de boeken en 85% van de gedoneerde elektronische goederen. In 2018/19 werd in Groot-Brittannië 339.000 ton textiel bespaard dankzij de liefdadigheids retail. De Vereniging benadrukt ook de volgende voordelen van dit soort alternatieve handel:

- » **bevordering van hergebruik en recycling.**
- » **vermindering van de hoeveelheid afval.**

- » **besparing op gemeentelijke afvalstoffenheffing.**

- » **vermindering van grofvuilinzameling.**

- » **“fast fashion” terugdringen en een minder consumentistische houding bevorderen.**

- » **het bevorderen van ruilen en kopen en verkopen op lokaal niveau.**

Dit alles afgezien van het creëren van werkgelegenheid en het bevorderen van solidariteit: volgens de statistieken hadden Britse liefdadigheidswinkels meer dan 25.500 mensen in dienst en werkten ze met meer dan 233.000 vrijwilligers (de grootste vrijwilligersgroep van het land), in 11.209 geregistreerde winkels (Charity Retail Association Jaarverslag, 2020). Bovendien zijn hun werknemers vaak nauw geïntegreerd in hun gemeenschap: 70% van de beheerders van kringloopwinkels komt uit de buurt van hun winkel en 40% woont al meer dan 20 jaar in de buurt. Wat betreft vrijwilligers: 75% van de vrijwilligers van de liefdadigheidswinkel vindt dat vrijwilligerswerk hen heeft geholpen nieuwe vaardigheden te leren en waardeert de ervaring zeer. Bovendien gelooft 61% dat vrijwilligerswerk een positieve invloed heeft of heeft gehad op hun fysieke en mentale gezondheid en gelooft meer dan 80% dat het hun gevoel van eigenwaarde verbetert (Harrison-Evans, 2016).

Dat gezegd hebbende zou men kunnen stellen dat dergelijke initiatieven nauwer verbonden zijn met de circulaire economie dan met de de-growth-beweging. Onderzoekers (Schroeder et al, 2019) erkennen echter dat beide actiekaders (hoewel we ons zeker bewust moeten zijn van hun vele verschillen) overeenkomsten en nuttige aanvullingen hebben. Ze hebben allebei een gemeenschappelijk doel: ze proberen allebei de huidige situatie te verbeteren en een situatie te bereiken waarin de samenleving de biofysische grenzen van de planeet respecteert.

De krachten bundelen zal uitdagingen blijven opleveren. Bovenal, zoals de filosoof Jorge Riechmann erkent, omdat “we slecht zijn in zelf-beheersing” (de Grieken noemden deze deugd “enkráteia”). Hij vervolgt echter dat het juist “zelf-beheersing is die ons tot mens maakt (...) “Om te kunnen profiteren van een situatie, ten koste van het schaden van een ander, en dit niet te doen: dat is wat ons menselijk maakt.” (2015: 230).

Schroeder erkent ook dat met reflectie, inzet en een meer concrete articulatie veel vooruitgang

mogelijk zal zijn als het gaat om het samenbrengen van het werk van entiteiten in de circulaire economie met de postulaten van de donut economie. In Spanje zijn er zelfs al enkele initiatieven in de sociale economie die een veel serieuzere aanpak hebben gevolgd, rekening houdend met de biocapaciteit van de planeet.

In Galicië is er sinds 2008 een vereniging genaamd “Véspera Nada, por unha Galiza sen petróleo”, wiens naam verwijst naar het populaire Galicische gezegde “Dia de muito, véspera de nada” (in het Engels: “dagen van overvloed, toekomst van niets”) die waarschuwt voor “de magere koeien die meestal komen na voorspoedige tijden” (Asociación Véspera de Nada, 2012: 14).

De missie van deze entiteit bestaat erin de risico's van de achteruitgang van de industriële beschaving tot een minimum te beperken, zodat zoveel mogelijk mensen kunnen zeggen dat ze, hoewel ze ‘veel’ van de overvloed verloren die de olie hen had gegeven, niet op de “toekomst van niets”, maar over de toekomst van ‘genoeg’ hebben en terugkeren naar een waardig leven binnen de fysieke grenzen van de planeet.

Wil je meer weten? ??

WATCH

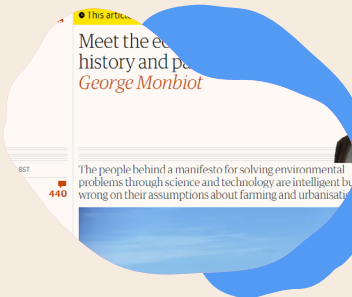
Creëer om te regenereren - 6/7 Donut Economics

WATCH

Het verhaal van dingen

Maak kennis met de ecomodernisten: onwetend van de geschiedenis en paradoxaal ouderwets: George Monbiot: The Guardian

Praktische oefening

Zoals we in dit hoofdstuk over technologie bespraken, bieden we in dit gedeelte een online tool aan om je eigen grafische representaties van de donut economie te maken, of het nu voor je eigen persoon is, je familie, je vriendengroep, je organisatie, je zakelijke voorstel, enz. Het kan zelfs worden gebruikt om te focussen op een enkele specifieke activiteit.

De ringen kunnen worden gebruikt om verschillende schalen en contexten te verkennen. Welke u kiest om op te nemen of uit te sluiten, hangt af van wat u analyseert en wat u belangrijk vindt.

Dus, hoe creëren we onze eigen grafiek met jonge mensen? We volgen de link naar de eenvoudige Donut Graph Creator, die persoonlijke of meer traditionele donuts kan maken, afhankelijk van wat we nodig hebben.

We kunnen beginnen door simpelweg op de knop “Test” te drukken, onderaan de pagina, om direct een willekeurige grafiek te krijgen waarmee kan worden gespeeld om wat basisideeën op te doen. Er is ook een knop “Wissen” die alle dimensies uit de huidige grafiek verwijdert zodra u klaar bent om te beginnen.

“Twijfel er nooit aan dat een kleine groep ge-
engageerde burgers de wereld kan verande-
ren. Eigenlijk kan alleen dat het doen”.

Margaret Mead

5. Donut Economie en werken met jongeren in onze gemeenschappen

5.1 Wat kan er worden gedaan?

De vrijwillige eenvoud die hierboven is besproken, impliceert een manier van leven waarbij bewust afval wordt geminimaliseerd en intensief gebruik wordt gemaakt van hulpbronnen. Maar dit is niet alles. Tegelijkertijd probeert het ook “het goede leven” opnieuw uit te vinden, door geleidelijk meer tijd en energie te besteden aan het zoeken naar niet-materialistische bronnen van bevrediging en betekenis (Alexander, 2015).

In het vorige hoofdstuk zijn enkele voorstellen belicht die verband houden met werk en voor het grootste deel, het postulaat om het te beperken. Zullen we er echter in slagen om een leven te leiden dat als “goed” kan worden beschouwd door onze werkuren te verkorten, de beschikbare middelen voor dagelijks gebruik te verminderen en het commerciële aanbod te beperken waaraan we (ten onrechte) gewend zijn geraakt?

Dit is precies waar de Donut Economie pleit voor een transformatie van het concept van wat het betekent om goed te leven: om van “wel hebben” naar “welzijn” te gaan, om uiteindelijk een “welzijn” te worden (Natale et al. al., 2016:52).

Met andere woorden, “de pijler (onvervaardig, getoet op wat er is gezegd) is de triomf van het sociale leven over de logica van eigendom en onbeperkte consumptie. De werkwoorden die tegenwoordig ons dagelijks leven beheersen, zijn hebben-doen-zijn: als ik dit of dat heb, dan zal ik dit doen en zal ik gelukkig zijn” (Taibo, 2009:57).

Vandaag de dag worden we echter geconfronteerd met een kritische benadering van het (neo) malthusianisme die stelt dat de mensheid niet langer alleen haar eigen grenzen moet, maar moet stellen en gehoorzamen om binnen die van de planeet te blijven.

Waarom? De aarde zal blijven bestaan zelfs als we deze grenzen overschrijden, maar hoe zit het met de mens?

Zoals al eerder werd uitgelegd, is het zeer waarschijnlijk dat er geen voorwaarden meer zullen zijn die een goed leven (zoals we dat vandaag begrijpen) mogelijk maken. De manier om zo'n apocalyptische toekomst (of 'petrocalyptisch', in navolging van de titel van het boek van de we-

tenschapper Antonio Turiel, 'Petrocalypse: Global Energy Crisis and How We Will (Not) Solve It', 2020) te vermijden, is daarom niet wachten op enkele "externe" limieten om ons tegen te houden, maar om ze zelf al vast te stellen, bijvoorbeeld op het verbruik van bronnen of emissies (Kallis, 2019).

5.2 Hoe vind je motivatie? Homo consumers of the Easterlin's Paradox

Velen beweren dat geluk niet afhangt van het (stijgende) BBP en vaak is deze reflectie gebaseerd op de beroemde "Easterlin-paradox".

In een in 1974 gepubliceerd artikel ontwikkelde de Amerikaanse econoom en academicus Richard Easterlin de stelling dat nationale economische groei slechts tot een bepaald punt zorgt voor een gemiddelde groei van de tevredenheid met het leven in de samenleving, waarboven verdere bbp-groei zijn impact verliest.

Bovendien worden op individueel niveau binnen elk land, degenen die tot de rijkste groep behoren als gelukkiger beschouwd dan degenen die tot de

armste behoren (hoewel precies hetzelfde inkomen hen in een groep met meer of minder koopkracht zal plaatsen, afhankelijk van de land). Dit geeft aan dat de basis van geluksdifferentiatie de relatieve positie in de sociale hiërarchie is, niet het absolute inkomen.

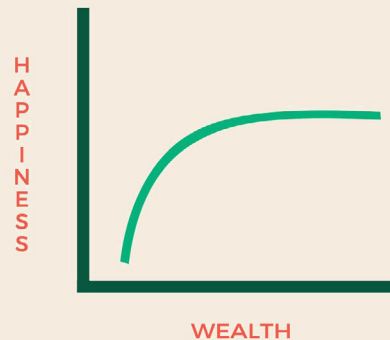
Deze hypothesen beantwoordden de vraag of geld bijdraagt aan geluk in het algemeen met een ja. De intensieve ontwikkeling van het kapitalisme draagt bij tot meer geluk.

Het klassieke antwoord van Easterlin is dat op nationaal niveau het najagen van rijkdom een nutteloze bezigheid is omdat verdere ontwikkeling,

na uit de armoede te zijn gekomen, menselijke kracht opslokt, zonder noemenswaardige voordelen op te leveren.

De praktijk bevestigt dit: de Verenigde Staten hebben zich sinds het midden van de 20e eeuw

WEALTH AND WELL-BEING THE EASTERLIN PARADOX

HAPPINESS RESEARCH
INSTITUTE

dynamisch ontwikkeld, maar het geluksniveau van de samenleving neemt niet toe.

Velen hebben deze studie bekritiseerd (Hagerty en Veenhoven, 2003) of zelfs bespot door erop te wijzen, niet zonder een zekere mate van racisme, dat de bevindingen alleen van toepassing zouden zijn in de context van de landen van het Globale Zuiden, vanwege culturele of gebruikelijke verschillen van hun inwoners.

Toch hebben de aannames van het fenomeen van Easterlin de functionaliteit ervan in veel andere landen bevestigd (Easterlin et al., 2010). Meer recent analyseerden Fanning en O'Neill (2019) de periode 2005-2015, in 120 landen, en blijven de resultaten van Easterlin bevestigen.

Bovendien hield Veenhoven er geen rekening mee dat de impact van de gemiddelde inkomensgroei ook afhangt van de spreiding ervan in de samenleving (een concept dat in een ander deel van dit artikel zal worden uitgewerkt, vanwege het belang ervan in de Economics of the Donut). **Als alle groei en zijn overschotten worden geconsumeerd door een zeer kleine groep mensen, kan het zijn dat de samenleving als geheel deze groei helemaal niet waarneemt (dit is bijvoorbeeld het geval in niet-democratische**

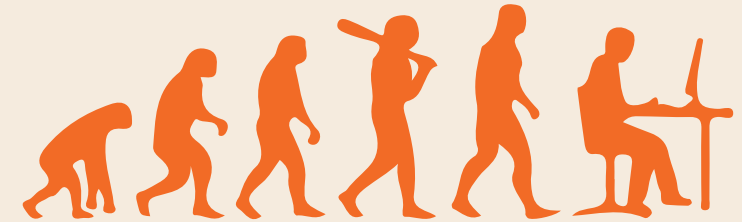
ontwikkelingslanden die hun inkomen halen uit toerisme of de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen).

Dat gezegd hebbende; waarom verhoogt het verhogen van het inkomen op zich, ongeacht de relatieve sociale positie, het geluk niet? Hier zijn twee mechanismen beschreven (in het boek van Robert Frank "Luxury fever: waarom geld tekortschiet in de bevrediging in een tijdperk van overdaad", 1999):

- Het wennen aan nieuwe prikkels (een nieuwe, duurdere auto wekt na een tijdje geen plezier meer op) en

- Het toenemen van aspiraties(aangezien sommige verlangens worden bevredigd, ontstaan andere, nieuwe en vaak uitgebreidere).

De gewenningsfactor wordt goed beschreven door de Amerikaanse psycholoog DG Myers wanneer hij zegt dat "de luxe van gisteren misschien weldra de behoeften van vandaag en de memorabilia van morgen kunnen worden" (2000:60). De factor van stijgende aspiraties wordt door Kallis als volgt beschreven: "Als iedereen een Ferrari zou bezitten, dan zou een Ferrari niet langer een "Ferrari" zijn. Het zou het equivalent zijn van een Fiat Cinquecento, een massa auto" (2015: 137)

Beide factoren hebben te maken met het fenomeen beschreven door de psycholoog en psychoanalyticus Erich Fromm, namelijk: de **Homo consumers** (1976:172). "Ik consumeer, dus ik ben" (Parrique, 2019:151) of, in de ironische woorden van de filosoof Cornelius Castoriadis: "**Ik heb liever een nieuwe vriend dan een nieuwe auto, maar hoeveel is een vriend waard?**" (Castoriadis, 2010, in Latouche, 2020:146).

Hoe dan ook, de vraag die ten grondslag ligt aan de stelling van Easterlin is of er andere, goedkopere en makkelijkere manieren zijn om geluk te verkrijgen dan door geld te verdienen. Zijn studie toont aan dat zorgen voor geluk door het bbp te verhogen niet alleen de verkeerde strategie is, maar ook een kostbare. Een stijgend inkomen gaat vaak gepaard met stress, onzekerheid en ten koste van gezondheid of interpersoonlijke contacten, waardoor veronderstelde voordelen in nadelen veranderen als het over een "goed leven" gaat. de arvelt, muutes oletatavad kasud puudusteks.

Activiteit: Rollenspel: “Het eiland van geluk”.

Doelstellingen

- Inzicht in de relatie tussen inkomen, rijkdom en perceptie van geluk.
- Ontdek de “Easterlin Paradox” in een interactieve context.
- Stimuleer kritische reflectie over de waarde van geld en geluk.
- Ontwikkel empathie en communicatieve vaardigheden door middel van rollenspellen.
- Het debat over economische concepten en persoonlijk welzijn bevorderen.

Duur:

60 - 90 minuten.

Ontwikkeling van de activiteit

Introductie (10 min):

- Korte uitleg van de “Easterlin-paradox”.
- Presentatie van de spelomgeving: een eiland waar geluk en hulpbronnen ongelijk verdeeld zijn. Lees de onderstaande inleiding tot het rollenspel voor: het verhaal “Het eiland van geluk”.

Roltoewijzing (10 min):

- Elke jongere krijgt een personage met verschillende niveaus van “rijkdom” en “geluk”.
- Ze krijgen de tijd om vertrouwd te raken met hun karakter.

Het spel (30-40 min):

- Jonge mensen gaan met elkaar om, afhankelijk van hun rol, en worden geconfronteerd met situaties waarin ze beslissingen moeten nemen die hun rijkdom en geluk beïnvloeden.
- Het omvat situaties zoals investeringsmogelijkheden, uitgaven aan luxe of ervaringen, en morele dilemma's.

Discussie en reflectie (20-30 min):

- Groepsdiscussie over ervaringen en genomen beslissingen.
- Reflectie over hoe hun perceptie van geluk veranderde tijdens de spel.

Vragen om de inhoud van de activiteit te evalueren en te bespreken.

- Hoe heeft uw niveau van “rijkdom” in het spel uw niveau van “geluk” beïnvloed?
- Was er een moment in het spel waarop je het gevoel had dat je met geld geen geluk kon kopen?
- Hoe voelde het om met andere mensen om te gaan die meer of minder ‘geluk’ hadden dan jij?
- Welke beslissingen heb je genomen waarvan je denkt dat ze je geluk hebben vergroot, en welke hebben je geluk verkleind?
- Denk je dat het geluk van je personage meer afhing van relaties of van middelen?

-
- Wat heb je door dit spel geleerd over de waarde van geld en geluk?
 - Denk je dat geluk kan worden gemeten of vergeleken? Waarom of waarom niet?
 - Hoe beïnvloeden de beslissingen van andere spelers jouw ervaring in het spel?
 - In welke situaties was samenwerking met anderen gunstig voor uw geluk?
 - Hoe zou je geluk in je echte leven definiëren na dit spel?

Inleiding tot het rollenspel: het verhaal “Het eiland van geluk”.

Welkom, jonge avonturiers, bij een unieke en eye-openende ervaring. Vandaag gaan we op reis naar een bijzondere plek, een plek waar ideeën over rijkdom, geluk en leven op onverwachte manieren met elkaar verweven zijn. Ik presenteer u ‘The Island of Happiness’, een rollenspel dat is ontworpen om de fascinerende ‘Easterlin Paradox’ te verkennen.

In onze samenleving horen we vaak dat ‘geld niet gelukkig maakt’, maar we zien ook hoe mensen streven naar meer rijkdom, in de overtuiging dat dit hen meer vreugde en voldoening zal brengen. De ‘Easterlin Paradox’, vernoemd naar econoom Richard Eas-

terlin, daagt ons uit om dieper na te denken over deze relatie tussen geld en economie. geluk. Is geld echt een directe route naar geluk, of spelen er andere factoren?

In 'Happiness Island' krijgt ieder persoon een uniek personage met zijn eigen verhaal, welvaartsniveau en beleving van geluk. Sommige mensen zullen rijk zijn, anderen niet zo rijk, en sommigen ergens daar tussenin. Door hun interacties, beslissingen en dilemma's zullen ze onderzoeken hoe deze factoren het geluk van hun personages beïnvloeden.

Dit spel is niet alleen een kans om plezier te hebben en je fantasie te gebruiken, maar ook om na te denken over je eigen leven en percepties. Ik nodig je uit om je volledig te verdiepen in je personages, kritisch na te denken en je in te leven in de ervaringen van anderen.

Aan het einde van het spel hebben we een open debat en een groepsdiscussie. Dit is een kans om uw ervaringen te delen, van elkaar te leren en misschien geluk vanuit een nieuw perspectief te bekijken.

Dus bereid je voor, open je geest en hart, en laten we aan dit avontuur beginnen naar 'The Island of Happiness'.

Mogelijke rollen voor het spel.

-Bedrijfsleider: Ze hebben een succesvol bedrijf op het eiland, met veel rijkdom maar weinig vrije tijd. Doelstellingen: Maximaliseer rijkdom, onderzoek hoe geld relaties en persoonlijke tevredenheid beïnvloedt.

-Kunstenaar: Getalenteerde kunstenaar met beperkte financiële middelen, die creativiteit belangrijker vindt dan geld. Doelstellingen: Geluk vinden door middel van kunst en expressie, ondanks financiële beperkingen.

-Persoon die voor de gemeenschap werkt: Ze werken in een NGO, hebben niet veel geld, maar veel relaties en ervaring. Doelstellingen: Breng een evenwicht tussen belonend werk en de behoefte aan middelen, onderzoek de impact van het helpen van andere mensen op hun geluk.

-Student met ambitie: Jonge student met grote dromen en ambities, maar momenteel met beperkte middelen. Doelstellingen: Zoek naar mogelijkheden om te groeien en hun doelen te bereiken, ervaar de balans tussen inspanning en beloning.

-Gepensioneerde: oudere persoon die zijn hele leven heeft gewerkt, een matige rijkdom heeft vergaard en nu een rustig leven leidt. Doelstellingen: Geluk vinden in de kleine dingen in het leven, wijsheid en ervaringen delen met jongere mensen.

Regels van het spel

- Respecteer de rol: Elke persoon moet trouw blijven aan het toegewezen karakter en handelen en beslissingen nemen in overeenstemming met zijn rol.
- Tijdgebonden interacties: Interacties tussen personages zullen in de tijd beperkt zijn, om ervoor te zorgen dat iedereen de mogelijkheid heeft om te communiceren.
- Gebruik van de “geluksmunt”: elke beslissing of actie heeft invloed op het aantal “geluksmunten” dat elk personage bezit, die hun niveau van tevredenheid en welzijn vertegenwoordigen.
- Beslissingen en gevolgen: Keuzes die door spelers worden gemaakt, kunnen gevolgen op de lange termijn hebben in het spel, waardoor hun geluk en dat van anderen worden beïnvloed.
- Pauzes voor reflectie: er zullen specifieke momenten zijn om na te denken over de acties en deze met de andere spelers te bespreken, en om de verdieping van de spelervaring te bevorderen.

5.3 Waarom zijn emoties belangrijk? en wat is een voorbeeld van een nieuw paradigma?

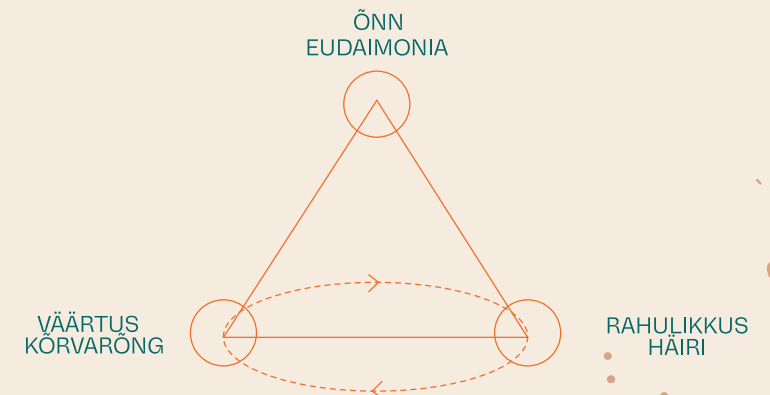
De Franse econoom en denker Serge Latouche heeft recentelijk (2020) een aantal interessante taalkundige, sociologische, filosofische en historische inzichten aan dit debat bijgedragen.

Zo maakt hij onderscheid tussen 'het goede leven' (in Latijns-Amerika 'goed leven' genoemd) en 'geluk'. In tegenstelling tot het 'goede leven', waarvan hij de oorsprong zoekt in het Griekse concept van eudaimonia, veel breder, dieper en gebaseerd op deugd, ethiek en het statische karakter ervan, verscheen het concept van geluk voor Latouche veel later, is het niet statisch en niet equivalent naar het goede leven, maar naar het beste leven.

Locke stelt het "streven naar geluk" als doel, en met hem zoeken Bentham en vele anderen "het grootste geluk".

De Onafhankelijkheidsverklaring van de Verenigde Staten van Amerika in 1776 (een zogenaamd ongerept land waar verlichtingsidealen gerealiseerd kunnen worden) put uit deze filosofen en stelt dat het leven gaat over "leven, vrijheid en het nastreven van geluk" (Latouche, 2020:137).

Daarbij legt hij uit dat de (vaak zelfs giftige) obsessie van vandaag om tegen elke prijs 'geluk' of 'positiviteit' te vinden, in hetzelfde tijdperk werd geboren als het concept van het nastreven van

economische winst tegen elke ethische, sociale of ecologische prijs.

Groei of, zoals niet zonder enige ironie wordt gezegd, 'growthisme' wordt al jaren niet meer gezien als de enige mogelijkheid.

Al in 2008 heeft de Franse regering een commissie ingesteld om te analyseren hoe succes anders dan het bbp kan worden gedefinieerd. In hetzelfde jaar lanceerden de OESO en de Europese Unie de campagne "Beyond GDP", waarin Nobelprijswinnaars Joseph Stiglitz en Amartya Sen een studie publiceerden over de rol van het GDP bij de ontwikkeling van een nieuwe definitie van succes: "Mismeasuring our lives: Waarom het BBP niet klopt". Daarin stelden ze een nieuwe maatstaf voor: de Better Life Index, waarin elementen als gezondheid, onderwijs, werk en welzijn worden meegenomen.

Aan de andere kant proberen pogingen als de **Index of Sustainable Economic Welfare** of de **Genuine Progress Indicator** de meting van het BBP te corrigeren door de concepten van de ecologische en sociale kosten ervan te introduceren.

Premier van **Nieuw-Zeeland , Jacinda Ardern** , trok in 2019 media-aandacht door te verklaren dat ze afstand deed van de maatstaf voor het bbp, ten gunste van een andere maatstaf die het menselijk welzijn breder omvat en weerspiegelt. **Nicola Sturgeon uit Schotland** volgde vrijwel onmiddellijk, samen met **Katrin Jakobsdottir uit IJsland**.

Laten we eerlijk zijn: de wereld verandert en het bbp, als maatstaf, raakt steeds meer achterhaald.

Het is mogelijk dat een dergelijke situatie zich de afgelopen 30 jaar al voordeed in **Bhutan (een goed georganiseerd feodaal boeddhistisch land), waar de koning het BBP verving door Bruto Binnenlands Geluk of Bruto Nationaal Geluk** (Larmer, 2008). Bovendien werden collectieve acties die het gevoel van welzijn vergroten en consumptisme en concurrentie tegengaan actief aangemoedigd. Ondanks de lage inkomens zijn Bhutanese mensen gelukkig, zoals gerapporteerd door het Bhutan Centre for **Gross National Happiness** Studies.

Kortom, hoewel het verhaal over hoe economische groei bijdraagt aan sociale groei erg verleidelijk is (vooral omdat het al tientallen jaren onomstreden is), stellen wetenschappers het vandaag al in twijfel en het lijkt erop dat het verband tussen economische groei en veronderstelde vooruitgang is niet meer zo vanzelfsprekend. Waarom? Groei is niet wat er is veranderd, wat

telt is hoe inkomen wordt verdeeld en in hoeverre het wordt geïnvesteerd in diensten voor burgers. Hickel wijst er zelfs op dat voor het overgrote deel van de geschiedenis van het kapitalisme groei geen welvaartsverbeteringen bracht in het leven van de meerderheid van de bevolking, maar juist het tegenovergestelde, gebaseerd op het concept van “kunstmatige schaarste”, dat is ontstaan door de belangen van de toenmalige landeigenaren (2020:170).

Activiteit: “Hoe we ons bruto innerlijk geluk kunnen opbouwen”.

Doelstellingen

- Begrijp het concept van ‘bruto binnenlands geluk’ en hoe dit verschilt van het bruto binnenlands product. Zie de introductie hieronder.
- Denk na over de factoren die bijdragen aan geluk en welzijn in ons leven.
- Stimuleer kritisch denken en discussie over welke aspecten van het leven het meest waardevol zijn voor het collectieve welzijn.
- Het ontwikkelen van samenwerking en effectieve communicatieve vaardigheden.

Materialen

- Schoolbord of flip-over.
- Markers of krijt.
- Papier en pennen.
- Gedrukte exemplaren van een korte samenvatting van het bruto binnenlands geluk in Bhutan.

Ontwikkeling van de activiteit

- Theoretische inleiding (15 minuten): Introduceer het concept van het bruto binnenlands geluk (GDH), en leg uit hoe en waarom het in Bhutan wordt gebruikt in plaats van het bbp.
- Groepswork (30 minuten): Elke groep moet de factoren bespreken en benoemen waarvan zij denken dat ze het meest bijdragen aan het geluk en welzijn van een gemeenschap. Daarna presenteert elke groep hun ideeën aan de rest.
- Creatie van een “GDH-indicator” (45 minuten): Elke groep zal zijn eigen GDH-indicator creëren, waarbij de belangrijkste aspecten van welzijn en geluk worden geselecteerd die in de discussie zijn geïdentificeerd. Ze moeten verantwoorden waarom ze voor elke factor hebben gekozen.
- Presentatie en reflectie (30 minuten): Elke groep presenteert hun GDH-indicator. Dit zal worden gevolgd door een discussie over de overeenkomsten en verschillen tussen de groepen, en wat ze onthullen over onze perceptie van geluk.

Reglement

- Respecteer de mening van anderen.
- Actieve deelname van alle leden van de groep.
- Zorg voor een positieve en constructieve houding.

Voorbeeld van een inleiding tot de activiteit.

Welkom bij een unieke en verrijkende ervaring waarin we het concept van bruto binnenlands geluk (GDH) zullen verkennen, een innovatief alternatief voor het bruto binnenlands product (bbp), dat wordt gebruikt in het koninkrijk Bhutan.

Via deze activiteit zullen we ons onderdompelen in een reis van ontdekking, reflectie en debat over wat geluk en welzijn werkelijk betekent in ons leven en in onze samenleving. In een wereld waar we succes vaak afmeten aan economische en materiële groei, biedt

Bhutan een ander perspectief, waarbij de nadruk ligt op het menselijk welzijn en de harmonie met het milieu. Maar wat houdt deze maatregel eigenlijk in? Hoe kunnen we het toepassen in onze context en in ons leven?

Tijdens onze sessie zullen we deelnemen aan groepsdiscussies, creatieve activiteiten en reflecties die ons in staat zullen stellen het concept van GDH beter te begrijpen en hoe dit contrasteert met het traditionele BBP. We zullen de verschillende factoren onderzoeken die bijdragen aan een echt gevoel van geluk en welzijn, niet alleen op in-

dividueel niveau, maar ook op gemeenschaps- en mondiaal niveau.

Deze activiteit is meer dan een academische oefening; het is een kans om verder te kijken dan het conventionele, om onze huidige prioriteiten in twijfel te trekken en na te denken over hoe we, individueel en als samenleving, kunnen evolueren naar een meer holistisch en betekenisvol ontwikkelingsmodel. Dus hier gaan we op een spannende, verrijkende en hopelijk transformerende reis, terwijl we onze eigen versie van Gross Inner Happiness bouwen.

Evaluatievragen en groepsdiscussie over de activiteit.

- Welke factoren vindt u het belangrijkste voor geluk en waarom?
- Hoe verhouden uw ideeën over geluk zich tot die van uw leeftijdsgenoten?
- Wat heb je geleerd over hoe verschillende culturen verschillende aspecten van het leven kunnen waarderen?
- Hoe zou u het concept van GDH kunnen toepassen in uw dagelijks leven of in uw gemeenschap?
- Welke veranderingen denk je dat er in jouw samenleving nodig zijn om meer aandacht te besteden aan het bruto binnenlands geluk?

5.4 De rol van de sociale economie

De donut economie richt zich duidelijk op de noodzaak van een systeemverandering, zodat het verbruik van bronnen binnen de veilige ruimte beperkingen van de planeet wordt gebracht en onze levenskwaliteit niet langer afhankelijk is van continue groei.

Tegelijkertijd moet de transformatie een solide basis van sociale rechtvaardigheid hebben (anders zou het gegarandeerd mislukken, zoals het voorbeeld van de protesten van de “gele vesten” in Frankrijk laat zien).

Een belangrijk onel van ontwikkeling zijn daarom de sociale eisen, zoals het universeel basisinkomen, de universele basisdiensten, de vermindering van sociale ongelijkheden, de versterking van lokale gemeenschappen (bijvoorbeeld door middel van lokale valuta of gemeenschap ondersteunende entiteiten) of de introductie van een maximuminkomen en progressieve belastingheffing.

De donut economie is daarom het concept dat de **noodzakelijke actie voor het verminderen van consumptieniveaus combineert met de eisen voor sociale rechtvaardigheid die een goed leven mogelijk maken**. Dat is in veel gevallen beter dan de instabiliteit die tegenwoordig wordt geboden door het neoliberale kapitalisme model (Cosme et al., 2017, Hirvilammi en Koch, 2020).

Daarom is een van de belangrijkste overeenkomsten tussen de donut economie en het werk van organisaties in de sociale economie de focus op **menselijke samenwerking en solidariteit in acties**.

Deze collectiviteit (of het nu gaat om het gedeelde gebruik van ruimten, bibliotheken, tuinen, transport, huisvesting of enig ander goed of dienst) indien democratisch en succesvol beheerd, zou geen opoffering betekenen, maar eerder rijkere sociale relaties waardoor de ecologische voetafdruk wordt beperkt.

Dit idee van de onderlinge afhankelijkheid van mensen lijkt ook erg op de hierboven genoemde zorgrevolutie en zou opnieuw een fundamenteel onel van het menselijk leven moeten worden.

Als de hierboven genoemde maatregelen de acties zijn die we moeten ondernemen om te leren leven zonder olie, is de context voor al deze acties noodzakelijkerwijs de gemeenschap. De geschiedenis leert dat er een verband bestaat tussen de gemeenschap factor, mensen die elkaar steunen en materiële armoede, als gevolg van economische neergang (...) De meest urgente taak voor onze soort is de vorming van coöperatieve groepen van mensen die betrokken zijn bij de ethische en duurzaam gebruik van het land en zijn hulpbronnen, aangezien we die taak niet aan overheden en de industrie kunnen overlaten (Bill Mollison, beschouwd als een van de grondleggers van de permacultuur beweging, 1988, Eve of Nothing Association 2012: 177).

Bovendien, zoals Ted Trainer (2020) ons eraan herinnert, zijn helaas maar weinigen op de hoogte van Kropotkin's krachtige analyse van de rol van wederzijdse hulp in de natuur en vooral in de menselijke samenleving, gepubliceerd in zijn boek "Mutual Aid" (1902). Een van zijn bevindingen was dat mensen een sterke drang hebben naar

samenwerken, helpen en met elkaar uitwisseling aangaan, wat zelfs een grote evolutionaire betekenis heeft omdat het het vermogen van de groep of soort om te overleven versterkt.

Het recente boek "Humankind: A Hopeful History", van de Nederlandse denker en historicus Rutger Bregman, gaat dieper in op hetzelfde punt. Paul Servigne (2021) voegt eraan toe : "De enige manier om deze eeuw te overleven, is door elkaar te

A photograph of a woman with short dark hair, wearing a vibrant purple long-sleeved shirt and a blue patterned skirt. She is standing in a greenhouse or conservatory, surrounded by lush green plants and vines. The background shows the glass and metal structure of the building. The image is framed by a dark, wavy border.

«La vida es una unión
simbiótica y cooperativa
que permite triunfar
a los que se asocian»

helpen" (Hamilton, 2021: 1), "het leven bezette de aarde niet na een gevecht, maar door een netwerk van samenwerking over het oppervlak te verspreiden" (Margulis, 2013: 12).

De filosoof Arne Naess erkent ook dat gemeenschaps-autonomie, coöperatieve banden of ecologische gevoeligheid die het heersende consumerisme vervangen, attitudes van het alternatieve sociale model zijn (Speranza, 2006).

Dit hangt samen met de sociale economie, waarvan het kernconcept dat van sociaal kapitaal of het algemeen welzijn is. Met andere woorden: het vermogen tot interpersoonlijke samenwerking binnen groepen en organisaties om gemeenschappelijke belangen na te streven (Coleman, 1990); of netwerken, normen en sociaal vertrouwen die coördinatie en samenwerking voor wederzijds voordeel vergemakkelijken (Putnam, 1995).

De waarden die de essentie vormen van sociaal kapitaal, zoals vertrouwen, eerlijkheid, verantwoordelijkheid en het wederkerigheidsbeginsel, zijn de lijm die de steeds functioneler diverse en gefragmenteerde werkelijkheid samenbindt.

Deze middelen lijken ook het meest effectief te zijn bij het opheffen en verminderen van sociale disfuncties en hun activering is noodzakelijk voor het bestaan van het maatschappelijk middenveld. Sociaal kapitaal vormt ook de basis voor het

beperken van expansief individualisme (gestimuleerd door vele diepgewortelde culturele patronen in zogenaamde postmoderne samenlevingen).

Bovendien vormt sociaal kapitaal historisch gezien een tegenwicht tegen het bestaan van een onderdrukkende staat (die de vrijheden van burgers schendt) en een almachtige paternalistische staat (die handelt met overbescherming).

Op de Conferentie van de Verenigde Naties over duurzame ontwikkeling die van 20 tot 22 juni 2012 plaatsvond, benadrukten vertegenwoordigers uit 190 landen over de hele wereld voor het eerst het belang van de sociale economie. Bovenal werd de rol van de coöperatieve beweging benadrukt, in het kader van:

» **bijdragen aan de verbetering van sociale integratie,**

» **bijdragen aan de verbetering van maatschappelijke participatie,**

» **bijdragen aan armoedebestrijding.**

Hoe brengen we dit in de praktijk?

We weten dat de sociale economie zich ontwikkelt aan de rand van kapitaalaccumulatie, ze groeit dankzij een ander type organisatie waar er nieuwe manieren zijn om te beheren, te handelen en resultaten te behalen die alleen kunnen worden herkend binnen de parameters van een dergelijke economie. In tijden van crisis vragen we ons af of het ons nieuwe kansen biedt. Ik geloof oprecht dat dit het geval is en we kunnen zien dat er nu andere manieren van omgaan, werken en uitwisselen aan het ontstaan zijn. Als we in Latijns-Amerika al ervaringen kenden die gebaseerd waren op ruilhandel en ruilen en zelfs op het creëren van een sociale valuta (een ruileenheid of tijd, zonder enige relatie met de circulerende valuta), vinden we nu in onze omgeving minderheids-initiatieven die ons herinneren aan die realiteit die ons erg ver weg leek. We kennen buurten of afgebakende gebieden die informeel zijn begonnen met het uitwisselen van diensten, voorwerpen, voedsel of iets anders dat een persoon kan aanbieden in ruil voor iets dat hij nodig heeft en op basis van dit model ontstaan er sociale initiatieven en informele netwerken die gemeenschaps voedselbanken, het uitwisselen van tijd, ervaringen, kennis en kunde bevorderen. Deze praktijk leidt ons naar een ander sociaal-economisch model waarin geen winst, geen privébelang en alleen het minimum

wordt nagestreefd dat nodig is om waardig te leven. We zijn niet van plan om te pleiten voor een terugkeer naar de zelfvoorzienende economie of ruilhandel, maar deze voorbeelden hebben ertoe geleid dat sociale diensten en sommige sociale entiteiten dit participatieve en gemeenschapsmodel beschouwen als een hulpmiddel om de sociale cohesie te versterken en te genereren.” (Crespo, 2013 :72).

Ecologistas en Acción (2017:33) heeft de volgende voorstellen:

- » **Hervorming van het onderwijssysteem, door een eco-sociale en eco-feministische kijk op de wereld centraal te stellen, die de ecologische en onderling afhankelijke aard van onze soort erkent.**
- » **Bevorderen van maatschappelijke medeverantwoordelijkheid (van individuen en instellingen) bij levensverlengend werk, zoals zorgwerk.**
- » **Processen van zelfbeheer door burgers aan te moedigen en te ondersteunen, processen van participatie en sociale empowerment te bevorderen, ten gunste van nieuwe bestuursmodellen die werkelijk inclusief en democratisch zijn.**

» Verspreid de voorstellen van de economie van de donut, het “goede” leven, de beweging in transitie, het ecofeminisme en de permacultuur benadering, als echte alternatieven voor het huidige kapitalistische systeem.

» Een ander consumptiemodel promoten dat prioriteit geeft aan de dekking van de basisbehoeften van mensen, op een ecologisch duurzame en sociaal rechtvaardige

manier, door middel van onderzoek en de implementatie van verschillende collectieve alternatieven.

» Regels voor controle van reclame opstellen.

» Levitada sõõrikumajanduse, hea elu, üleminekuliikumise, ökofeminismi ja per-

Wil je meer weten?

WATCH

5. Ontwerp om te distribueren - 5/7 Donut economie

WATCH

Sociale verandering heeft geëngageerde gemeenschappen nodig, geen helden | Gerardo Calderon | TEDxLehighU

Praktiline harjutus

Klimaat Ikigai

Het Ikigai (生き甲斐) concept is een Japans woord dat zich vertaalt als “reden van bestaan” en kan verwijzen naar het hebben van een doel in het leven.

Ikigai “omvat acties om deel te nemen aan activiteiten die men leuk vindt en wordt geassocieerd met gevoelens van voldoening en voldoening”. (Kumano, Michiko, “Over het concept van welzijn in Japan: Shiawase voelen als hedonisch welzijn en Ikigai voelen als Eudaimonisch welzijn”. Toegestemd onderzoek naar kwaliteit van leven. 13(2): 419-433).

Ikigai combineert:

- » de vreugde om iets te doen.
- » een gevoel van doel.
- » het welzijn daarbij.

Ikigai

A JAPANESE CONCEPT MEANING “A REASON FOR BEING”

SOURCE: dreamstime

TORONTO STAR GRAPHIC

Bron van de afbeelding (aanpassen aan de stijl van de gids door de bron te vermelden)

Een van de manieren om iemands persoonlijke Ikigai te ontdekken, is gebaseerd op het gebruik van de volgende grafische weergave.

Deze oefening kan ook op andere manieren worden gedaan, ook online, zoals hier te zien is:

Video: Wat is JOUW reden van bestaan (Ikigai)?

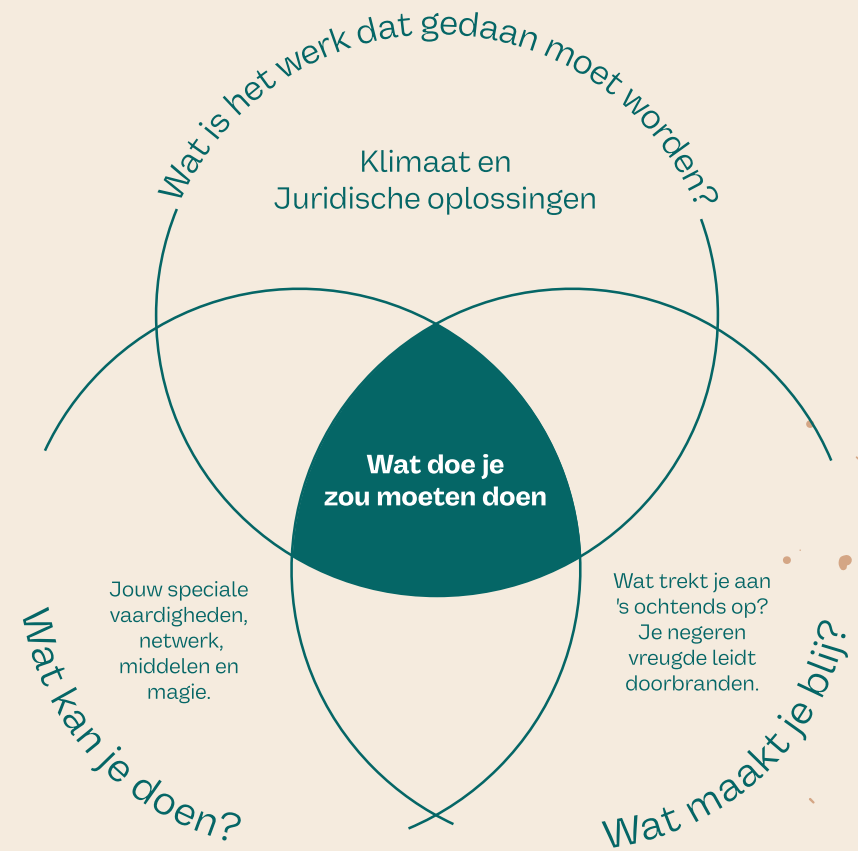
In de context van de klimaat noodsituatie vragen veel jonge mensen zich vandaag echter, individueel of in groepen, af: "Wat kunnen we doen om actie te ondernemen tegen de klimaatcrisis?"

Dit is een vraag die vaak overweldigend kan zijn en hopeloosheid kan veroorzaken. Daarom is het klimaatactiekader van Ayana Elizabeth Johnson (@ayanaeliza) een nuttig hulpmiddel gebaseerd op het bovenstaande concept van Ikigai, om ons te laten zien hoe we als individuen allemaal actie kunnen ondernemen.

Instructies:

Begin met het tekenen van drie cirkels. Vul een van hen met dingen of acties die je vreugde geven; ander met dingen of handelingen waar je goed in bent; en de laatste met het werk dat gedaan moet worden. Waar deze drie dingen elkaar kruisen, kun je beginnen met het aanpakken van klimaatverandering.

Er is een rol voor iedereen in deze beweging, wat is die van jou?

“De wereld creëren die we willen, in plaats van ons simpelweg te verzetten tegen de wereld die we niet willen”.

David Holmgren

6. Conclusies

Aanvullend

We hebben tegenwoordig behoefte aan een debat over verschillende mogelijke visies voor het heden en de nabije toekomst, al zijn die nog niet gerealiseerd. Alternatieve visies gebaseerd op een radicale verandering van de status quo. Visies die verder gaan dan een kritiek op economische groei, die de verworvenheden van de natuurwetenschappen over de biofysische beperkingen van de planeet samenbrengen en de concepten die ontwikkeld zijn op basis van de sociale en geesteswetenschappen, zoals de sociale verbeelding of de culturele, en zelfs filosofische kaders. Een van de belangrijkste conclusies van het korte overzicht dat in dit document wordt gepresenteerd, heeft te maken met het feit dat noch de donut economie, noch de sociale economie goed afgebakende en homogene gebieden zijn. Integendeel, beide functioneren als een soort overkoepelend concept waarin verschillende soorten initiatieven en bedrijfsmodellen worden gegroepeerd, verenigd door een gemeenschappelijke visie.

Donut economen vormen geen monolithische beweging en hebben alleen al daarom tot nu toe geen gemeenschappelijke politieke doctrine geformuleerd. In feite is Donut economie niet alleen geen compleet en gecodificeerd paradigma, het lijkt er zelfs niet naar te streven er een te worden, het blijft een combinatie van ideeën en postulaten.

Evenzo vloeien de moeilijkheden met de ondubbelzinnige toewijzing van entiteiten van de sociale economie in een specifiek discours voort "uit de hybride aard van deze entiteiten", zoals Danecka (2017: 27) terecht opmerkt.

Toch hoeft deze openheid geen nadeel te zijn. Integendeel, in tegenstelling tot de bovengenoemde "homo economicus" of "homo consumers" kan een contrapunt worden geboden. De Duitse filosoof Odo Marquard stelde bijvoorbeeld een term voor: "homo compensator", met het argument dat het absolute - het perfecte, het buitengewone - menselijkerwijs niet mogelijk is, omdat mensen eindig zijn. 'Alles of niets' is niet werkbaar: de mens ligt in het midden.

Deze wetenschappen hebben “pluralisme” nodig, aangezien ze geen absolute positie hebben, maar alleen contingente posities. Daarom, en dit wisten de oude filosofen al, is alleen verandering een altijd aanwezige realiteit en zou het economische systeem ook moeten evolueren (wat niet betekent “groeien”).

Beleid dat tot nu toe goed werkt, zal dat mogelijk niet meer doen als gevolg van nieuwe uitdagingen. Vandaar dat González Reyes (2017:66), terugkerend naar het pluriversum van de sociale economie en het principe van biomimicry volgt, ons eraan herinnert dat “Een andere reflectie op alternatieven is dat, in tijden van sterke veranderingen waarvan we niet weten waar ze kunnen evolueren, een strategie is om diversiteit te maximaliseren (dezelfde die de natuur gebruikt om veiligheid te bereiken). Creëer veel verschillende alternatieven, zodat de kans van slagen groter is”. Bioloog Margulis vult aan :

“Door organismen te creëren die niet simpelweg de som zijn van hun samenstellende delen maar

iets meer als de som van alle mogelijke combinaties van elk van hun delen, leiden deze allianties evoluerende wezens naar onontdekte sferen. Symbiose, het samenkomen van verschillende organismen om nieuwe collectieven te vormen, is de belangrijkste kracht voor verandering op aarde gebleken.” (2013:31).

Ook vanuit het oogpunt van onderwijs zal leren in de toekomst gedurende het hele leven moeten worden uitgebreid en “deze onderwijsrevolutie vereist het aannemen van een holistisch perspectief van disciplines en het mainstreamen van essentiële kennis en concepten in leerboeken in transities” (Prats et al., 2017:211).

Ook binnen het brede universum van de donut economie worden verschillende theoretische benaderingen en praktische initiatieven ontwikkeld. Schrijver Eduardo Galeano oproepend: “We zijn wat we doen om te veranderen wat we zijn” (Riechmann, 2015: 207).

Dat gezegd hebbende; zijn wij als steeds individualistischer wordende burgers in staat om met minder te leven? Is er tijd om een eco-transitie door te voeren, voordat de sociale barbaarsheid en het ecofascisme losbarsten?

Hoe beperken we productie en consumptie systematisch voordat we gedwongen worden om het overbelaste systeem plotseling en pijnlijk af te remmen? Welke organisatievormen voldoen het best aan de behoeften van de post-groei-economie?

Daarbij, zoals we in deze gids hebben benadrukt, ontstaat de donut economie niet alleen met het enige doel om de economie en de productie in te krimpen. Integendeel, het probeert het te herbouwen en daarmee de samenleving en de relaties binnen de samenleving opnieuw op te bouwen. De donut economie vraagt om nieuwe manieren van doen en denken, besluitvorming en op een echt democratische collectieve manier.

Aangezien entiteiten van de sociale economie dus een bredere horizontaliteit hebben en hun taak in veel gevallen is om mensen in hun meer lokale context te ondersteunen, voldoen ze aan dit deel van de "vereisten" om een model kandidaat te zijn van een grootheid van transformatie. Wat bijvoorbeeld arbeidsintegratie bedrijven

betreft, is het doel van de sociale economie niet om werklozen en mensen met een handicap of andere sociale problemen aan te passen aan de eisen van het systeem en de markt. Het zijn het systeem en de markt die moeten veranderen en organisaties van de sociale economie zouden een praktisch instrument kunnen zijn voor hun (weder) opbouw.

En des te meer omdat hun overschotten in lokale gemeenschappen kunnen blijven, sociale relaties kunnen versterken die gebaseerd zijn op vertrouwen, zorg voor het milieu en de mensen, enz.

Het bevorderen van gelijke kansen, het benadrukken van sociale innovatie en participatie maken deel uit van de synthese die zich vertaalt in het publieke nut van de sociale economie gericht op het verminderen van ongelijkheden (Crespo, 2013).

Referenties

Acosta, A., Demaria, F. and Kothari, A. (2015). Buen Vivir, Degrowth, and Ecological Swaraj: Alternatives to Sustainable Development and Green Economy, *Development*, 57(3-4), 362-375. DOI: 10.1057/dev.2015.24

Aguado, M. (2017). Llamando a las puertas del antropoceno. *Iberoamérica Social: revista red de estudios sociales VII*, 41 - 59. Retrieved from: <http://iberoamericasocial.com/llamando-a-las-puertas-delantropoceno>

Aidar, L. and Daniels, P. (2020). A critical review of voluntary simplicity: Definitional inconsistencies, movement identity and direction for future research. *The Social Science Journal*, 1-14. DOI: 10.1080/03623319.2020.1791785

Albrecht, G. (2005). Solastalgia. A new concept in health and identity, *PAN*, 3, 41. Retrieved from: https://www.academia.edu/21377260/Solastalgia_A_New_Concept_in_Health_and_Identity

Alexander, S. (2015). Simplicity. In G. D'Alisa, F. Demaria and G. Kallis (Eds), *Degrowth: A Vocabulary for a New Era* (pp. 133-136). Abingdon: Routledge
Alexander, S., and Yacoumis, P. (2018). Degrowth, energy descent, and 'low-tech' living: Potential pathways for increased resilience in times of crisis. *Journal of Cleaner Production*, 197, 1840-1848. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.09.100>

Anguelovski, I. (2015). Environmental justice. *Annals of the Association of American geographers*, 105(2), 360-368. <https://doi.org/10.1080/00045608.2014.973803>

Asociación Véspera de Nada (2019). *Guía para el descenso energético. Preparando un futuro después del petróleo*. Málaga: Ediciones del Genal.

Banerjee, A. B., **Jermier**, J.M., **Peredo**, A.M., Pe-rey, R. and Reichel, A. (2020). Theoretical perspectives on organisations and organising in a post-growth era. *Organisations*, 28, 337-357.
<https://doi.org/10.1177/1350508420973629>

BBC News World (02-05-2019). What is climate change: 10 key terms to understand the phenomenon. Retrieved from <https://www.bbc.com/mundo/noticias-48134021>

BBC News World (23-12-2020). The 5 billionaires who increased their fortune the most in 2020. Retrieved from <https://www.bbc.com/mundo/noticias-55432897>

Bellamy Foster, J. (2019). The Long Ecological Revolution, The Jus Semper Global Alliance. Retrieved from: <https://www.jussemper.org/Inicio/Recursos/Info.%20econ/lalargarevolucion-ecologica.html>

Bono, E. (2012). Sustainable degrowth, ecological-economic crisis, inequality and social economy. CIRIEC-Spain, *Journal of Public, So-*

cial and Cooperative Economics, 76, 181-196. Retrieved from: <https://www.redalyc.org/pdf/174/17425849008.pdf>

Bordera, J. (01-30-2017). Organised degrowth or ecofascism? A chess game.

15/15/15 Journal for a new civilisation. Retrieved from:

<https://www.15-15-15.org/webzine/2017/01/30/decrecimiento-organizado-o-ecofascismo-un-a-chess-match/>

Borzaga, C., Galera, G., Nogales, R. (2008). Social enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation: An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States. Bratislava: EMES European Research Network and UNDP Regional Centre for Europe and the CIS.

Branco, M. C. (2008). A human rights based political economy for a degrowth based equitable development. Presented at First international conference on Economic De-growth for Ecological Sustainability and Social Equity, Paris.

Brossmann, J. and Islar, M. (2020). Living degrowth? Investigating degrowth practices through performative methods. Sustainability Science, 15(3), 917-930. <https://doi.org/10.1007/s11625-019-00756-y>

Brundlandt, G. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, Oslo. Retrieved from: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

Büchs, M., Koch, M. (2019). Challenges for the degrowth transition: The debate about wellbeing.

Futures, 105, 155-165. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2018.09.002>

Bukhart, C., Schmelzer, M. and Treu, N. (2020). Degrowth in Movement(s): Exploring Pathways for Transformation. Winchester: John Hunt Publishing.

Burke, M., González, F., Baylis, P. (2018). Higher temperatures increase suicide rates in the Uni-

ted States and Mexico. Nature Climate Change 8, 723-729. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0222-x>

Calvo, P. (2013). Civil economy from an ethics of cordial reason. CIRIEC Spain, Journal of Public, Social and Cooperative Economics, 79, 115-143. Retrieved from <https://www.redalyc.org/pdf/174/17429940005.pdf>

Carlsson, C. and Manning, F. (2010). Nowtopia: Strategic exodus? Antipode 42(4), 924-953. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2010.00782>

CBOS (2006). Zaufanie do rządu, przedsiębiorstw, ONZ i organizacji pozarządowych w 20 krajach świata, Komunikat z badań. Warszawa: CBOS.

Charity Retail Association Workforce report, (2020). Retrieved from: <https://www.charityretail.org.uk/charity-shops-the-environment/>

Chaves, R., Monzón J. L., and Zaragoza, G. (2013). La economía social: concepto, macromagnitudes y yacimiento de empleo para el Trabajo Social. Cuadernos de Trabajo Social, 26(1), 19-29. DOI: 10.5209/rev_CUTS.2013.v26.n1.40269

Chaves, R., Monzón, J.L., Julia, J. (dir) (2019). Libro blanco del cooperativismo y la economía social valenciana. Valencia: CIRIEC-Spain, International Centre for Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy.

Chew, Sing C. (2008). Ecological Futures. What History Can Teach Us, Lanham: Rowman & Littlefield.

Chomsky, N. (2020). Internationalism or Extinction. Barcelona: Penguin Random House Grupo Editorial, S. A. U.

Coleman, J. (1990). Foundations of Social Theory. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

Economic and Social Council of the Government of Spain, (2018). Informe Medio Rural y su Vertebración Social y Territorial. Retrieved from: [http://www.datosdelanzarote.com/Uploads/doc/Informe-sobre-el-Medio-Rural-y-su-vertebraci%C3%B3n-social-y-territorial-\(2018\)-2018062621131520465Medio-Rural.pdf](http://www.datosdelanzarote.com/Uploads/doc/Informe-sobre-el-Medio-Rural-y-su-vertebraci%C3%B3n-social-y-territorial-(2018)-2018062621131520465Medio-Rural.pdf)

Cosme, I., Santos, R., and O'Neill, D. W. (2017). Assessing the degrowth discourse: A review and analysis of academic degrowth policy proposals. Journal of Cleaner Production, 149, 321-334. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.02.016>

Courtney, C. (04-12-2020). What does it mean when water starts trading on the Wall Street futures market? El País. Retrieved from: <https://elpais.com/clima-y-medio-ambiente/2020-12-08/que-significa-que-el-agua-empiece-a-trading-on-the-wall-street-futures-market.html>

Crespo, T.J. (2013). A new relationship between the Third Sector and the social economy. Cuadernos de Trabajo Social, 65-74. http://dx.doi.org/10.5209/rev_CUTS.2013.v26.n1.40751

Criado, M.A. (09-12-2020). 2020, the year in which buildings overtook trees. El País. Retrieved from: <https://elpais.com/ciencia/2020-12-09/2020-el-ano-en-el-que-los-edificios-superaron-a-los-arboles.html>

Crutzen, P. (2002). Geology of mankind. Nature, 415(23). Retrieved from: <https://www.nature.com/nature/journal/v415/n6867/full/415023a.html>

Czternasty, W. (2014). Idee i wartości spółdzielcze w rozwoju ekonomii społecznej. Przegląd Zachodniopomorski 3, 69-83. Retrieved from: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-e63dd01d-d5c0-4ff3-91f6-f5f0f1f607ec>

Daly Herman E. (2004). Ecological economics: principles and applications, Washington: Island Press.

Dearing, J.A., Wang R., Zhang, K., Dyke, J.G., Haberl H., Hossain, M.S., Langdon P.G., Lenton T.M., Raworth, K., Brown, S., Carstensen, J., Cole M.J., Cornell S.E., Dawson, T.P., Doncaster P.C., Eigenbrod, P., Flörke, M., Jeffers, E., Mackay, A.W., Nykvist, B. and Poppy, G.M. (2014). Safe and just operating spaces for regional social-ecological systems. Global Environmental Change 28, 227-238. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.06.012>.

Demaria F., Kallis G. and Bakker K. (2019). Geographies of degrowth: Nowtopias, resurgences and the decolonization of imaginaries and places. Environment and Planning E: Nature and Space, 2:3, 431-450. <https://doi.org/10.1177/2514848619869689>

Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F. and Martínez Alier, J. (2013). What Is Degrowth? From an Activist Slogan to a Social Movement. Environmental Values, 22(2), 191-215. DOI: 10.2307/23460978

Dengler, C. and Strunk, B. (2017). Degrowth and feminism. Retrieved from: <https://www.degrowth.info/en/2017/11/degrowth-and-feminism/>

Dengler, C., and Strunk, B. (2018). The Monetized Economy Versus Care and the Environment: De-growth Perspectives On Reconciling an Antagonism. *Feminist Economics*, 24(3), 160-183. <https://doi.org/10.1080/13545701.2017.1383620>

Diesendorf, M. (2020). COVID-19 and economic recovery in compliance with climate targets. *Global Sustainability*, 3, 36. doi: 10.1017/sus.2020.32.

Easterlin, R.A. (2010). The happiness-income paradox revisited. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 107 (52), 22463-22468. DOI:10.1073/pnas.1015962107

Easterlin, R.A., (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? In P.A. David and M.W. Reder (Eds.), *Nations and Households in Economic Growth*. Reder (Eds.), *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*, pp. 89-124. New York: Academic Press Inc.

Ecologists in Action (20-04-2021). Work less to work all of us and decrease better. Retrieved from: <https://www.ecologistasenaccion.org/168274/trabajar-menos-para-trabajar-todas-y-decrecer-mejor/>

Ecologistas en Acción and La Transicionera (2017). *Caminar sobre el abismo de los límites Políticas ante la crisis ecológica, social y económica*. Madrid: Libros en Acción.

Ecologistas en Acción, (01-01-2018). What is Ecofeminism? Retrieved from: <https://www.ecologistasenaccion.org/153210/>

Ecologists in Action, (01-05-2021). May Day: reduce and share in order to live. Retrieved from: <https://www.ecologistasenaccion.org/169587/1o-de-mayo-reducir-y-reparar-para-vivir/>

The World Social Forum on Transformative Economies. Retrieved from: <https://transformadora.org/>

El País (28-02-2002). Spain will be the oldest country on the planet in 2050, according to the UN. Retrieved from: <https://elpais.com/sociedad/2002/02/28/actuali->

[dad/1014850801_850215.html](https://doi.org/10.1108/eb053820)

Elgin, D. and Mitchell, A. (1977). Voluntary simplicity. **Strategy and Leadership** 5(6),13-15. DOI:[10.1108/eb053820](https://doi.org/10.1108/eb053820)

Escobar, A. (2015). Degrowth, postdevelopment, and transitions: a preliminary conversation.

Sustainability Science 10:3. [DOI:10.1007/s11625-015-0297-5](https://doi.org/10.1007/s11625-015-0297-5)

Escobar, A. (2017). Designs for the Pluriverse: Radical Interdependence, Autonomy, and the Making of Worlds. London: Duke University Press.

European Commission, (2019). Beyond GDP: Measuring progress, true wealth, and well-being. Retrieved from: https://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/background_en.html

European Environmental Agency (2011). Growth without economic growth. Narratives of Change.

Fanjul, G. (23-09-2017). The economics of the Doughnut. A new book offers radical and hopeful alternatives to a failed model of de-

velopment. El País. Retrieved from: https://elpais.com/elpais/2017/09/23/3500_millon/1506163490_526884.html

Fanning, A.L. and O'Neill D.W. (2018). The Well-being-Consumption paradox: Happiness, health, income, and carbon emissions in growing versus non-growing economies. Journal of Cleaner Production 212. DOI: 10.1016/j.jclepro.2018.11.223.

Fernández Durán, R. (2010). The Anthropocene: the ecological crisis goes global. Monthly publication of the Central American Historical Institute, 29:341, 39.

Mylondo, B. (2008). Ne pas perdre sa vie à la gagner. Paris: Homnisphères.

Fournier, V. (2008). Escaping from the economy: the politics of degrowth. International Journal of Sociology and Social Policy, 8,11/12, 528-545. Retrieved from: https://degrowth.org/wp-content/uploads/2011/05/Fournier_Escaping.pdf

Frank, R. (1999). Luxury Fever. Princeton: Princeton University Press.

PricewaterhouseCoopers Foundation (PwC), (2018). Radiography of the Third Social Sector in Spain: challenges and opportunities in a changing environment. Retrieved from: <https://www.pwc.es/es/publicaciones/tercer-sector/fundacion-pwc-tercer-sector-social-2018.pdf>

Gambrel, J. and Cafaro, P. (2009). The Virtue of Simplicity. Journal of Agricultural and Environmental Ethics 23(1), 85-108. DOI:10.1007/s10806-009-9187-0

Garcia, J. L., Jerónimo, H. M., & Carvalho, T. M. (2018). Methodological Luddism: A concept for tying degrowth to the assessment and regulation of technologies. Journal of Cleaner Production, 197, 1647-1653. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.03.184>

Gills, B. and Morgan, J. (2020). Global Climate Emergency: after COP24, climate science, urgency, and the threat to humanity, Globalizations, 17:6, 885-902. DOI:10.1080/14747731.2019.1669915

Gilman, R. (1991). The ecovillage challenge: The challenge of developing a community living in ba-

lanced harmony-with itself as well as nature-is tough, but attainable. Context, 29, 10-14.

Retrieved from: <https://www.context.org/iclib/ic29/gilman1/>

Głowacki, J. (2015). Wartość w ekonomii społecznej. Ekonomia Społeczna 2, 60-68. DOI: 10.15678/EN.2015.2.04.

Gómez Cantero, J. (2015). Climate change in Europe. Perception and impacts. 1950-2050. Retrieved from: <http://www.comunidadism.es/herramientas/1950-2050-cambio-climatico-en-europa-percepci-on-e-impacts>, [https://doi.org/10.1002/sd.2196\(1/2\).139-150](https://doi.org/10.1002/sd.2196(1/2).139-150).

Gómez Gil, C. (2017). Sustainable Development Goals (SDGs): a critical review. Papers in ecosocial relations and global change 140, 107-118. Retrieved from: https://www.cvongd.org/ficheros/documentos/ods_revision_critica_carlos_gomez_gil.pdf

Gómez Granell, S. (2020). The Social Economy as a way to reverse depopulation and contribute to rural development. In Despoblamiento y Desarrollo Rural. Proposals from the Social Economy. Fajardo, G. and Escribano, J. (Coord). Valencia: CIRIEC-Spain, International Centre for Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy.

González Reyes, L. (2017). Routes and challenges for transition in the era of energy collapse. Strategies for times of civilizational collapse. Viento Sur 151. Retrieved from: https://cdn.vientosur.info/Vscompletos/vs_151_.pdf

Gross National Happiness. Retrieved from: <http://www.grossnationalhappiness.com/Default.aspx>

World Bank Group (2020). The Poverty and Shared Ownership Report, A Change of Luck. Retrieved from: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34496/211602ovSP.pdf?sequence=21&isAllowed=y>

Hagerty M.R. and Veenhoven, R. (2003). Wealth and Happiness Revisited. Growing wealth of nations does go with greater happiness. Social Indicators Research 64, 1-27. DOI: 10.1023/A:1024790530822

Hamilton, O. (03-05-2021). Pablo Servigne: the only way to survive this century will be mutual aid. Paudal. Retrieved from: <https://www.paudal.com/2021/05/03/pablo-servigne-the-only-way-to-survive-this-century-will-be-mutual-aid/>

Hankammer, A., Kleer, R., Mühl, L., Euler, J. (2020). Towards Degrowth-Conform Organisational Models: Framework Development and Application, Academy of Management Proceedings, 1. doi.org/10.5465/AMBPP.2020.168

Harari, Y. N. (2018). Sapiens: A Brief History of Humankind. New York: Harper.

Haraway, D. (2015). Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making kin.

Environmental Humanities, 6, 159-165.
DOI:10.1215/22011919-3615934

Harrison-Evans, P. (2016). Shopping for good: the social benefits of charity retail. London: Demos.

Herrero, Y., Cembranos, F. and Pascual, M. (2011). Changing the glasses to look at the world. A new culture of sustainability. Madrid: Libros en Acción.

Herrero, Y. (2010). Caring: an anti-capitalist and anti-patriarchal political practice, pp. 17-31. In Taibo, C. (Coord), Decrecimientos: sobre lo que hay que cambiar en la vida cotidiana. Madrid: Los Libros de la catarata.

Hickel, J. (2019). Is it possible to achieve a good life for all within planetary boundaries? Third World Quarterly, 40(1), 18-35. <https://doi.org/10.1080/01436597.2018.1535895>

Hickel, J. (2020). Less is More: How Degrowth Will Save the World. London: William Heinemann.

Hirvilammi, T., and Koch, M. (2020). Sustainable welfare beyond growth. Sustainability, 12(5), 1-8. <https://doi.org/10.3390/su12051824>

Holmgren, D. (2009). Future Scenarios. How Communities Can Adapt to Peak Oil and Climate Change. Vermont: Chelsea Green Publishing.
Hopkins, R. (2008). The Transition Handbook: From oil dependency to local resilience. Vermont: Chelsea Green Publishing.

Hubbert, K. (1949). Energy from Fossil Fuels. Science, 2823, 103-109. DOI: 10.1126/science.109.2823.103

Illich, I. (2005). Oeuvres complètes. Paris: Fayard.

National Institute of Statistics (INE). Retrieved from: <http://www.ine.es>

International Energy Agency (2015), World Energy Outlook 2015. Retrieved from: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2015>

IPCC (2013). Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Stocker, T.F.

D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex, and P.M. Midgley (Eds). Cambridge: Cambridge University Press. DOI:10.1017/CBO9781107415324.

Jackson, T. and Victor, P.A. (2021). Confronting inequality in the “new normal: Hyper-capitalism, pro-socialism, and post-pandemic recovery. Sustainable Development, 29(3). DOI: 10.1002/sd.2196

Johanisova, N. (2008). Towards an eco-social enterprise. Paper presented at the 8th International Conference and 2nd EMES-ISTR European Conference. ISTR Conference Working Papers, VI. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/254559740_Towards_an_eco-social_enterprise

Johanisova, N., Crabtree, T., Fraňková, E. (2013). Social enterprises and non-market capitals: a path to degrowth? Journal of Cleaner Production, 38, 7-16. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.01.004> DOI: 10.1016/j.jclepro.2012.01.004

Jones, L. (2021). Losing Eden. Barcelona: Gatopar-

do Ediciones.

Gibson-Graham, J.K. and the Community Economies Collective (2020). Diverse Economies Iceberg “licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License”. Retrieved from: <https://www.communityeconomies.org/resources/diverse-economies-iceberg>

Kallis, G. (2011). In Defence of Degrowth. Ecological Economics 70, 873-880. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.12.007>

Kallis, G. (2017). In Defense of Degrowth. Opinions and Manifestos. Creative Commons. Retrieved from <https://indefenseofdegrowth.com>

Kallis, G. (2015). The Degrowth Alternative, Great Transition Initiative. Retrieved from <http://www.greattransition.org/publication/the-degrowth-alternative>

Kallis, G. (2019). The Degrowth Alternative. The Jus Semper Global Alliance. Retrieved from: [ht-](https://www.jussemper.org/)

[tps://www.jussempier.org/Inicio/Recursos/Info.%20econ/Resources/Kallis-Alternativa-De growth.pdf](https://www.jussempier.org/Inicio/Recursos/Info.%20econ/Resources/Kallis-Alternativa-De%20growth.pdf)

Kallis, G., Kalush, M., O'Flynn, H., Rossiter, J., Ashford, N. (2013). Friday off: Reducing Working Hours in Europe. Sustainability 5:4, 1545-1567. <https://doi.org/10.3390/su5041545>

Keyßer L.T. and Lenzen M. (2021). 1.5 °C degrowth scenarios suggest the need for new mitigation pathways. Nature Communications. 12, 2676. <https://doi.org/10.1038/s41467-021-22884-4>

Khmara, Y. and Kronenberg, J. (2020). Degrowth in the context of sustainability transitions: In search of a common ground. Journal of Cleaner Production, 267. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.122072>

Klein, N. (2015). This Changes Everything. London: Penguin Books.

Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie Zrównoważonego Rozwoju Rio+20 (2012). Report

“Przyszłość jaką chcemy”, Rio de Janeiro.

Kothari, A., Salleh, A., Escobar, A., Demaria, F. and Acosta, A. (2019). Pluriverse: A Post-Development Dictionary, Delhi: Tulika and Authors Up Front.

LaDanta LasCanta, (10-07-2017). Ecología Política, El Faloceno: Redefining the Anthropocene from an ecofeminist perspective. Ecología Política. Retrieved from https://www.ecologiapolitica.info/?p=9705#_ftn2

Lamb, G. (12-11-2020). Solastalgia: A New Word For Our Climate Homesickness. Medium. Retrieved from: <https://medium.com/thewildones/solastalgia-the-word-invented-to-label-our-climate-homesickness-cb4c257a2d26>

Lambert, J. (2015). Report on the Green Jobs Initiative: Harnessing the job creation potential of the green economy. Committee on Employment and Social Affairs, European Parliament. Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0204_ES.html

Larmer, B. (2008). Bhutan's Enlightened Experiment. National Geographic. Retrieved from <http://ngm.nationalgeographic.com/2008/03/bhutan/larmer-text/122>

Latouche, S. (2009). Farewell to growth. Cambridge: Polity Press.

Latouche, S. (2010). Degrowth. Journal of Cleaner Production 18(6), 519-22. DOI: 10.1016/j.jclepro.2010.02.003

Latouche, S. (2020). Degrowth and the paradoxes of happiness. Annals of the Fondazione Luigi Einaudi, LIV, 133-152. Retrieved from: <https://www.annalsfondazioneLuigiEinaudi.it/immages/LIV/2020-1-007-latouche.pdf>

Le Guin, U. (1982). The Dispossessed: An Ambiguous Utopia. San Francisco: Harper & Row.

Lenton, T., Rockstrom, J., Gaffney, O., Rahmstorf, S., Richardson, K., Steffen, W., and Schellnhuber, H. (2020). Climate tipping points too risky to bet against. Nature, 575(7784), 592-595. Retrieved from: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-03595-0>

Law 5/2011, of 29 March, on social economy. Retrieved from https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2011-5708

Lomas, P. (2020). False solutions and their dangers for sustainability, the case of ecomodernism. In Enríquez Sánchez J.M., Duce, C., Miguel González L.J. (Eds) Repensar la sostenibilidad (pp.131-146). Madrid: UNED.

Macy, J. and Johnstone, C. (2012). Active Hope. Novato: New World Library.

Margulis, L. and Sagan, D., (2013). Microcosms: Four billion years of evolution from our microbial ancestors. TaliZorah.

Marquard, O. (2006). Happiness in unhappiness. Buenos Aires: Katz.

Martinez Alier, J. (2012). Environmental justice and economic degrowth: An alliance between two movements. *Capitalism Nature Socialism*, 23(1), 51-73. Retrieved from: <https://degrowth.org/wp-content/uploads/2012/11/jma-degrowth-and-ej.pdf>

Medina, I. (2020). Social and cooperative economy to alleviate employment problems. Retrieved from: <https://economia3.com/2020/07/27/274477-economia-social-y-cooperativa-para-paliar-problemas-de-empleo-en-171-municipios/>

Mellor, M. (2006). Ecofeminist political economy. *International Journal of Green Economics* 1/2, 139-150. DOI: 10.1504/IJGE.2006.009341

Mielkov, Y. (2020). From sustainable development to degrowth: philosophical and educational strategies for sustainability. *Philosophy of Education*, 26(1), 37-53. doi:

10.31874/2309-1606-2020-26-1-2.

Millward-Hopkins, J., Steinberger, J. K., Rao, N.

D., and Oswald, Y. (2020). Providing decent living with minimum energy: A global scenario. *Global Environmental Change*, 65, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2020.102168>

Mollison, B. (1988). *Permaculture: A Designer's Manual*. Sisters Creek: Tagari Publications.

Moore, J. (2016). The rise of cheap nature. In: Moore, J. (ed.) *Anthropocene or Capitalocene? Nature, history, and the crisis of capitalism*, pp. 78-115. Oakland: PM Press.

Muraca, B. (2012). Towards a fair degrowth-society: justice and the right to a good life beyond growth, *Futures*, 44 (6), 535-545. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2012.03.014>

Muraca, B., Petridis, P. and Kallis, G. (2015). Degrowth: between a scientific concept and a slogan for a social movement. In Martinez-Alier, J. Muradian, J. (Eds) *Handbook of Ecological Economics*, pp.176-200, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Murphy, J. and Drexhage, D. (2010). *Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012*. New York: United Nations Headquarters.

Murphy, P. (2008). *Plan C: Community Survival*

Strategies for Peak Oil and Climate Change. Gabriola Island: New Society Publishers.

Myers D.G. (2000). The funds, friends, and faith of happy people. *Am. Psychol.*, 55:1, 56-67. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.56>

Naess, A. (1988). Self-Realisation: An Ecological Approach to Being in the World. In Seed, J., Macy, J., Fleming, P. and Naes, A. (Eds). *Thinking Like a Mountain: Toward a Council of All Beings*, pp. 18-29. Kalispell: Heretic Books.

Narski, Z. (2009). *Ekonomia społeczna*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Natale, A., Di Martino, S. Procentese, F. Arcidiacono, C. (2016). De-growth and critical community psychology: Contributions towards individual and social well-being. *Futures* 78-79, 47-56. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2016.03.020>

National Footprint and Biocapacity Account

Data. Retrieved from <https://www.footprint-network.org/>

Nirmal, P. and Rocheleau, D. (2019). Decolonizing degrowth in the post-development convergence: Questions, experiences, and proposals from two indigenous territories. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 2(3), 465-492. <https://doi.org/10.1177/2514848618819478>

Nørgård J.S. (2013). Happy degrowth through more amateur economy. *Journal of Cleaner Production*, 38, 61-70. DOI:10.1016/j.jclepro.2011.12.006
International Labour Organization (2015). *The ILO Green Jobs Programme*. Geneva. Retrieved from www.ilo.org/greenjobs

Otero, I., Farrell, K.N., Pueyo, S., Kallis, G., Kehoe, L., Haberl, H., Plutzer, Ch., Hobson, P., García-Márquez, J., Rodríguez-Labajos, B., Martin, J.L., Erb, K.H., Schindler S., Nielsen, J., Skorin, T., Settele, J., Essl, F., Gómez-Baggethun, E., Brotons, L., Rabitsch, W., Schneider, F. Biodiversity policy beyond economic growth, *Conservation Letters Journal* 13:4. <https://doi.org/10.1111/conl.12713>

Owen, J. (24-11-2013). Charity shops are a benefit not a blight on high streets. The Independent. Retrieved from <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/charity-shops-are-benefit-not-blight-high-streets-8959767.html>

Oxfam, (2017). An economy for the 99%. Retrieved from <https://www.oxfam.org/es/informes/una-economia-para-el-99>

Oxfam, (2020). Tackling inequalities in carbon emissions. Retrieved from <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621052/mb-confronting-carbon-inequality-210920-en.pdf>

Parrique,T. (2019). The political economy of degrowth. Economics and Finance (Doctoral dissertation). Stockholms universitet. NNT: 2019CLFAD-003ff. ffftel-02499463f. Retrieved from <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-02499463/document>

Polanyi, K. (1994). The Great Transformation. Boston: Beacon Press.

Polanyi, K. (2001). The great transformation: the political and economic origins of our time. Boston: Beacon Press.

Powers, M., Rambaree, K., Peeters, J. (2019). Degrowth for transformational alternatives as radical social work practice. Critical and Radical Social Work, 7:3, 417-433. DOI:10.1332/204986019X15688881497178

Prats, F., Herrero, Y. and Torrego, A. (2017). The great crossroads. On the ecosocial crisis and the change of historical cycle. Madrid: Libros en Acción.

Putnam, R.D. (1995). Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech. Kraków: Znak.

Raworth, K. (2017). Doughnut economics. Seven ways to think like a 21st-century economist. London: Random House.

Real Sánchez-Flor, J.M. (2020). The agri-food cooperative and the rural cooperative as engines for structuring, diversification and wealth in rural areas. In Despoblamiento y Desarrollo Rural. Proposals from the Social Economy. Fajardo, G. and Escribano, J. (Coord).

Valencia: CIRIEC-Spain, International Centre for Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy.

Rethinking Economics (2020). Economists & Crises. Retrieved from <https://rethinkeconomics.org/wp-content/uploads/2020/10/Economists-and-Crises-2.pdf>

Richter, K. (2021). Struggling for Another Life: The Ontology of Degrowth. Transtext(e)s Transcultures, 14. DOI: <https://doi.org/10.4000/transtexts.1242>

Ridoux, N. (2009). Less is more: Introduction to the philosophy of degrowth. Barcelona: Los Libros del Lince.

Riechmann, J. (2006). Biomímesis: Ensayos sobre la imitación de la naturaleza, ecosocialismo y autocontención. Madrid: Catarata.

Riechmann, J. (2015). Autoconstrucción. The cultural transformation we need. Madrid: Los Libros de la Catarata.

Riechmann, J. (23.11.2020). Against the unfathomable nihilism that prevails, we need a Gaian culture. CTXT. Retrieved from: <https://ctxt.es/es/20201101/Firmas/34194/Jorge-Riechmann-doblado-medioambiente-cambio-climatico.htm>

Riechmann, J. (2021). Report to the Quaternary Subcommission. Madrid: Árdora Ediciones.
Robaina, E. (11.01.2021). 2020: the hottest year in Spain, Europe and the world.

Climática Journal. Retrieved from: <https://www.climatica.lamarea.com/2020-ano-mas-caluroso-espana-europa-mundo/#:~:text=Los%20datos%20del%20C3S%20para,del%20periodo%20preindustrial%201850%2D1900>

Robaina, E. (25-05-2021). Spain exhausts seven months earlier its natural resources for the whole year. ClimaticaLaMarea. Retrieved from

<https://www.climatica.lamarea.com/dia-de-la-sobrecapacidad-espana-2021/#:~:text=Espa%C3%B1a%20agota%20siete%20meses%20antes,2018%2C%20el%2011%20de%20junio>

Rodríguez Cabrero, G. and Marbán Gallego, V. (2009). Prospective analysis of the current and future challenges of the Third Sector of Social Action. VI Third Sector Forum. Los retos del Tercer Sector ante la crisis. Luis Vives Foundation. Retrieved from https://www.plataformaong.org/ciudadaniaactiva/tercersector/analisis_prospectivo_retos_del_TSAS_parte_1.pdf

Rosauro, E. (2018). Political ecologies: extractivism, soya farming and deforestation in the visual culture of the 21st century. MODOS. Revista de História da Arte. Campinas, 2:2, 33-52. DOI: <https://doi.org/10.24978/mod.v2i2.1091>

Sałustowicz, P. (2007). Pojęcie, koncepcje i funkcje ekonomii. In Staręga-Piasek, J. Ekonomia społeczna, Perspektywa rynku pracy i pomocy społecznej, Instytut Rozwoju Służb Społecznych, pp. 21 - 46. Retrieved from https://www.academia.edu/7136735/Poj%C4%99cie_koncepcje_i_funkcje_ekonomii_spo%C5%82ecznej?auto=download

Santiago Muiño, E. (2017). Option Zero: the forced greening of the Cuban Revolution.

Madrid: FUHEM Ecosocial, Catarata.

Santiago Muiño, E. (23-03-2019). "Será una vez Móstoles 2030": una prefiguración utópica de la transición ecosocial. Revista 15/15. Retrieved from: <https://www.15-15-15.org/webzine/2019/03/23/sera-una-vez-mostoles-2030-una-prefiguracion-utopica-de-la-transicion-ecosocial/>

Scarrow, R. (2018). Work and degrowth. Nat Sustain 1, 159. <https://doi.org/10.1038/s41893-018-0057-5>

Schneider G., Kallis G. and J. Martinez-Alier, J. (2010). Crisis or opportunity? Economic degrowth for social equity and ecological sustainability. Introduction to this special issue. Journal of Cleaner Production, 18 (6), 511-518. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2010.01.014>

Schröder, P., Bengtsson, M., Cohen, M., Dewick, P., Hofstetter, J., Sarkis, J. (2019). Degrowth within - Aligning circular economy and strong sustainability narratives, Resources, Conservation and Recycling, 146, 190-191. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2019.03.038>

Schumacher, E.F. (1993). *Small is beautiful: A study of economics as if people mattered*. London: Vintage.

Sekulova, F. (2015). Happiness. In G. D'Alisa, F. Demaria, G. Kallis (Eds.), *Degrowth: A vocabulary for a new era*, pp. 113-116, New York: Routledge.

Servigne, P. and Stevens, R. (2020). *Colapsologia*. Barcelona: Arpa Ediciones.

Servigne, P. and Chapelle, G. (2021). *Mutual Aid: The Other Law of the Jungle*. Cambridge: Polity Press.

Setién, M. and Acosta, E. (2013). Values at stake for another model of society.

Social Documentation, 168, 15-34.

Sklodowska, E. (2012). Reinventing the wheel: the special period in the Cuban imaginary.

Itineraries 16, 221-235. Retrieved from: <file:///C:/Users/Hp/Downloads/Dialnet-ReinventingTheWheelTheSpecialPeriodInTheImagining>

io-5996170.pdf

Speranza, A. (2006). *Deep Ecology & Self-realisation*. Buenos Aires: Editorial Biblos.

Stanley, S.K., Hogg, T., Leviston, Z. and Walker, I. (2021). From anger to action: Differential impacts of eco-anxiety, eco-depression, and eco-anger on climate action and wellbeing. *The Journal of Climate Change and Health* 1. <https://doi.org/10.1016/j.joclim.2021.100003>

Steffen W., Broadgate W., Deutsch L., Gaffney O. and Ludwig C. (2015). The trajectory of the Anthropocene: The Great Acceleration. *The Anthropocene Review*, 2, 81-98. <https://doi.org/10.1177/2053019614564785>

Suárez, L., Asunción, M., Rivera, L. (2020). *Loss of nature and pandemics. A healthy planet for the health of humanity*. WWF Spain.

Taibo, C. (2009). Decrease, crisis, capitalism. Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua.

Taibo, C. (2011). In defence of degrowth. On capitalism, crisis and barbarism. Madrid: Los libros de la Catarata.

Taibo, C. (2017). Collapse: terminal capitalism, ecosocial transition, ecofascism. Autonomous City of Buenos Aires: Libros de Anarres.

Toczyński, W. (2005). Budowanie podstaw podstaw gospodarki wspólnotowej. Trzeci sektor 4, 4.

Toro-Zambrano, M.C. (2018). The concept of heterotopia in Michel Foucault. Cuestiones de Filosofía 3(21), 19-41.DOI: 10.19053/01235095.v3.n21.2017.7707.

Trainer, T. (2020). The Required Alternative Society: The Simpler Way. Retrieved from <https://the-simplerway.info/THEALTSOCLong.htm>

Turiel, A. (2020). Petrocalypse: Global energy crisis and how we are (not) going to solve it. Madrid: Alpbabet.

Turmo Arnal, J., Vara Crespo, O., Rodríguez García-Brazales, A. (2008). The Easterlin paradox in Spain. Cuadernos de Economía 31:85. Retrieved from:

<https://www.elsevier.es/en-revista-cuadernos-economia-329-pdf-S0210026608700190>

UNESCO (2018). Anthropocene: the vital issue of a scientific debate.

Valladares, F. (11.01.2018). Welcome to the Anthropocene: the Earth is no longer what it was. elDiario.es.Recovered from https://www.eldiario.es/sociedad/bienvenidos-antropoceno-tierra_1_2941748.html

Verplanken, B., Marks, E., Dobromir, A. (2020). On the nature of eco-anxiety: How constructive or unconstructive is habitual worry about global warming? Journal of Environmental Psychology, 72.DOI: 10.1016/j.jenvp.2020.101528

Vetter, A. (2018). The Matrix of Convivial Technology - Assessing technologies for degrowth.

Journal of Cleaner Production, 197, 1778-1786. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.02.195>

Weiss, M. and Cattaneo, C. (2017). Degrowth - Taking Stock and Reviewing an Emerging Academic Paradigm. Ecological Economics. Journal of the International Society for Ecological Economics 137, 220-230. DOI: 10.1016/j.ecolecon.2017.01.014

Wiedmann, T., Lenzen, M., Keyßer, L. T., and Steinberger, J. K. (2020). Scientists' warning on affluence. Nature Communications, 11(1), 1-10. <https://doi.org/10.1038/s41467-020-16941-y>

WWF, World Wildlife Foundation (2006). Living Planet Report 2006 Retrieved from https://awsassets.panda.org/downloads/living_planet_report.pdf

Żuk P. (2001). Społeczeństwo w działaniu. Ekologia, feministki, skłotersi. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

DO NUT Give Up:

Donut Economy voor organisaties uit de dienstverlenende sector die met jongeren werken
(2021-2-EE01-KA220-YOU-000048246)

Rahastab Euroopa Liit. Avaldatud seisukohad en avamused on siiski ainult autori(te) omad ega pruugi kajstada Euroopa Liidu ega Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendusamet (EACEA) seisukohti. Ei Euroopa Liit ega EACEA ei saa nende eest vastutada.

Co-funded by
the European Union